

**KUR'AN'A GÖRE İLAHİ MESAJDAN YÜZ
ÇEVİRMENİN SEBEP VE SONUÇLARI**

Muhammet ATASOY

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Prof. Dr. Musa BİLGİZ
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Muhammet ATASOY

**KUR'AN'A GÖRE İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SEBEP
VE SONUÇLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Musa BİLGİZ**

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

19/11/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Kur'an'a Göre İlahi Mesajdan Yüz Çevirmenin Sebepleri ve Sonuçları" adlı tezin/~~raporun~~ tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/~~raporunun~~ kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için verdiğimi onaylarım:

*Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim **.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

19/11/2019

Muhammet ATASOY

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

..... ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Musa BİLGİZ danışmanlığında, Muhammet ATASOY tarafından hazırlanan bu çalışma 07/ 10/ 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Musa BİLGİZ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hasan YILMAZ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mustafa KAYHAN

İmza:

İmza:

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
I. ÇALIŞMANIN KONUSU	1
II. AMAÇ	1
III. YÖNTEM ve TEKNİKLER.....	2
IV. KAYNAKLAR	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SEBEPLERİ

1.1. İLAHİ MESAJLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	1
1.1.1. Vahiy/İlahi Mesaj	1
1.1.2. İlahi Kitap	4
1.2. İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMİYİ İFADE EDEN KELİMELEER	5
1.2.1. İ'râz.....	5
1.2.2. İstinkâf	6
1.2.3. İnkâr	7
1.2.4. İstihza'	8
1.2.5. Tekzib	8
1.2.6. Şirk.....	9
1.2.7. Tahrif	10
1.2.8. Tebdil	11
1.2.9. Hecr/Mehcur	12
1.2.10. Sadefe (Suduf)	13
1.2.11. Tevella	14
1.2.12. Dalalet.....	15
1.2.13. İlhâd	15
1.2.14. Sadd	16

1.3. İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SEBEPLERİ	17
1.3.1. Akli Kullanmamak ve Araştırmamaya Yönelik Sebepler	17
1.3.1.1. Akli Kullanmamak ve Düşünmemek	17
1.3.1.2. Cehalet	23
1.3.1.3. Zanna Uymak	27
1.3.1.4. Kader(cilik) Anlayışı	29
1.3.1.5. Biz Allah'ın Oğulları ve Dostlarınızı İddiası	31
1.3.1.6. Azabın Uzun Süreli Olmayacağı İddiası	32
1.3.1.7. Kur'an'ın İnsan Sözü Olduğu İddiaları	33
1.3.1.8. Azap ve Musibete Meydan Okuma	35
1.3.2. Kötü Karakter İle İlgili Sebepler	38
1.3.2.1. Kibir, Gurur ve Enaniyete Kapılmak	39
1.3.2.2. Heva ve Hevese Uymak	43
1.3.2.3. Haset Etmek	47
1.3.2.4. İnat ve İnatçılık Göstermek	49
1.3.2.5. İsyân Etmek ve Haddi Aşmak	52
1.3.2.6. Vahye Şüpheli Yaklaşmak	55
1.3.2.7. Nankörlük Etmek	58
1.3.2.8. Kalplerdeki Hastalıklar	60
1.3.2.8.1. Nifak	60
1.3.2.8.2. Zeyğ	64
1.3.2.8.3. Reyn	66
1.3.3. Çevresel Sebepler ve Toplumsal Baskı	67
1.3.3.1. Aile Büyüklerine Uymak	68
1.3.3.2. Zalim Lidere Korku İle İttiba	70
1.3.3.3. Din Adamlarına Mutlak İtaat	73
1.3.3.4. Yanlış Arkadaş ve Dost Seçmek	75
1.3.3.5. Gelenekçilik ve Ataları Taklit Etmek	77
1.3.3.6. Şeytanın Amelleri Süslü Göstermesi	79

İKİNCİ BÖLÜM

İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SONUÇLARI

2.1. DÜNYADAKİ SONUÇLARI.....	84
2.1.1. Allah'ın Gazabı Artar	84
2.1.2. Dünyada Lanetlenme Olur	86
2.1.3. Kalpteki Hastalıklar Artar	89
2.1.4. Geçim Sıkıntısı Olur.....	91
2.1.5. Dünyada Rezillik ve Zillet Zuhur Eder	93
2.1.6. Dünyada Helak Olurlar.....	96
2.2. AHİRETTEKİ SONUÇLAR	109
2.2.1. Ahirette A'ma olarak haşrolmaya neden olur	111
2.2.2. Ahirette unutulmaya neden olur	112
2.2.3. Yüzüstü Haşra ve Derilerin Yanmasına neden olur	113
2.2.4. Ateşten Elbiseler Giyerler	114
2.2.5. Boyunlarına Halkalar Geçirilir	115
2.2.6. İçeceklerinin Parçalayıcı Olması.....	116
2.2.7. Yiyeceklerinin Zakkum Olması	117
2.2.8. Allah Onlardan Yüz Çevirir ve Konuşmaz	119
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	121
KAYNAKLAR	124
ÖZGEÇMİŞ.....	129

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'AN'A GÖRE İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SEBEP VE SONUÇLARI

Muhammet ATASOY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Musa BİLGİZ

2019, 129 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Musa BİLGİZ

Doç. Dr. Mustafa KAYHAN

Doç. Dr. Hasan YILMAZ

“Kur'an'a Göre İlahi Mesajdan Yüz Çevirmenin Sebepleri ve Sonuçları” adlı bu tez çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun kapsamı, amacı ve izlenen yöntemler hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifadeden kavramlar ve yüz çevirmenin sebepleri ele alınmıştır.

İlahi mesajdan yüz çevirmenin sebepleri de üç ana başlık altında işlenmiştir.

- 1- Akıllı kullanmamak ve araştırmamak ile ilgili sebepler,
- 2- Kötü karakter ve mizaç ile ilgili sebepler,
- 3- Çevresel sebepler ve toplumsal baskı unsurları

İkinci bölümde, ilahi mesajdan yüz çevirmenin sonuçlarına temas edilmiştir. Bu açıdan konu dünyadaki sonuçlar ve ahretteki neticeler olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise, insanlığın ilahi mesajdan yüz çevirmesinin neticesinde ortaya çıkan sonuçlarından ibret almaları gerektiği vurgulanmıştır. İnsanın hem dünyada hem de ahrette bu olumsuz sonuçlara muhatap olmaması için Kur'an-ı Kerimin hayata hâkim kılınması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Vahiy, İlahi Mesaj

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****THE REASON AND CONSEQUENCES OF THE IGNORING THE DIVINE
MESSAGE ACCORDING TO THE QUR'AN****Muhammet ATASOY****Advisor: Prof. Dr. Musa BİLGİZ****2019, Page: 129****Jury: Prof. Dr. Musa BİLGİZ****Assoc. Prof. Dr. Mustafa KAYHAN****Assoc. Prof. Dr Hasan YILMAZ**

This thesis called "The Reason and Consequences of the Ignoring the Divine Message according to the Qur'an" consists of an introduction and two chapters. In the introduction, a piece of information is given about the scope, purpose and methods of the subject. In the first chapter, the concepts that express ignoring the divine message and the reasons for ignoring are discussed.

The reasons for ignoring the divine message are also discussed under three main headings.

- 1- Reasons related to not using mind and not researching,
- 2- Reasons related to poor character and temperament,
- 3- Environ mental reasons and social pressure elements.

In the second chapter, the results of ignoring the divine message are discussed under two general headings: the results in the world and the results in the hereafter. In the conclusion part, it is emphasized that humanity should learn from the results of the ignorance of the divine message. In order to avoid these negative consequences, it has been recommended to make the Qur'an dominate life.

Keywords: The Qur'an, Revelation, Divine Message

KISALTMALAR DİZİNİ

(a.s)	: Aleyhisselam
(r.a)	: Radiyallahu anha, anhum
(s.a.v)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin (Oğlu)
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Fak.	: Fakültesi
Hız.	: Hazreti
md.	: Maddesi
Neş.	: Neşriyat
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Allah, peygamberler aracılığıyla insanoğluna yaratılış gayelerini bildirmiş ve onları inkârın karanlıklarından imanın aydınlığına çıkararak kurtarmak istemiştir. Bu amaçla Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilen peygamberlerin bütün çabası, Allah'tan aldıkları ilâhi mesajı insanlara iletme, bu buyruklar doğrultusunda hayatlarını tanzim ederek dünya ve ahiret mutluluğunu kazanacakları doğru yolu göstermek olmuştur.

Ancak insanlık tarihi boyunca peygamberlerin ve tebliğ etmiş oldukları ilâhi mesajların, insanlar tarafından yeterince kabul görmediği hatta çoğunluğun bu mesajlardan yüz çevirdiği Kur'an'daki verilerden anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de de bu konu çok net bir şekilde ortaya konulmakta, gönderilen peygamberlere ve onların bildirdiği ilâhî mesajlara karşı toplumların takındıkları tavırlar anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de ilâhi mesajı kabul etmeyenlere verilen cezalar da dile getirilmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de ilâhi mesajdan yüz çevirmenin sebep ve sonuçları ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

“Kur'an'a Göre ilâhi Mesajdan Yüz Çevirmenin Sebep ve Sonuçları” adını taşıyan bu araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde, genel olarak konunun amacı, metodu, kapsamı ve kaynakları hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde konunun Kur'an çerçevesinde ele alındığı vurgulanmakta ve yararlanılan diğer kaynaklardan bahsedilmektedir. Araştırmanın birinci bölümünde, konu ile ilgili genel kavramlar ve hidayet yüz çevirmeyi ifade eden kelimeler tespit edilmekte, lügatlerden ve ayetlerden yararlanılarak açıklanmaktadır. Bu kelimelerin büyük çoğunlu kavramlar başlığı altında açıklanmakla beraber küfür ve nifak gibi bazı kavramlar sebepler içerisinde anlatılmaktadır. Ayrıca ilâhi mesajdan yüz çevirmenin sebepleri, üç genel başlıkta ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde ise ilâhi mesajdan yüz çevirmenin sonuçları ele alınmıştır. Bunlar, dünyadaki ve ahiretteki sonuçlar olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise konunun genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Tezin hazırlanmasında hiç bir desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Musa BİLGİZ'e şükranlarıma sunarım.

Erzurum 2019

Muhammet ATASOY

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KONUSU

İnsanoğlu, varlıklar içinde, en güzel şekilde yaratılmış, yer ve gökler kendisine musahhar kılınmış, Allah'ın yeryüzündeki halifesi seçilmiş,ve ilahi mesaja muhatap kabul edilmekle çok özel bir yere sahiptir. Bununla birlikte yaratılışın bir gayeye yönelik olduğu vurgulanarak,“İnsanlar, “İnandık” demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler?”¹ şeklinde ikaz edilmiştir. İnsan bu amaçla dünyaya gönderilmiş ve hayat ile başlayıp ölüm ile son bulacak imtihanlarla dolu bir sürece tabi tutulmuştur.

Allah, ilahi mesaja muhatap kabul edip vahiy yolu ile iletişim kurduğu insana; bu imtihan sürecinde karşılaşacağı sorunlar karşısında yapması gerekenleri ve çıkış yollarını göstermiştir. Onun, cehaletin karanlıklarından ilmin aydınlığına, küfrün karanlıklarından imanın aydınlığına çıkmasını amaçlamış ve bu çıkışın yollarını göstermiştir. Buna rağmen insanların bir kısmı hidayete gelirken bir kısmı da sapmış ve ilahi mesajdan yüz çevirmiştir. Biz de çalışmamıza bu yüz çevirmenin sebep ve sonuçlarını, konu edindik.

II. AMAÇ

Bu tez çalışmasında belirlediğimiz konu, genel olarak Kur'an-ı Kerim çerçevesinde ele alınacaktır. Dolayısı ile ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed (sav)'e kadar geçen sürede anlatılan olaylar içinde inkârcıların, inanmamalarına sebep olan hususları ortaya koymaya gayret gösterdik.

Çalışmamızın amacı ise, ilâhî mesajlara ve davetçi konumundaki peygamberlere karşı, yüz çevirenlerin her çağda sergiledikleri inkârcı tutumlar ve bunun sonucunda karşılaşacakları cezaları ortaya koyarak insanlığa faydalı olmaktır. Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin, toplumları tarafından ne şekilde karşılandığını bildirmektedir. Bunu yaparken, insanların geçmiş toplumların düştükleri hatalara düşmemelerini, olay ve kıssalardan ibret almalarını sağlamaktadır.

¹ Ankebut: 29/2.

III. YÖNTEM ve TEKNİKLER

Araştırmamız şu yöntem ve teknikler çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır: Kur'an-ı Kerim meallari taranarak ilahi mesajdan yüz çevirme sebeplerini ifade eden ayetler belirlenmiş ve ilgili ayetlerdeki sebepler açıklanırken tefsirler, mealler, hadisler, tez ve makalelerden yararlanılmıştır. Yine ilahi mesajdan yüz çeviren kişi veya toplumların dünya ve ahirette karşılaşacakları sonuçlar aynı yöntemle belirlenmiş ve anlatılmıştır.

IV. KAYNAKLAR

Araştırmamızda konumuzla ilgili temel kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Tefsir alanında yaptığımız bu çalışmada kaynaklarımız, rivayet ve dirayet tefsirleri başta olmak üzere mealler, Kütüb-i Sitte, temel lügat ve müfredat kitapları olmuştur. Ayrıca inkârın arkasında ki sebepleri ortaya koyarken bu sebeplerin psikolojik tahlillerini yapan çalışmalara da başvurduk.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SEBEPLERİ

1.1. İLAHİ MESAJLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1. Vahiy/İlahi Mesaj

İnsanoğlu tüm yaratılmışlar içerisinde çok özel bir yere sahiptir. Bu özellik, yeryüzünün halifesi olmasından,² yerlerin ve göklerin kendine musahhar kılınmasından,³ en güzel şekilde yaratılmış olmasından,⁴ kendisine verilen sayısız nimetlerden⁵ kaynaklanmaktadır.

Allah'ın vermiş olduğu nimetleri saymak mümkün değildir. Ancak insanı evrenin merkezi konumuna getiren bu sayısız nimetlerin en önemlisi, Allah'ın onu yeryüzünde halife seçmesi,⁶ ona vahiy göndererek,⁷ ilahi mesaja muhatap kabul etmesidir. İnsanoğlunu yeryüzünde halife olarak yaratan Allah, onu başıboş bırakmayacağını da⁸ belirtmiştir. Allah, “*İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı zanneder?*” şeklindeki ikazıyla bir takım gayeler için yaratıldığını belirtmiştir. Yaratılış gayemizi ise kendisine ibadet ve kulluk olarak açıklamıştır.⁹ O halde evren kendine musahhar kılınarak halifelik makamına oturtulan insanın önünde aydınlatılması gereken bir yol vardır. Şöyle ki Allah bizi boşu boşuna yaratmadığına göre bizden neler beklemektedir? Ne gibi sorumluluklarımız vardır? Hangi ibadetleri yapmamız gayesi ile yaratmıştır? Hilafetin hangi amaçla ve nasıl uygulanması gerekmektedir?

İnsanoğlunun bu ve benzeri problemlerle dolu karanlık yolda yanlış yapmadan yürüebilmesi için bir ışığa bir de yol haritasına ihtiyacı vardır. İşte tam bu noktada yüce Allah kullarının bu konulardaki tüm şüphelerini gidermek ve kapalı kalan noktaları açıklamak için insanoğlu ile iletişim kurmuştur. Allah'ın kulları ile iletişimi ise vahiy

² Bakara: 2/30.

³ Lokman: 31/30; Casiye: 45/13.

⁴ Mu'min: 40/64; Teğabûn: 64/3; Tin: 95/4.

⁵ Nahl: 16/18; İbrahim: 14/34.

⁶ Bakara: 2/30; En'am: 6/165; Fatır: 35/39; Sâd: 38/26.

⁷ Şura: 42/51.

⁸ Kıyame: 75/36.

⁹ Zariyat: 51/56.

şeklinde tezahür etmiştir. Vahiy, hem Allah'ın kulları ile iletişim şekli hem de bu iletişimdeki mesajın kendisini ifade etmektedir.

V-h-y fiilinden mastar olan vahiy, sözlükte, gizli ve süratli bir şekilde bildirmek demektir.¹⁰ Bununla beraber ilham etmek,¹¹ ima ve işaret etmek,¹² fısıldamak,¹³ emretmek¹⁴, telkin etmek¹⁵ ve yazmak gibi anlamlara da gelmektedir.¹⁶ Yukarıdaki anlamlar incelendiğinde vahiy, genel olarak bir mananın muhataba bildirilmesi şeklinde özetlenebilir. Yani vahyin kelime anlamında bildirme söz konusudur.

Vahyin terim anlamı ise, er-Rağıb el İsfahâni'ye göre; "Allah'ın peygamberlerine ve veli kullarına gönderdiği ilahi sözlerdir."¹⁷ Tanımda geçen "veli kullarına gönderdiği ilahi sözlerdir" kısmı ile anlatılmak istenen nübüvvet ve risalet olmaksızın Allah'ın veli kullarına bildirimleri olmalıdır. Bu da ilham olarak ifade edilmelidir. et-Tehâvenî'ye göre ise vahiy; "Allah Teâlâ'nın, peygamberlerinden her birine yüce katından indirmiş olduğu ilahî sözler "demektir. Vahyin terim anlamını incelediğimizde ise göze çarpan genel özellik Allah'ın peygamberlerine murat ettiği lafızları ve anlamları iletmesidir.

Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın arza,¹⁸ semaya,¹⁹ bal arısına²⁰ ve peygamber olmayanlara vahyi²¹ ya da şeytanın dostlarına²² veya Zekeriyya (a.s.)'ın kavmine vahyi²³ genel anlamıyla "bildirmek" anlamında olup vahyin kelime anlamındaki kullanımlarıdır. Vahiy kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de türevleriyle beraber seksen iki yerde geçmektedir. Bunlardan bir tanesi Zekeriyya (a s) nın kavmine; iki tanesi şeytanların birbirine, altı tanesi de, bal arısına, arza, semaya, meleklere, Hz. İsa'nın, Havarilerine ve Hz. Musa'nın anasına yapılan bildirimlerdir. Bunların dışında kalan yetmiş üç tanesi ise

¹⁰ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râğıb el-İsfahânî, el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'an, tahkik: Safvan Adnan Davudî, Daru'l-Kalem, ed-Daru's Şamiyye, Dimeşk, Beyrut, 1412/1992, I, 858, İbni Manzûr, Cemaluddin Muhammed, Lisanu'l-Arab, Daru Sadır, Beyrut, 1410/1990, XV, 379.

¹¹ Maide: 5/111; Nahl: 16/169.

¹² Meryem: 19/11.

¹³ En'am: 67/112.

¹⁴ Fussilet: 41/12; Zilzal: 99/4-5.

¹⁵ En'am: 6/121.

¹⁶ Lisanu'l-Arab, XV, 379.

¹⁷ İsfahani, 858, 859.

¹⁸ Zilzal: 99/4-5.

¹⁹ Secde: 41/12.

²⁰ Nahl: 16/68-69.

²¹ Maide: 5/111; Kasas: 28/7.

²² En'am: 6/112-121.

²³ Meryem: 15/12.

vahyin terim anlamındaki kullanımlarıdır.²⁴ Başka bir ifadeyle Kur'an-ı Kerim'de vahiy hem kelime anlamında hem de terim anlamında kullanılmıştır. Yani Allah'ın yarattıkları ile vahiy yoluyla bir iletişim halinde olduğu bilinmektedir.

Her iletişimde; kaynak, alıcı, mesaj, kanal ve dönüt gibi bir takım unsurlar vardır. Vahiyde Allah'ın kulları ile iletişim şeklidir. Bu iletişimde kaynak Allah, alıcı ise peygamberlerdir. Kanal ise vahiydir. Vahyin sonucunda alıcının(peygamberin) aldıkları ise ilahi mesajı oluşturmaktadır. Fransızca bir kelime olan message, sözlükte; "bildiri, ileti" ya da "yazılı bildiri ve haber" anlamlarına gelmektedir.²⁵ Konumuz gereği ilahi mesaj, Allah'ın kullarını uyarma, bilgilendirme, müjdeleme, yönlendirme gibi amaçlarla içlerinden seçtiği elçilere ilettiği metinlerdir.

Vahiy ve ilahi mesaj üzerine yapılan değerlendirmelerde aralarındaki münasebeti açıklarken, ilahi mesajın; vahyin her asırda ki dinamik yorumudur şeklinde ya da insanların her asır ve dönemde vahiyden anladıklarıdır²⁶ şeklinde açıklamalar da mevcuttur. Hemen belirtelim ki bu şekilde bir tanım peşi sıra bir takım sıkıntıları da sürükleyecek ve ilahi mesajın ne olduğu konusundaki tevhidi zedeleyecektir. Zira insan anlayışı devreye girdikten sonra o ilahi mesaj değil, bilakis ilahi mesajın yorumu yani te'vili ya da tefsiri olacaktır.

İlahi mesaj, genel olarak Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlere gönderilen ilahi metinlerdir. Yalnız Kur'an-ı Kerim'den önceki metinler, sonradan insanlar eliyle tahrif edilmişlerdir.²⁷ Elimizde bunların orijinallerinin bulunmadığı da bir gerçektir. Kur'an-ı Kerim, kendini önceki kitapları destekleyen ve onaylayan²⁸ bir kitap olarak ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kur'an-ı Kerim, önceki ilahi kitapların özeti ve onaylayıcısı konumundadır.

²⁴ Ali Eroğlu, *Kur'an Tarihi ve Kur'an İlimleri*, Erzurum 2012, 13.

²⁵ Tahsin Saraç, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, Adam yayınları, İstanbul, 1976, s.893.

²⁶ Ömer Arslan, *Kur'an'a Göre İlahi Mesaja Muhalefet*, Sivas 2012, s. 14-15.

²⁷ Bakara: 2/75; Nisa: 4/46; Maide: 5/13; Maide: 5/41. Ayrıca bkz., Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ankara 1996.

²⁸ Bakara: 2/89; En'âm: 6/92; Bakara: 2/41, 97; Ali İmran: 3/3,50; Nisa: 4/47; Maide: 5/46, 48; Fatır: 35/31; Ahkaf: 46/30.

1.1.2. İlahi Kitap

Allah'ın peygamberlere bildirdiği vahiylerin boyutu ya da kapsamı onların suhuf veya ilahi kitap olarak isimlendirilmesine sebep olmuştur.

Kitap, yazı yazmak, kesinleştirmek, karara bağlamak, takdir etmek anlamındaki K-t-b fiilinin mastarıdır. Kur'an-ı Kerim'de "*kitap*" kelimesi, yerine göre, yazılı metin, mektup,²⁹ farz,³⁰ kader, takdir,³¹ hüküm,³² amel defteri,³³ Levh-i Mahfuz³⁴ ve yazılmış kitap³⁵ gibi anlamları ifade eder.³⁶ Bu anlamların yanında, Allah'ın kulları arasından seçtiği elçilerine vermiş olduğu ilâhî vahiylerin toplamına verilen bir isim³⁷ olarak da kullanılmaktadır. Hangi anlamda kullandığı ayetin bağlamından anlaşılmaktadır.

İlâhî kitapları ifade eden "*kitap*" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de farklı peygamberlerle birlikte kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim bize ilâhî kitapların Hz. Nuh ve Hz. İbrahim'in soylarına verildiğini bildirmektedir: “ *Ândolsun, Nuh'u ve ibrahim'i elçi olarak gönderdik, peygamberliği ve Kitabı bunların zürriyetleri arasına koyduk* ”³⁸

Yine Kur'an-ı Kerim, Hz. Musa'ya,³⁹ Hz. İsa'ya⁴⁰, Hz. Davud'a⁴¹ ve diğer bazı peygamberlere kitap verildiğinden söz etmekte fakat bunların birçoğundan ismen bahsetmemektedir. En'am suresi 89. Ayette, "*işte onlar, kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir*" diyerek, sırasıyla, Nuh, Davûd, Süleyman, Eyyûb, Yusuf, Musa, Harun, Zekeriyya, Yahya, İsa, İlyas, İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'a kitap verildiği bildirilmektedir. Ancak bu kitapların tümünün isimlerinden söz edilmemektedir. Aynı şekilde Hz. İbrahim ve Musa'nın⁴² ve öncekilerin suhufundan⁴³ bahsetmekte fakat bunların keyfiyetine değinmemektedir.

²⁹ Neml: 27/29.

³⁰ Bakara: 2/235; Nisa: 4/103.

³¹ Hicr: 15/4; Neml: 27/75; Fatır: 35/11; Hadid: 57/22.

³² Enfal: 8/68, 75.

³³ Mutaaffin: 83/7, 18.

³⁴ En'am: 6/59; Hüd: 11/6; Taha: 20/52; Hac: 22/70.

³⁵ Mutaaffin: 83/9, 20.

³⁶ Ebu Nasır İsmail bin Hammad el Cevheriyyi'l Farabi, *es Sıhah Tacü'l Lüğa ve Sıhahu'l Arabiyye*, tahkik: Ahmet Abdu'l Gafur Attar, Daru'l ilmi lil Melayin, Beyrut, 1987, I-VI, I, s.208, Lisanu'l-Arab, I, 698.

³⁷ Bakara: 2/213.

³⁸ Hadid: 57/26.

³⁹ Bakara: 2/53, 87; En'am: 6/91, 154; Hud: 11/110; İsra: 17/2; Mü'minun: 23/49; Furkan: 25/35; Kasas: 28/43; Secde: 32/23; Fussilet: 41/45.

⁴⁰ Ali İmran: 3/48; Maide: 5/110; Meryem: 19/30.

⁴¹ Nisa: 4/163, İsra: 17/55, Enbiya: 21/105.

⁴² Necm: 53/36-37; A'la: 87/19.

Her ne kadar bütün kitapların orijinalleri elimizde olmasa da Kur'ân-ı Kerîm kendisini önceki kitapların doğrulayıcısı olarak ifade etmektedir. Yani bir bakıma Kur'ân-ı Kerîm, kendinden önceki bütün kitapların özeti konumundadır.

1.2. İLAHÎ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMEYİ İFADE EDEN KELİMELELER

Allah'ın kullarını küfür, şirk ve nifak karanlıklarından iman ve hidayetin aydınlığına, çıkartmak için⁴⁴ gönderdiği mesajlar,⁴⁵ muhataplar tarafından yeterince dikkate alınıp kabul görmemiş hatta yüz çevrilmiştir.⁴⁶ Bu anlamda çalışmamızın bu kısmında ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kavramları açıklamak çalışmanın devamı açısından daha sağlıklı olacaktır.

1.2.1. İ'râz

İ'râz kelimesi, “caymak, yüz çevirmek, başka tarafa dönmek, döndürmek, çekinmek ve sakınmak” gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁷ Bu kelime türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerim'de 79 yerde geçmektedir.⁴⁸ Bunlardan elli iki tanesi yüz çevirmek, vazgeçmek, aldırmamak anlamında kullanılmıştır. *İ'râz*(yüz çevirme) kelimesinin geçtiği ayetler incelendiğinde şunu görmekteyiz: 1-İnkâr ehlinin ilahî mesaja karşı olumsuz tutumları.⁴⁹ 2 -Hz. Peygamber ve ona inananların, inkârcılara karşı takınmaları gereken tavrı göstermek için kullanılmaktadır.⁵⁰ Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmektedir:“*Ve kendilerine Rablerinin âyetlerinden herhangi bir âyet geldiği zaman mutlaka ondan yüz çevirirler.*”⁵¹ Ayette, yüz çevirirler diye anlam verilmiş olan kelime, “*mu'ridîn*”dir. Yani onlara, Allah'tan korkun! dendiği zaman onlar yüz çevirirler. Zaten

⁴³ Taha: 20/133.

⁴⁴ Ahzab: 33/43.

⁴⁵ Hadid: 57/9; Maide: 5/16; İbrahim: 14/1,5; Talak: 65/11.

⁴⁶ Furkan: 25/30, el-Begavi, Ebu Muhammed Hüseyin bin Me'ud, *Mealimu't-Tenzil*, Daru't-Taybe, Beyrut,1417/1997,VI.82, Ebû Mansûr Muhammed bin Mahmud el-Maturidî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, tahkik: Mecdî Bâsellum, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut,1426/2005,IX,23.

⁴⁷ Lisanu'l-Arab,VII,176, Cevherî, III, 1084, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Hüseyinî ez-Zebidî, *Tâcu'l-'Arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*,Tahkik: Heyet, Daru'l Hidaye, Basım yeri yok, tsz, XVII, 409.

⁴⁸ Muhammed Fuad Abdü'l Baki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul,1411/1990.

⁴⁹ Âli İmran: 3/23; En'am: 6/35; İsra: 17/67,83; Kehf: 18/57; Taha: 20/100,124; Enbiya: 21/1,24,32,42; Mü'minun: 23/71; Nur: 24/48; Şu'ara: 26/5; Secde: 32/22; Sebe: 34/16; Yasin: 36/46; Sâd: 38/67-68; Fussilet: 41/2,4,13,51; Şura: 42/48; Kamer: 54/2; Cin: 72/17; Müddessir: 74/49-52.

⁵⁰ Nisa: 4/63; Maide: 5/42; En'am: 6/68,106; A'raf: 7/199; Tevbe: 9/95; Mü'minun: 23/3; Secde: 32/30,

⁵¹ Yasin: 36/46.

bu durum, inkâr ehlinin kendilerine nasihat eden bir ayet geldiği zaman ki tutumu ve âdetidir.⁵²

Başka bir ayette ise: “Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler ve: *Eskiden beri devam edegelen bir büyüdür, derler*”⁵³ denilmektedir. Ayetlerden ibret almak istemeyen kişilerin, her gördükleri ayetten yüz çevirdikleri anlaşılmaktadır.⁵⁴

Diğer bir ayette ise Allah’ın (cc) kitabından i’raz ettikleri şöyle anlatılmıştır:“(Rasulüm!) Kendilerine Kitaptan birpay verilenleri (Yahudileri) görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah’ın kitabına çağrılıyorlar da sonra içlerinden bir grup yüz çevirerek geri dönüyor.”Bu ayette yer alan “sonra içlerinden bir grup yüz çevirerek geri dönüyor” ifadesi, onların Allah’ın kitabına uymanın mecburiyetini bilmelerine rağmen ondan yüz çevirmelerini⁵⁵ ifade için getirilmiştir. Onların Allah’ın kitabından yüz çevirmek adetleri, huyları olmuştur.⁵⁶

1.2.2. İstinkâf

‘Nkf’ kökünden olan istinkâf kelimesi; “yüz çevirmek, vazgeçmek, küçümsemek, burun kıvrırmak, kibirlenmek, küçümseyip reddetmek, ilgiye değer bulmamak, hoşlanmamak, istememek, gönülsüz olmak, kabul etmemek, tenezzül etmemek ” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁷ .

İstinkâf, Kur’ân-ı Kerim’de fiil kalıbında aynı surede peş peşe gelen iki ayette üç defa geçmektedir. Bunlardan ikisi olumlu, biri de olumsuz fiil kalıbında yer almaktadır. Bu ayetler şöyledir: “*Ne Mesih ve ne de Allah’a yakın olan melekler, Allah’ın kulu olmaktan (O’na ibadet etmekten)geri dururlar. O’na kulluktan geri durup (yestenkiş) büyüklenen kimselerin hepsini (Allah) yakında huzurunda toplayacaktır. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince, onlara acı bir şekilde azap edecektir.*”⁵⁸ Ayetlerde istinkâf kavramının; kibirlenip büyükenerek, Allah’a itaat ve ibadet etmekten

⁵² Zemahşerî, Mahmud bin Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavâmidit Tenzil ve ‘Uyuni’l- Ekavil fi Vucuhi’t- Te’vil(Tefsiru’l-Keşşâf)*, Daru’l-Kitabi’l-Arabi, Beyrut, 1407, IV, 19.

⁵³ Kamer: 54/2.

⁵⁴ Elmalılı, Muhammet Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul, Fazilet Neşriyat, 2015, VII, 4637.

⁵⁵ Neseî, Ebu’l Berekât Abdullah, *Medariku’t-Tenzi’l ve Hakaiku’t-Te’vil (Tefsiru’n-Neseî)*, tahkik: Yusuf Ali Bedyevi, Daru’l Kelimi’t Tayyib, Beyrut, 1998, I, 245.

⁵⁶ Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 348.

⁵⁷ Ebu’l Hasen Ahmed bin Faris, *Mu’cemu Mekâyîsu’l-Lüġa*, Tahkik: Abdü’s Selam Muhammed Harun, Daru’l Fikr, Beyrut, 1399/1979, V, 479, Tâcu’l-Arûs, XXIV, 435, 436.

⁵⁸ Nisa: 172, 173.

çekinmek, yüz çevirmek anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.⁵⁹ Ayrıca, müminlere ecir ve mükâfatlarının kat kat verileceği; istinkâf edenlere, yani Allah’a ibadet etmekten yüz çevirip kaçınanlara ise acıklı bir azap verileceği bildirilmiştir. Devamla özellikle ikinci ayette, müminlerin karşıtı olarak müstenkiflere yer verilmesi, müstenkiflerin, vahyi inkâr edenler olduğunu göstermektedir.⁶⁰ Bu anlamda istinkâf kelimesi ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kavramlardan birisi olmaktadır.

1.2.3. İnkâr

‘Nkr’ kökünden türeyen *inkâr*, sözlükte, “tanımamak, hoş görmemek, saklamak, gizlemek, beğenmemek, nefret etmek, kabul etmemek, yalanlamak, ayıplamak, kınamak ve reddetmek” anlamlarına gelmektedir.⁶¹ Aynı zamanda kalbin kabul etmeyip dilinde ikrar etmemesi anlamında da kullanılmaktadır.⁶² Allah’ı ve dini esasları tanımama, inanmama kabul etmeme ve reddetme anlamına⁶³ binaen daha çok imanın zıddı olarak kullanılmaktadır.⁶⁴ Bu yönüyle *inkâr*, ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ve ona karşı olmayı ifade eden kavramlardan birisi olmaktadır.⁶⁵ Kur’an-ı Kerim’de farklı kalıplarda otuz yedi defa geçen bu kelime, altı yerde ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade edecek şekilde kullanılmıştır.⁶⁶

Allah ve O’nun mesajlarını reddetme ve kabul etmeme anlamlarında kullanıldığı bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “Allah size ayetlerini gösteriyor. Siz Allah’ın ayetlerinden hangisini inkâr edersiniz?”⁶⁷ Allah, önceki ayetlerde, kudretine,⁶⁸ vahdaniyetine⁶⁹ ve ulûhiyetine⁷⁰ işaret eden âfâkî ve enfûsî, ayetleri saydıktan sonra bu açık seçik ayetlerin hangisini inkâr edeceksiniz? Hâlbuki onları inkâr etmenin imkânsız

⁵⁹ İbni Kesir, Ebu’l-Fida İsmail, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, Daru Tayyibe, 1420, II, 481, Ebû Câfer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Cami’ul Beyan fî Te’vili’l Kur’an*, tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü’r Risale, Beyrut, 1420/2000, IX, 427.

⁶⁰ Ömer Arslan, 40.

⁶¹ Lisanu’l Arab, V, 233, Cevheri, II, 836.

⁶² İbni Faris, V, 476.

⁶³ Mehmet Yolcu, *Kur’an’da İnkâr Psikolojisi*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004, 27.

⁶⁴ Veli Ulutürk, “Kuran’a Göre İnkâr ve Amilleri” *A.Ü.İ.F.D.* 1996, 223.

⁶⁵ Ömer Arslan, 37.

⁶⁶ Nahl: 16/22, 83; Ra’d: 13/36; Mü’minun: 23/69; Mü’min: 40/81.

⁶⁷ Mü’min: 40/81.

⁶⁸ Beğavî, VII, 160.

⁶⁹ el-Kurtubi, Ebu Abdillâh, *el-Cami’u li Ahkâmi’l-Kur’an*, Kahire, 1964, tahkik: Ahmet Berdunî, İbrahim etfiş, XV, 335.

⁷⁰ Maturidî, *Te’vilatü’l-Kur’an*, V, 55.

olduğunu bildirmiştir.⁷¹ Bu nimetlerin Allah'tan olduğunu inkâr etmek nasıl mümkün değilse öldükten sonra diriltmeye Allah'ın (cc) gücünün yeteceğini inkârda mümkün değildir.⁷² Bu ayet-i kerime ile yapılan açıklamalardan burada geçen inkâr fiilinin; inkâr, küfür ve yüz çevirme anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

1.2.4. İstihza'

İlahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kavramlardan biri de istihza'dır. 'Hze' kökünün istif'al kalıbından mastar olan *istihza*, sözlükte alay etmek, küçümsemek,⁷³ anlamlarına gelmektedir. Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'de alay etmek anlamında 'sehira'⁷⁴ 'Lümeze'⁷⁵ 'Gamz'⁷⁶ kelimelerinin de kullanıldığı görülmektedir.

İnkâr ehlinin vahiy karşısında alaycı tutumlar sergileyerek yüz çevirdikleri, bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “Allah size kitapta şunu da bildirmiştir: Allah'ın âyetlerinin inkâr ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, bunu yapanlar başka bir konuya geçmedikçe onların yanında oturmayın. Böyle yaparsanız siz de onlar gibi olursunuz. Şüphe yok ki Allah münâfıkları da, kâfirleri de cehennemde bir araya getirecektir.”⁷⁷ Ayette Allah'ın (cc) ayetlerini inkâr ve onlarla alay edenlerin müşrikler ve münafıklar olduğu bildirilmiştir.⁷⁸ Buna göre Allah'ın âyetleriyle küfür ve alay etmek veya alay edenlerin yanlarında kendi isteği ile oturmak ve hiçbir rahatsızlık duymamak, insanı küfre götüren vahiyden yüz çevirmesine sebep olan bir tutumdur.⁷⁹

1.2.5. Tekzib

Sözlükte doğrunun zıddı,⁸⁰ yalan anlamına gelen⁸¹ “kzb” maddesinin ‘tef’il’ kalıbından mastar olan ‘tekzib’ yalanlamak, birini yalana nisbet etmek,⁸² inkâr etmek⁸³

⁷¹ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru İhyai't Turas, Beyrut, 1420, XXVII, 534.

⁷² Kurtubî, XV, 335.

⁷³ Lisanu'l Arab, I, 183, Tacu'l Arus, I, 509.

⁷⁴ Hüd:11/38; Mü'minun: 23/110.

⁷⁵ Hümeze:104/1.

⁷⁶ Mutaaffin: 83/30.

⁷⁷ Nisa:4/140.

⁷⁸ es-Semerkandî, Ebu'l Leys Nasır bin Muhammed bin İbrahim, *Bahr'ül Ulum-Tefsiru Semerkandî*, (Basım yeri, yılı ve tarihi yok), I, 349.

⁷⁹ Bilgiz, *Hayat Rehberi Kur'an*, Gece Akademi, Ankara, 2019, 127.

⁸⁰ İbni Faris, V,167.

anlamlarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de on bir yerde "kızb," iki yüz yetmiş bir yerde de "tekzib" kelimesi geçmektedir.⁸⁴ "Tekzib," Kur'an-ı Kerim'de geçtiği yerler itibari ile imana tezat teşkil eden küfrün anahtar kelimelerinden birini oluşturmaktadır.⁸⁵ Bu yönüyle "tekzib," Kur'an-ı Kerim'de inkâr ehlinin olumsuz vasıflarından biri olarak anlatılmaktadır. Bu anlamda Kur'an-ı Kerimi ve vahyi inkârla beraber, ilahi mesajdan yüz çevirmeyi de ifade eden kavramlar arasında yer almıştır.

"Tekzib" in inkâr anlamına geldiği bir ayette şöyle denilmektedir: "*Onların ateşin karşısında durdurulup «Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini tekzib etmesek ve inananlardan olsak!» dediklerini bir görsen!*"⁸⁶ Ayette, cehennem ehlinin acı sonu gördükleri zaman dünyaya tekrar döndürülmeyi isteyecekleri ve dönmeleri halinde ilahi mesajdan yüz çevirmemeyi ve mü'minlerden olmayı va'd ettikleri haber verilmektedir.⁸⁷

1.2.6. Şirk

İki veya daha çok kişi arasında maddî ve manevî alanda yapılan ortaklık anlamındadır. Şirket kavramı da buradan gelmektedir. Dinî terminolojide şirk, Allah'ın zat, sıfat, ulûhiyet ve rubûbiyetine ortak koşmak, Allah'ın varlığını ve birliğini bildiği halde hükümlerini kabul etmemek, alay etmek ve kâfir olmak demektir.⁸⁸ Her ne kadar şirket ve ortaklık anlamında kullanılsa da dini istılahtaki anlamıyla şirk, inkârı ve küfrü ifade ettiği için ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kavramlardandır. Şirkin bu boyutu bir ayette şöyle ifade edilmiştir: "*İnsanların çoğu Allah'a şirk koşmadan inanmazlar.*" (Yûsuf12/106) İnsanların çoğu, Allah'ın varlığını, birliğini ve ulûhiyetini büsbütün inkâr etmeseler de inançlarına açık veya gizli bir şey karıştırmadan inanmazlar; gerçek bir tevhîd ile Allah'a yönelmez, O'ndan başkasını ilâh edinerek,

⁸¹ Ebû Bekr Muhammed b. El Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *Cemheretü'l-Luğa*, tahkik: Remzi Münîr Ba'lebekkî, Daru'l İlmi, lil Melayin, Beyrut, 1987, I, 305.

⁸² Cevherî, I, 210, İbni Faris, V, 167.

⁸³ el-Firuzabadi, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1426/2005, I, 130.

⁸⁴ Muhammed Fuad Abdü'l Baki, Kzb mad.

⁸⁵ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah-İnsan*, çev: Süleyman Ateş, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2009, 37-39.

⁸⁶ En'am: 6/27.

⁸⁷ el-Kasimî, Muhammed Cemalüddin, *Mehasinu't-Te'vîl (Tefsiru'l-Kasimî)*, tahkik: Muhammed Basil Uyunu's Sud, Daru Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1997, IV, 338.

⁸⁸ Cevherî, *es-Sihâh*, IV, 1593-1594, İsfahânî, 451-453.

onlara da taparlar.⁸⁹ “... *Bile bile Allah’a eşler koşmayın.*” (Bakara, 2/22) âyeti, bilerek yapılan şirki konu etmiştir.

1.2.7. Tahrif

‘*Hrf*’ kökünün *tef’il* kalıbından mastar olan ‘*tahrif*’, sözlükte bir şeyi eğmek, meyilli yapmak, biçimini bozmak, çarpık mana vermek anlamlarına gelmektedir. Bu da kalemin ve kelamın tahrifi şeklinde vuku bulur. Kalemin tahrifi harfleri değiştirmek iken kelamın tahrifi iki manaya yorumlanma ihtimali olan kelimeyi bir tarafa yöneltmek şeklinde olur.⁹⁰ Başka bir ifade ile tahrif tebdil ve tağyir şeklinde vuku bulmuştur. Bu yönüyle ‘*tahrif*’ ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kavramlardan biri olmaktadır. ‘*Hrf*’ kökünden gelen kelimeler, Kur’an-ı Kerim’de altı yerde geçmekte bunlardan hepsi de olumsuz anlamda kullanılmaktadır.

Yahudi ve Hristiyan din adamlarından bazıları, birtakım dünyevî çıkar kaygıları sebebiyle, bildikleri halde kitaplarındaki hakikatleri gizliyor ve açıklamaktan kaçınıyorlardı.⁹¹ “*Şimdi (ey müminler!) onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysaki onlardan bir zümre, Allah’ın kelâmını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi*” (Bakara, 2/75). Ehli Kitap’ın bilginleri, Allah’ın emir ve yasaklarını bildikleri ve anladıkları halde işlerine gelmediği için kelimelerin ve harflerin yerlerini, manalarını değiştirirlerdi.⁹² Bunu, anlayamadıklarından, akıl ve idrak noksanlığından dolayı değil, akılları erdikten, manasında ve Allah kelâmı olduğunda asla şüpheleri kalmadıktan sonra kasten yaparlardı.⁹³ Öyle anlaşılmaktadır ki ehli kitabın âlimleri Allah’ın (cc) mesajını anladıktan sonra onu tahrif etme cüretinde bulunarak ondan yüz çevirmişlerdir.

⁸⁹ Elmalılı, IV, 2932-2933.

⁹⁰ Lisanu’l Arab, IX, 43, İsfahanî, 229.

⁹¹ Bilgiz, *Hayat Rehberi Kur’an*, 131.

⁹² Elmalılı, I, 391.

⁹³ Elmalılı, I, 391, Bilgiz, *Hayat Rehberi Kur’an*, 131.

1.2.8. Tebdil

‘*Bdl*’ kökünün ‘*Tef’il*’ kalıbından mastar olan ‘*tebdil*’, sözlükte karşılığı getirilmese bile bir şeyi değiştirmek, tağyir etmek, “bir şeyi yerinden alıp başka bir yere koymak”⁹⁴ anlamına gelmektedir. Bu anlamda ‘tebdil’ de ‘tağyir’ gibi bir tahrif şekli olarak ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de “*Tebdil*” ve türevlerinin ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade etmek için kullanılırken tağyir r için böyle bir kullanım yoktur. Binaen aleyh “*Tebdil*” müstakil bir başlık altında ele alınırken tağyir, tahrif ve tebdil içerisinde bir bakıma müradif bir kelime olarak ele alınmıştır.

Kur’an-ı Kerim’de ‘bdl’ kökünden türeyen kelimeler 44 defa geçmektedir. Bu kelimeler geçtikleri yerlerin tamamında sözlük anlamına mutabık olarak değiştirmek,⁹⁵ yerine başkasını koymak,⁹⁶ anlamlarında kullanılırken beş yerde ise Allah’ın (cc) ayetlerini, emirlerini değiştirmek anlamında kullanılmıştır.⁹⁷

Allah’ın emir ve yasakları, mesajları, insanların işine gelmediği takdirde onu kendi hevalarına uygun şekilde tağyir ve tebdil etmeye kalkmışlardır. Bu durum bir ayette şöyle anlatılmıştır: “*Hani bir zamanlar (İsrailoğullarına): Bu kasabaya girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin, kapısından eğilerek girin, (girerken) «Hıttâ!» (Yâ Rabbi bizi affet) deyin ki, sizin hatalarınızı bağışlayalım; zira biz, iyi davrananlara (karşılığını) fazlasıyla vereceğiz, demiştik.*”⁹⁸ Söz gelimi İsrâiloğullarının bir şehre girerken Allah’ın kendilerine, bizi affet bağışla anlamında “hıttâ” sözünü söylemelerini emretmiştir. Bunu söyleyerek daha önce yapmış oldukları isyanlardan af dilemeleri istenmiştir. Fakat Allah’ın emrine muhalefet ederek kendilerine zulüm ve haksızlık edenler emredilen “hıttâ” kelimesinin harflerinden bir kısmını tebdil ederek kelimeyi tevbe ve istiğfar anlamından başka bir anlama dönüştürmek suretiyle söylemişlerdir.⁹⁹ Ebu Hreyre’nin (r.a) peygamberimiz (s.a.v) den rivayet ettiğine göre: “İsariloğullarına şehrin kapısından secde ederek saygılı bir tavırla

⁹⁴ Cevheri, IV, 1632, İsfahânî, 111, Lisanu’l Arab, XI, 48.

⁹⁵ Bakara: 2/61; Nisa: 4/2,56; En’am: 6/34,115. Diğerleri için bk. Muhammed Fuad Abdü’l Baki, Bdl. Mad.

⁹⁶ Nisa: 4/20; Tevbe: 9/39; Muhammed: 47/38.

⁹⁷ Bakara: 2/59,108,211; A’raf: 7/162.

⁹⁸ Bakara: 2/58.

⁹⁹ Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 143, Elmalılı, I, 362.

tevazu ile girin ve ‘hıtta’ diyin” denilmişti. Fakat onlar kalçaları üzerinde sürünerek girdiler. Ayrıca ‘hıtta’ sözünü ‘habbe fı şa’ra’ şeklinde¹⁰⁰ ya da ‘hınta’ şeklinde¹⁰¹ değiştirişlerdir. Onların işlerine gelmeyen Allah’ın buyruklarını değiştirdiklerine bir ayette de şöyle değinilmiştir: “*Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler...*” İnsanlar, ilahi mesajın işlerine gelmeyen yerlerini tebdil ve tağyir etmek suretiyle ilahi mesajdan yüz çevirmişlerdir.

1.2.9. Hecr/Mehcur

İlahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kavramlardan biri de ‘mehcur’dur. Sözlükte; göç etmek, terk etmek, ayrılmak, bırakmak, yüz çevirmek,¹⁰² kalb, dil veya beden ile başkalarından ayrılmak anlamındadır.¹⁰³ ‘Hcr’ kökünden türemiş bir kelimedir.

Kur’an-ı Kerim’de otuz bir yerde ‘hcr’ kökünden türemiş kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimelerin tamamına yakın bir kısmı terk etmek anlamı içermektedir. Buna binaen ilahi mesajı terk etmek anlamında da kullanılmıştır. Bu durum bir ayette şöyle anlatılmıştır: “*Peygamber, “Ey Rabbim! Kavmim şu Kur’an’ı terk edilmiş bir şey hâline getirdi” dedi.*”¹⁰⁴ Peygamber (sav), müşriklerin inat ve kibrini müşahade ettikten sonra Rabbine kavminin Kur’an-ı Kerimi terk ettiğini onu yüz çevrilen bir şey haline getirdiklerini haber vermiştir.¹⁰⁵

Ayette bildirilen mehcür iki türlü olmaktadır: 1- Terk edip uzak durmak, inanmamak ve yüz çevirmek şeklinde görülen mehcür. 2- İnanıp terk etmek, onunla amel etmemek, ahkâmını hayatına tatbik etmemek şeklinde gerçekleşen mehcür.¹⁰⁶ İkinci şekilde mehcür bugünün dünyasında ekser Müslümanların tavrını anlatmaktadır. Nitekim peygamber efendimiz bu duruma şöyle işaret etmektedir: “*Her kim de Kur`ân`ı öğrenir de Mushaf`ını asar, ilgilenmez ve bakmazsa; kıyamet günü gelir, yakasına sarılır `ya Rab! Bu kulun beni mehcûr tuttu (beni terkedip uzak kaldı, benimle amel*

¹⁰⁰ İbn Hanbel, Ahmed, *Müsnedü Ahmed bin Hanbel*, tahkik: Şuayb Arnavut, Adil Mürşid ve diğerleri, Müessesetü Risale, Beyrut, 1421/ 2001, XIII, 535, Buhari, Enbiya, 27, Tefsir, 7, Müslim, Tefsir, 3015.

¹⁰¹ Ahmed bin Hanbel, XIII, 471, 472.

¹⁰² Lisanu’l Arab, V, 251.

¹⁰³ İsfahânî, 833.

¹⁰⁴ Furkan: 25/30.

¹⁰⁵ Kasimî, VII, 425.

¹⁰⁶ Elmalılı, V, 3583.

etmedi), benimle arasında hüküm ver! der .”¹⁰⁷ Peygamberimiz ayette geçen “Kavmim şu Kur’an’ı terk edilmiş bir şey hâline getirdi” ifadesiyle inkâr ehlinin durumu haber verirken; hadisi şerifte ise inanların durumunu ortaya koymaktadır.

1.2.10. Sade fe (Suduf)

Sözlükte ‘*Sdf*’ bir şeyden başka tarafa, meyletmek dönmek, yüz çevirmek anlamalarına gelmektedir.¹⁰⁸ Ayrıca şiddetli bir şekilde yüz çevirmek ve döndüğü yönde hızla devam etmek anlamlarına da gelmektedir.¹⁰⁹ Kur’an-ı Kerimde ‘*sdf*’ kökünden kelimeler üç ayette beş kez geçmektedir. Bir yerde isim olarak geçip dağ¹¹⁰ anlamına gelmekte iken diğer yerlerde yüz çevirmek anlamında kullanılmıştır.¹¹¹ Bu anlamıyla *Sade fe(Suduf)ta* ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kelimeler arasında yer almaktadır.

Kur’an-ı Kerimde ‘*Sade fe*’nin vahiyden yüz çevirme anlamında kullanıldığı bir ayette durum şu şekilde örneklendirilmiştir: “*Yahut “Eğer bize kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk” demeyesiniz, diye bu Kur’an’ı indirdik. İşte size Rabbinizden açıkça bir delil, bir hidayet ve bir rahmet geldi. Artık Allah’ın âyetlerini yalanlayan ve (insanları) onlardan çeviren(Sade fe Anha) kimseden daha zalim kimdir!? İnsanları âyetlerimizden alıkoymaya kalkışanları, yapmakta oldukları engellemeden dolayı azabın en kötüsü ile cezalandıracağız.”* Ayet, Mekke müşriklerine hitap etmekte ve onlara şöyle demektedir: “Bizden önceki kavimlere verildiği gibi bize de bir kitap verilseydi biz onlardan daha doğru yolda olurduk.” demeyesiniz diye işte size rabbinizden apaçık deliller olan, sapıklıktan kurtaran, hidayete erdiren ve azaptan kurtaran, rahmet olarak bir kitap indirilmiştir. Bu apaçık delillerden, hidayetten ve rahmetten yüz çevirerek sapan ve saptıranların en zalim kimseler oldukları bildirilmiştir. Hem kendileri yüz çevirmiş, sapmış, hem de halkı Allah’ın ayetlerinden saptırmaya çalışanları ve bunu adet haline getirenleri azabın en kötüsü ile cezalandırılacağı haber

¹⁰⁷ Zeylâi Abdullah bin Yusuf, *Tahrîcû’l-Ehâdîs ve’l-Âsâri’l-Vâkı’a fî Tefsîri’l-Keşşâf li’z-Zemahşerî*, tahkik: Abdullah bib Abdurrahman, Daru ibni Huzeyme, Riyad, 1414, II, 459.

¹⁰⁸ Lisanu’l Arab, IX, 187.

¹⁰⁹ İsfahânî, 478.

¹¹⁰ Kehf: 18/96.

¹¹¹ En’am: 6/46, 157.

verilmiştir.¹¹² Ayette geçen ‘*Sadefe*’ fiilleri, yüz çevirmek sapmak ve saptırmak olarak tefsir edilmiştir.

1.2.11. Tevella

İlahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden diğer bir kelime ise ‘*vela*’ kökünden türeyen ‘*Tevella*’ dır. ‘*vela*’ kökünden türeyen kelimeler Kur’an’da 232 defa geçmekte¹¹³ bununla beraber, yüz çevirmek, dönmek, yönelmek anlamına gelen¹¹⁴ ‘*tevella*’ Kur’an’da türevleri ile birlikte 39 surede 78 defa geçmektedir.¹¹⁵ ‘*Tevella*’ kelimesi bazen anlamı daha da kuvvetlendirmek için yüz çevirmeyi ifade eden ‘*i’raz*’ ve ‘*edbar*’ gibi diğer kelimelerin türevleriyle birlikte de kullanıldığı görülmektedir.¹¹⁶ Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmektedir: “*Kendilerine Kitap’tan bir pay verilenleri görmüyor musun ki, aralarında hüküm vermesi için Allah’ın Kitabına çağrılıyorlar da sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyor.*”¹¹⁷ Tefsirlerde ayetin sebebi nüzulü ile ilgili farklı rivayetler var ise de ortak nokta Yahudilerin Tevrat’a uymaya davet edildiklerinde ondan yüz çevirip kaçınmalarıdır.¹¹⁸

Allah’tan (cc) ve Rasûlünden, gönderdiği mesaja uymaktan, itaat etmekten kaçınanların inkâr etmiş sayıldığı ve Allah’ın bunları sevmediği bildirilmektedir. “*De ki: “Allah’a ve Peygamber’e itaat edin.” Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez.*”¹¹⁹ Ayette geçen ‘*tevala*’ kelimesinin yüz çevirmek ve inkâr etmek anlamında kullanıldığı görülmektedir. Allah’a itaatın O’nun emirlerini mesajlarını tebliğ eden peygamberine de itaati gerektirir.¹²⁰ Binaen aleyh peygamberine itaat etmemek Allah’a da isyan olacağından ayetin sonunda ‘*Allah kâfirleri sevmez*’ denilerek yüz çevirmek inkâr sayılmıştır.

¹¹² Elmalılı, III, 2102,2103, Semerkandî, I, 496.

¹¹³ Bk. Muhammed Fuad Abdü’l Baki, V l y. Mad.

¹¹⁴ Cevherî, VI, 2529.

¹¹⁵ Bakara: 2/64,83,115,137,205,246; Âli İmran: 3/20,23,32,63,64,82,11,155; Nisa: 4/80,89,115; ...diğerleri için bkz. Muhammed Fuad Abdü’l Baki, V l y. Mad.

¹¹⁶ Âli İmran: 3/23, 111.

¹¹⁷ Âli İmran: 3/23.

¹¹⁸ Maturidî, II, 343, Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 348, Elmalılı, II, 1068.

¹¹⁹ Âli İmran: 3/32.

¹²⁰ Elmalılı, II, 1077.

1.2.12. Dalalet

Doğru yoldan sapmak, dönmek, az veya çok kasten veya sehven razı olunan yoldan sapmaktır. Bu anlamıyla hidayet zıddıdır.¹²¹ *İf'al* kalıbına nakledildiği zaman ise saptırmak anlamına gelmektedir.¹²² Bu anlamda *dalalet*, ilahi mesajdan yüz çevirmeyi ifade eden kavramlar arasında yer almıştır. Kur'an-ı Kerim'de '*dll*' maddesi müştakları ile birlikte yüz doksan bir defa geçmektedir. Dalalet, sözlük anlamından hareketle geçtiği âyetlerde küfür, inkâr ve sapma anlamını taşımakta bu yönüyle de hidayet zıddı olmaktadır. Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “*Kim hidayet yolunu seçerse,(ihtedâ) bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa,(dalle) kendi zararına sapmış olur.*”¹²³ Ayette doğruya yönelmeyi ifade eden hidayet kelimesi ile ondan sapmayı, yüz çevirmeyi ifade eden dalalet kelimeleri¹²⁴ birbirine zıt anlam ifade etmektedir.

Başka bir ayette ise; dalaletin ilahi mesajdan yüz çevirme anlamı ifade ettiği şu şekilde anlatılmıştır: “*De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim. (Sadece tebliğ etmekle memurum)*”¹²⁵ Ayette insanların kendilerine rableri tarafından bir “hak/hakikat” yani Kur'an-ı Kerim gönderildiği bildirilmiştir. Kim o hak olan kitaba yönelip hükümleri ile amel edenlerse, doğru yolu bulmuştur ve bunun faydası kendilerinin olacaktır. Her kimde yüz çevirmek suretiyle ondan saparsa bunun vebali ve cezası da onlara aittir.¹²⁶

1.2.13. İlhad

'*Lhd*' fiilinin '*İf'al*' kalıbından mastar olan '*ilhad*' sözlükte; dinden sapmak, meyletmek, dönmek, haktan sapmak, dinde olmayı ona sokmak anlamlarına

¹²¹ İsfahânî, 509, Cemhere, I, 147, Zemahşerî Mahmud b. Ömer, *Esasu'l-Belağa*, Daru Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1998, I, 585.

¹²² Lisanu'l Arab, XI, 391, Zemahşerî, *Esasu'l-Belağa*, I, 585.

¹²³ İsra:17/15.

¹²⁴ İzutsu, 40.

¹²⁵ Yunus: 10/108.

¹²⁶ İsmail Hakkı bin Mustafa el İstanbulî, *Ruhu'lBeyan*, Daru'l Fikr, Beyrut, tsz, IV, 88, Mâtürîdî, VI, 93, Taberî, XV, 220.

gelmektedir.¹²⁷ Aynı zamanda Allah’a (cc) şirk koşmak, Allah’ın dinini zayıflatmak ona gölge düşürmek anlamlarında da kullanılmaktadır.¹²⁸

Kur’ân-ı Kerîm’de ‘İlhâd’ fiil ve masdar halinde dört âyette geçmektedir: “Allah’ın isimlerini tahrif ve tağyir ederek O’nu inkâra kalkışmak,¹²⁹ Kur’an-ı Kerimin Allah(cc) tarafından gönderildiğine inanmamak ve onu başka birine nisbet etmek,¹³⁰ haktan sapmak ve saptırmak,¹³¹ âyetleri yalanlamak, sapıkça te’vil ve tahrif etmek”¹³² anlamlarında kullanılmıştır. Bu durum bir ayette şöyle dile getirilmiştir: “İnkâr edenler, Allah’ın yolundan ve -yerli, taşralı- bütün insanlara eşit (kible veya mâbed) kıldığımız Mescid-i Harâm’dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azaptan tattırırız.”¹³³ Ayette haksızlık ederek doğru yoldan sapanların¹³⁴ acı veren bir azapla cezalandırılacağı bildirilmektedir.

1.2.14. Sadd

‘Sadde’ fiili, bir şeyden, uzaklaşmak yüz çevirmek anlamında lâzım (geçişsiz) olarak kullanıldığı gibi aynı zamanda “uzaklaştırdı, engelledi, döndürdü, alıkoyma, men etti”¹³⁵ anlamında müteaddî (geçişli) olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca ‘An’ harfi cerri ile beraber kullanıldığı zaman uzaklaştırdı engelledi anlamında da kullanılmıştır.¹³⁶ Bununla beraber ‘Esadde’ olarak İf’al kalıbından geldiği zaman yine vazgeçirmek döndürmek anlamına gelmektedir.¹³⁷ Kur’an-ı Kerim’de ‘sadde’ kökünden türeyen kelimeler, kırk iki kez geçmekte ve bunların ikisi hariç hepsinde yüz çevirmek,¹³⁸ uzaklaştırmak,¹³⁹ alıkoymak,¹⁴⁰ engel olmak,¹⁴¹ men etmek,¹⁴² çevirmek¹⁴³ gibi

¹²⁷ Lisanu’l Arab, III, 388, İsfahanî, I, 737.

¹²⁸ İsfahanî, 737.

¹²⁹ A’raf: 7/180, İsfahanî, 737, Elmalılı, IV, 2339,2340.

¹³⁰ Nahl:16/103, Elmalılı, V, 3127,3128.

¹³¹ Hac: 22/25.

¹³² Fussilet: 41/40.

¹³³ Hac: 22/25.

¹³⁴ Elmalılı, V,3397.

¹³⁵ Cevherî, II, 495.

¹³⁶ Lisanu’l Arab, III, 245,Tâcü’l Arûs, VIII, 266.

¹³⁷ Cemhere, I, 111.

¹³⁸ Nisa: 4/55;Münâfikûn: 63/5.

¹³⁹ Nisa:4/61.

¹⁴⁰ Bakara: 2/217; Maide: 5/91; Hüd: 11/19; İbrahim: 14/10; Taha: 20/16; Hac: 22/25; Neml: 27/43; Zuhurf: 43/62.

¹⁴¹ A’raf: 7/86; Enfal: 8/36; Tevbe: 9/9; İbrahim: 14/3; Nahl: 16/88,94; Sebe: 34/32; Zuhurf: 43/37; Muhammed: 47/1,32,34; Fetih: 48/25; Mücadele: 58/16; Münâfikûn: 63/2.

¹⁴² Nisa: 4/167; A’raf: 7/45; Enfal: 8/47.

anlamlarda kullanılmaktadır. ‘*Sadde*’ maddesinin geçtiği ayetler incelendiği zaman bu anlamlar bir taraftan inkâr ehlinin ilahî mesaja karşı tutumlarını ifade etmek için kullanılırken, diğer taraftan da peygamberlere yönelttikleri suçlamalar için de kullanılmıştır.¹⁴⁴ “*Onlara: Gelin, Allah'ın Peygamberi sizin için mağfiret dilesin, denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını(yesuddune) görürsün!*”¹⁴⁵ Ayette, münafıkların ilahi mesaj karşısında sergiledikleri olumsuz tavırlar anlatılmaktadır. Buna göre onlar Allah’ın (cc) peygamberine ve af dilemeye çağrıldıkları zaman yüz çevirip uzaklaşmışlardır.¹⁴⁶

1.3. İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SEBEPLERİ

Kur’an-ı Kerim’in geneline bakıldığında yüz çevirme genel olarak; inkâr,¹⁴⁷ i’raz,¹⁴⁸ isyan,¹⁴⁹ tekzib,¹⁵⁰ ihtilaf,¹⁵¹ istinkâf,¹⁵² İstihza,¹⁵³ gibi kavramlarla anlatılmaktadır. Bu başlık altında ilahi mesajdan yüz çevirmenin sebeplerini veya sebep olarak ileri sürülen mazeretleri alt başlıklar halinde inceleyeceğiz.

1.3.1. Akli Kullanmamak ve Araştırmamaya Yönelik Sebepler

Aklın kullanılmamasından kaynaklanan veya araştırmadan kabullenilen yanlış ölçülerin, ilahi mesajı anlamak ve kabullenmekten nasıl mahrum bıraktığını bu bölümde maddeler halinde ele alıp inceleyeceğiz.

1.3.1.1. Akli Kullanmamak ve Düşünmemek

A-k-l fiilinden mastar olan “akıl”, bazen müradifleri olan, k-l-b fiilinden “kalb” ve l-b-b fiilinden” lübb” kelimeleri ile de ifade edilmektedir. Sözgelimi adam akıllandı

¹⁴³ Ali İmran: 3/99; Nisa: 4/160; Maide: 5/2; Enfal: 8/34; Tevbe: 9/34; Neml: 27/24; Sebe: 34/43.

¹⁴⁴ İbrahim: 14/10; Zuhuruf: 43/62.

¹⁴⁵ Münâfikûn: 63/5.

¹⁴⁶ İbni Kesir, VIII, 126, Elmalılı, VII, 5000, Ruhü’l Beyan, IX, 535.

¹⁴⁷ Bakara: 2/226 Nisa: 4/136,140.

¹⁴⁸ Taha: 20/124; En’am: 6/4 Hicr: 15/81; Yasin: 36/46.

¹⁴⁹ Bakara: 2/93; Nisa: 4/46; Müzzemmil: 73/16; Nazi’at: 79/21.

¹⁵⁰ En’am: 6/21,66,148; A’raf: 7/37; Yunus: 10/17,39; Hicr: 25/80.

¹⁵¹ Bakara: 2/176, Ali İmran: 3/19; Yunus:110/9.

¹⁵² Nisa: 4/172.

¹⁵³ Tevbe: 9/65; En’am:6/5.

demek için bazen “lebber Racül” ifadesi kullanılır. Aynı kelimeleri Kur’an-ı Kerim de akıl anlamında kullanmaktadır.¹⁵⁴

İnsanoğlu aklı ve özgür iradesi¹⁵⁵ ile diğer varlıklardan ayrılmıştır. Kendisine bu faziletli özellikler verilen insanın, ilahi mesajdan yüz çevirmesinin en önemli sebeplerinden birisi, aklını kullanmamak olmuştur. Hâlbuki insanoğlunun aklını kullanmasını ifade,¹⁵⁶ emir¹⁵⁷ ve tavsiye eden ayet-i kerimeler, Kur’an-ı Kerim’de çokça yer almıştır.

İlahi mesajdan yüz çevirmenin sebeplerinden olan aklı kullanmamak ve araştırmamak, insanlık tarihiyle başlayan bir sebeptir.¹⁵⁸ Zira ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem’le beraber insanoğlu ilahi mesaja muhatap olmuş. Bir kısmı iman edip ilahi mesajı kabul ederken bir kısmı ise yüz çevirmiş ve inkâr etmiştir.¹⁵⁹ Yahudilerin diğer insanlara iyiliği tavsiye ettikleri halde kendilerinin bu emirlere uymaması,¹⁶⁰ akıl tutulmasının en bariz örneği hatta akılsızlıktır.¹⁶¹ Aklın gereği, faydalı görülen bir şeyi önce kendinin kabul edip yaşaması, daha sonra diğer insanlara söylemesidir.¹⁶²

Tek bir ilah olan Allah’a inanmayan, bütün batıl ve sapık inançlarda yer alanlar, aklını kullanmayanlardır. Puta tapan kimselerin, en basit konularda dahi akıllarını kullanmadıkları bilinmektedir. Zira aklını kullanan hiçbir insan, kendi elleri ile yaptığı, şekil ve suret verdiği bir nesneyi kendisinden üstün bir güç olarak kabul etmez.

İbrahim (a.s), putlara tapan kavmini ikaz etmiştir. Zira o, Allah’ın kendisine gösterdiği hakikatlerle puta tapmanın bir sapıklık olduğunu biliyordu: “*Hani bir zamanlar İbrahim, babası Âzer’e demişti ki: putlara mı tapıyorsun? Görüyorum ki, sen ve halkın apaçık sapıklık içerisindeyiz!*”¹⁶³ Hz. İbrahim, putlarla birlikte gök cisimlerine tapan kavmine tevhid inancını anlatmak için büyük bir gayret sarf etmiştir. Daha önce Allah’ın kendisine verdiği sağduyu ve hidayet¹⁶⁴ ile kavmi önünde

¹⁵⁴ Hac: 22/46; Sad: 38/29; Zümer: 39/9,18,21.

¹⁵⁵ Kehf: 18/29.

¹⁵⁶ Bakara: 2/73,76,242; Ali İmran: 3/118.

¹⁵⁷ Haşr: 59/2.

¹⁵⁸ Maide: 5/27.

¹⁵⁹ Bakara: 2/253.

¹⁶⁰ Bakara: 2/44.

¹⁶¹ Kasimî, I,300.

¹⁶² Elmalılı, I,338,339.

¹⁶³ En’am:6/74; Enbiya:21/52, 54.

¹⁶⁴ İbni Aşur, Tahir b. Muhammed, *et-Tahrir ve ’t-Tenvîr*, ed-Daru’tTunusiyye, Tunus, 1984. XVII, 92.

sergilediği aklı muhakeme Kur'ân'da şöyle anlatılmıştır: “Biz İbrâhim'e (şirkin çirkinliğini gösterdiğimiz gibi) imanında yakîne, kesinliğe ulaşması için göklerin ve yerin muhteşem hükümlerini da öylece gösteriyorduk.”¹⁶⁵ Halkını her fırsatta tevhide davet edip sapıklıktan kurtarmaya çalışan Hz İbrahim, onları düşündürmek için,¹⁶⁶ “gecenin karanlığı üzerine çökünce, (parlak) bir yıldız gördü ve “Bu benim Rabbimdir” dedi. Sonra yıldız batınca, “Ben batanları sevmem.” dedi.¹⁶⁷ İbrahim (a.s) aslında kavminin yaptıklarını dillendiriyor ve onlara durumlarını ifade edecek önermenin öncüllerini sıralıyordu. İkinci olarak: “Ay'ı doğarken gördü "Rabb'im budur" dedi. O da batınca: "Yemin ederim ki, Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi, elbette sapıklığa düşen topluluktan olurdum" dedi.¹⁶⁸ Seçilen bir gök cisminin daha batma sıfatında ortak olduğu vurgulayarak birincisi olamadığına göre ikincisinin de rabb olamayacağını vurgulamıştır. Doğal olarak rabb olmayacak şeyleri tanrı edinenlerinde sapıklığa düştüğü açıktır. Bu durumda Allah'ın hidayeti ile doğruların ancak bulunabileceğini ifade etmiştir.

Şu kadar var ki gök cisimlerine tapan kavminden, biz ay ve yıldızları değil daha büyüğünü seçtik diyebilecekler için, bir sabah vakti “Güneş'i doğarken görünce: "Rabbim budur, bu hepsinden büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.”¹⁶⁹ Çünkü “Ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve ben asla Allah'a ortak koşanlardan olmadım”¹⁷⁰. Bu şekilde kavminin yanlışlarını onlara başkasının üzerinde görebilme şansı vermiş ve onların akıllarını kullandıkları takdirde, taptıkları gök cisimlerinin ilah olamayacağını anlayabileceklerini vurgulamıştır.

İbrahim (a.s) putlar karşısında da aklını kullanamayan kavmini uyarmak istiyordu. Hani bir ara “Babasına ve kavmine: "Bu tapınıp durduğunuz heykeller nedir?" demişti.¹⁷¹ Onlar beklemedikleri bu soru karşısında: "Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk" dediler”.¹⁷² Akli kullanmadan ve araştırmadan, faydasını ve zararını sorgulamadan bir gelenek üzere yaşayan kavmine: İbrahim (as): "And olsun ki sizler de,

¹⁶⁵ En'am: 6/75.

¹⁶⁶ Semerkandi, I, 462.

¹⁶⁷ En'am :6/76.

¹⁶⁸ En'am :6/77.

¹⁶⁹ En'am :6/78.

¹⁷⁰ En'am :6/79.

¹⁷¹ Enbiya: 21/52; Şuara: 26/70.

¹⁷² Enbiya: 21/53.

*atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" dedi.*¹⁷³ Yaptıklarının ancak bir akılsızlık ve insanın kendini kandırmasından başka bir şey olamayacağını belitti. Bunun üzerine kavmi: *"Sen bize gerçek mi getirdin, yoksa şaka mı ediyorsun?" dediler.*¹⁷⁴ Bu soru üzerine Hz. İbrahim, onlara taptıkları o tahtadan taştan yapılmış resim ya da heykellerin gerçek yaratıcı olamayacağını anlatmak istedi ve: *"Hayır Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir ki onları O yaratmıştır. Ben de buna şahitlik edenlerdenim" dedi.*(Enbiya:21/56)

Hz. İbrahim kavminin düşünmesini istemişti. Düşündükleri takdirde akıllarının işlevini yerine getireceğini, bu şekilde doğruyu yanlıştan ayırt edebileceklerine inanıyordu. Bu sebeple onlara düşünmelerini sağlayacak sorular yöneltiyordu. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de :*"Hani o, babasına ve kavmine, "Neye taptıyorsunuz?" demişti.*¹⁷⁵ Onların düşünmeden atalarından kalma bir gelenekle benimsedikleri bu davranışlar karşısında düşünebilmeleri için İbrahim (a.s) onlara: *"Peki, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? dedi" "ya da size fayda veya zararları olur mu?"*¹⁷⁶ diyordu. İbrahim (a.s) akli kullanmanın ön şartı diyebileceğimiz düşünme melekesini harekete geçirime gayreti ile sorular sormaya devam etti. Kavmi: *"Yok, dediler, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk"*¹⁷⁷ Bu şekilde kavmi düşünmeden akıllarını kullanmadan bir inanç benimsediğini itiraf etmişti. Bunun üzerine İbrahim (a.s): *"İyi ama ister siz olun, ister önceki atalarınızın olsun, neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü?" dedi.*

İbrahim (as) kavmi ile beraber babası Azeri de düşünmeye ve aklını kullanmaya zorlamıştı. Babası ile aralarındaki mücadele şöyle ifade edilmiştir: *"O, bir zaman babasına şöyle demişti. "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin taptıyorsun? "Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi. O halde bana uy da, seni doğru bir yola erştireyim." "Babacığım! Şeytana tapma, çünkü şeytan Rahmân (olan Allah)a âsî oldu." (Meryem:19/43-45).*

Azer, İbrahim (a.s) ın kendisini akli muhakemeye zorlaması karşısında düşünmek anlamak şöyle dursun kızdı ve İbrahim'i azarladı. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle

¹⁷³ Enbiya: 21/54.

¹⁷⁴ Enbiya: 21/55.

¹⁷⁵ Şuara: 26/70; Enbiya: 21/52.

¹⁷⁶ Şuara: 26/72, 73.

¹⁷⁷ Şuara: 26/74.

anlatılır: “*Babası "Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Yemin ederim ki, eğer (onları kötölemekten) vazgeçmezsen, seni muhakkak taşlarım. (gerçekten veya söz ile- sana taş atarım). Haydi, uzun bir müddet benden uzak ol" dedi.(Meryem: 19/46)*

Tevhid inancını hayatın her alanında hâkim kılmak için şirkin, öncelikle insanların kafalarında bitirilmesi gerektiğini bilen Hz. İbrahim, işlevini yitirmiş beyinleri harekete geçirmek için bir şok etkisine ihtiyaç olduğunu düşünmüştü. O, kavminin bu çirkin şirk anlayışına, düşünce dünyasına sarsıcı bir hareketle tepkisini gösterecek bu şekilde onlar üzerinde şok etkisi yapacak bir plan yaptı. Böylece onlara: “*Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra, ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım.*”¹⁷⁸ dedi. Böylece Hz. İbrahim, hiç kimsenin olmadığı bir saatte gizlice put haneye girerek, eline geçirdiği bir baltayla: “*Bütün putları paramparça etti. Fakat en büyük puta hiç dokunmadı ki, ona başvursunlar*”(Enbiya:21/58). Hz. İbrahim, putları kırdığı baltayı da o büyük putun omzuna astı. Olup bitenler hakkında bilgi edinmek üzere ona sorsunlar ve böylece, onun konuşmadığı, göremediği gerçeğini düşünüp idrak edip putlara tapmaktan vazgeçsinler istemişti.

Kavmi geri döndüğünde tanrıların paramparça olduğunu görünce: “*Tanrılarımıza bunu kim yaptı? Doğrusu o zalimlerden biridir.*” dediler. Orada bulunanlardan bazıları: “*İbrahim denen bir gencin, onları diline doladığını duymuştuk*” dediler. Hz. İbrahim ben onlara bir tuzak kuracağım dediğinde kavminden birisi onu duymuştu.¹⁷⁹ Onun haber vermesi üzerine: “*O halde onu insanların gözleri önüne getirin, olur ki (aleyhinde) şahidlik ederler*” dediler. Böylece Nemrut ve avanesi Hz. İbrahim’i çağırdılar ve ona: “*Ey İbrahim, bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın?*” diye sordular. Zaten bu soruyu bekleyen Hz. İbrahim, “*Belki onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyorlarsa onlara soru*” dedi.(Enbiya: 21/63) Bu sözler, beyinlerinde şimşek gibi çaktı. “*Bunun üzerine vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) dediler ki: "Doğrusu siz haksızsınız."* (Enbiya: 21/64) Bir an için akıllarını başlarına toplayarak, vicdanlarının sesine kulak vererek, içlerinden, aslında İbrahim doğru söylüyor, bizim yaptığımız düpedüz saçmalık, bu aciz putlara tapmakla, asıl haksız durumda olan bizleriz diyerek itirafta bulundular.

¹⁷⁸ Enbiya: 21/57.

¹⁷⁹ Kurtubi, XI, 297.

Hız. İbrahim onların düşünmelerini, akıllarını kullanmalarını ve hidayete gelmelerini amaçlamıştı. Bir an düşünmelerini sağladı, fakat ilahi mesaja uymaları amacına ulaşamadı. Zira kavmi, eski kafalarına geri dönüp: “*And olsun ki (ey İbrahim!) bunların konuşmayacağını (sen de) bilirsin dediler.*” (Enbiya: 21/65) İbrahim, “*O halde, Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyecek olan putlara mı tapıyorsunuz?*”(Enbiya:21/66) dedi. Şüphesiz aklını kullanan insanlar, düştükleri durumlardan ibret alırlar. Hem gök cisimleri hem de putlar konusunda düştükleri sapıklıktan ibret almayan kavmine: “*Size de, Allah'ı bırakıp taptığınız şeylere de yazıklar olsun! Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?*”(Enbiya:21/67) şeklinde çıkıştı.

Hız. İbrahim, kavmi ile olan mücadelesinde onları, akli bütün yolları kullanarak mantıksal muhakemeye zorlamış, araştırmaya düşünmeye sevk etmiştir. Şu kadar var ki Hız. İbrahim ne kadar gayret etti ise kavmi de o kadar aklını kullanmama konusunda diretmiştir ve aklını kullanamayıp ilahi mesajdan yüz çevirmiştir.

Düşünmek ve araştırmak akli kullanmanın basamaklarından biridir. Aklını kullanmayan kimselerin araştırmak gibi bir sıkıntılarının olmaması tabii bir durumdur. Araştırmayan kimselerin ilahi mesajı anlayamadıkları ve kabul etmedikleri başka bir ayette ise şu şekilde ifade edilmiştir:“*Hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünüp anlamaya çalışmazlar mı? Eğer o Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı mutlaka onda birçok çelişkiler bulurlardı.*” (Nisa: 4/ 82) Doğal olarak Allah'tan başkası tarafından gönderilmiş veya uydurulmuş olsaydı, yirmi üç yıl gibi uzun bir sürede tamamlanan bu kitabın içinde birçok tutarsızlıklar, akıl ve sağduyu ile bağdaşmayan nice yanlışlık ve çelişkiler bulunurdu. Fakat onlar, yönelmediler akıllarını kullanıp, düşünüp ve araştırıp bakmadılar.

Oysa onlar, gerçek bir yönelişle bu hakikatleri tedebbür ve tefekkür etselerdi, mutlaka Kur'ân'ın bildirdiklerinin doğru olduğunu anlayabilirlerdi. Yüce Rabbimiz bu tür tavırları sergileyenleri, “... *Onlara ne oluyor ki sözü anlamağa yanaşmıyorlar?*” (Nisa, 4/78) buyurarak kınamaktadır. *Zira onlar, gerçeği bilmeyen, ondan yüz çeviren (Enbiya, 21/24), hak ile batılı ayırt edemeyen, delil ve belgeleri tedebbür ve tefekkür etmeyen kişilerdir.*¹⁸⁰ *Onlar basiretsiz olduklarından (Yunus, 10/43), Peygamberin*

¹⁸⁰ Ahmed bin Mustafa el-Merağî, *Tefsiru'lMerağî*, Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa ve Evladihi, Mısır, 1940, 30, XVII, 20-21.

getirdiği dosdoğru yolu görmez, Allah'ın delil ve hüccetlerini düşünmez, evrende yürürlükte olan Allah'ın âyetlerini değerlendirmezler.¹⁸¹

Hiç şüphe yoktur ki aklın gereği, vahyin kendisine sunduğu apaçık delilleri anlamak veya anlamaya çalışmak olmalıdır. Ya da anlamak için gerekli tefekkür ve tedebbür içerisinde olmaktır. Aksi takdirde tüm insanlığın hidayeti¹⁸² için gönderilmiş son ilâhî mesaj olan Kur'ân-ı Kerim'i anlamamış oluruz.

Yukarıda işlenilen örnek ayetlerden şu neticeye ulaşılmaktadır. İnsanoğlunun muhatap olduğu ilahi mesajdan yüz çevirmesinin sebeplerinden birisi de doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yeteneği olarak kendisine verilen aklı gereği gibi kullanmamak olmuştur. Nitekim bu kendi itiraflarında da yer almıştır. *"Hem derler ki: "Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullansaydık, şu azgın, ateşe atılanlar arasında bulunmazdık"*¹⁸³

1.3.1.2. Cehalet

“Cehalet lügatta bilgisizlik, yanlış inanç ve kabalık anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁴ Terim olarak ise; Allah'ın bildirdiği emir ve yasakları reddetmek, hakkı inkâr etmek, hakka karşı saldırgan ve öfkeli bir tutum içinde bulunmaktır. İlâhi mesajı kabul etmemek, ona karşı kaba ve katı bir tavır sergilemek, geleneksel inançlardan ve puta tapmaktan vazgeçmemek, bu uğurda gayret göstermek, İslâm inancına karşı sağduyudan uzak, saldırgan ve düşmanca tavırlar beslemek, Kur'ân tarafından asıl cehalet olarak nitelenmektedir.¹⁸⁵ Cehalet, sadece basit bir bilmeme olayı değildir. O, eşya ve olayların ardındaki ilahî iradeyi anlamamak, olayların derinliğine inememek, basit hüküm vermek, insanın, kendini ve değerini bilmemesi Allah'a karşı olan davranışlarda sınırı aşmak, hakka teslimiyeti kabul etmemek, Allah'ı bilmemek ve O'nun iradesine teslim olmamaktır.¹⁸⁶

¹⁸¹ Kasimi, XI, 28.

¹⁸² İsrâ: 17/9; Zümer: 39/23; Casiye: 45/20.

¹⁸³ Mülk: 67/10,11.

¹⁸⁴ Cevheri, IV, 1663; Zemahşerî, *Esasü'l-Belağ*, I,153,Lisanu'l-Arab, XI, 129, İsfahani,I,209; el-Cürçani,eş-Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfat*, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1983.I, 80.

¹⁸⁵ Musa Bilgiz, *Kur'ân'da Bilgi Kavramsal Çerçeve Bilgi Türleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013, 294, 302.

¹⁸⁶ Bilgiz, *Kur'ân'da Bilgi Kavramsal Çerçeve Bilgi Türleri*,286.

Cahil kavramı, Kur'ân-ı Kerim'de hem genel anlamda bilgisizlik ve hem de özel anlamda, ilahi mesaja bağlı olmamak manasında kullanılmaktadır. Fakat daha çok özel anlamda kullanıldığını görmekteyiz. Mevzumuz gereği ilahi mesajdan yüz çevirme sebebi olan cehalet, ilmin zıttı olan bilgisizlik anlamındaki cehalet değildir. Doğal olarak yüz çevirmenin olabilmesi için ilahi mesaja muhatap olmak şarttır. İlahi mesaja muhatap olunca da bilgisizlikten söz etmek mümkün gözükmemektedir. İşin özünde cehaletin geniş anlam yelpazesi içerisinde belki de en masum olan kısmı bilgisizlik ve habersiz olmaktır. Bu anlamıyla cehalet, müslümanın sıfatı da olabilir. Nihayetinde bu durum atalar sözünde de “Bilmemek ayıp değil sormamak(öğrenmemek) ayıp” şeklinde ifade edilmiştir. Yalnız yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu durumun köklü ve yerleşik olmaması gerekir. Çünkü peygamberimiz, “ilim öğrenmek kadın-erkek her müslümana farzdır”¹⁸⁷ buyurarak bu sıfatın müslümanda öyle uzun boylu olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Neticede ilahi mesajdan yüz çevirme sebebi olan cehalet, ilmin zıddı olan cehalet olmadığı gayet açıktır. Zira Kur'an-ı Kerim kendisine bir uyarıcı gönderilmeden hiçbir kavmin cezalandırılmayacağını vurgulamıştır.¹⁸⁸

Bu durumun daha iyi anlaşılması açısından Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayetlere göz atmakta faydalar mülâhaza edilmektedir: *"Andolsun onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye soracak olsan, hiç tereddüt etmeden "Allah'tır" derler. Öyleyse deki: "Demek ki, her türlü övgüye lâyık olan da yalnızca Allah'tır "Hayır, onların çoğu bilmezler" (Lokman 31/25). Hem yeri göğü yaratanın Allah olduğunu söylemeleri hem de inkâr ehli olmaları, onların akli selimden uzak derin bir aymazlık içerisinde olduklarını ortaya koymaktadır. Başka bir ifade ile cehalet çukurlarına düştüklerinin net bir göstergesidir: "Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölümler de kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah'ın dilemesi müstesna yine de inanacak değillerdi, fakat onların çoğu cahildirler" (En'am, 6/111). Görüldüğü üzere bu ayetlerdeki cehalet, ilahi mesajı kabul etmeme anlamındadır. Bu anlamda cehalet, mü'minlerin vasfı değildir.¹⁸⁹*

Ayette, gökleri ve yeri yaratanın kim olduğu sorusuna, "Allah" diye cevap verdikleri halde, yine de onlara cahil denmektedir. Niçin? Bunun sebebi şudur: Bilmek

¹⁸⁷ İbn Mace Ebu Abdillâh Muhammed bin Yezid, *es-Sünen*, Daru İhyai't-Turasi, Beyrut, tsz., Mukaddime, 17.

¹⁸⁸ İsra: 17/15.

¹⁸⁹ Bilgiz, *Kur'ân'da Bilgi*, 101.

veya ilim sahibi olmak, sahibini cehaletten kurtarmamaktadır. Ayetlerde de görüldüğü gibi Allah'ı, mesajlarını emirlerini, Allah'ın istediği şekilde kabul etmeme de cehalet olarak nitelendirilmektedir. Bir başka ifadeyle inancın, Allah'ın dediği şekilde olmaması da cehalettir.¹⁹⁰

Cehaleti özel manada, yani Allah'ı bilmemek manasında ele aldığımızda, bu bilgiye sahip olmayanların kalplerinin cehaletle ölü olduğunu söyleyebiliriz. İlahî mesajı kabul etmeyenlerin kalbi cehaletle hastadır, hatta ölüdür. Kur'an-ı Kerim'de: *"Onların kalplerinde hastalık vardır..."* (Bakara, 2/10) buyrulması bu manayı belirtmektedir. Âyette Allah'ın hitabına muhatap oldukları halde onu anlamayan, ondan yüz çeviren hatta inkâr eden, münafıklar ve kâfirler söz konusu edilmektedir. Çünkü onlar, *"Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, onlar Hakk'a dönmezler"* (Bakara, 2/18). Ayette konu edilen sağırlık, kulakların duymaması değil, kulakların hakka, hakikate, ilahi hitaba tıkalı olmasıdır. Ayette sözü edilen dilsizlik, hakkı söyleyememe kabul edip ikrar edememektir. Ayette konu edilen körlük, göz körlüğü değil, hakikate karşı körlük, hakkı görememe körlüğüdür.

Benzer şekilde Kur'an-ı Kerim, hiçbir hüccet ve burhana dayanmaksızın hevasına, arzularına itaat etmeyi de cahillik saymıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle anlatılır: Züleyha'nın ilahi iradeye aykırı isteklerine uymayan Hz. Yusuf hapse atılmakla tehdit edilir. "Bu tehditler karşısında Yusuf, "Ey Rabbim!" diye yalvardı: "Bu kadınların çirkin arzularına boyun eğmektense, hapse girmeyi tercih ederim! Çünkü benim için hapse girmek, bunların bana teklif ettiği çirkin işi yapmaktan çok daha sevimlidir! Fakat bunca baskı ve tahrikler karşısında daha ne kadar dayanabilirim, bilemiyorum. Senin yardımına muhtacım, Allah'ım! Eğer beni onların hile ve entrikalarından kurtarmazsan, olur ki bir an zaafa düşer, onlara uyup bir cahillik yaparım!"(Yusuf, 12/33)

Ayette Hz. Yusuf, Allah'ın koruması olmadan, insanın bu tür teklifler karşısında zaafa düşebileceğine işaret ediyor. Zira bu istek, karşıdaki insanın nefsi arzularından, yapılmış tekliflerdir. İman ve Allah korkusu, bunun önünde engel olsa bile bu isteğin nefsin hoşuna giden, insanın şehvetine uygun bir istek olduğu gerçektir. Bu durumu vurgulayan Hz. Yusuf, "Gerçi ben, kendi nefsimi, heva ve hevesimi temize çıkarıyor değilim. Eğer günahlardan uzak durabildiysem, bu ancak Rabbimin lütuf ve inayeti

¹⁹⁰el-Kasımî, XIII, 4805.

sayesinde olmuştur. Rabbimin yardımı olmasaydı, nefsin sınır tanımayan şehvi arzuları karşısında kim günaha düşmekten kurtulabilirdi? Demiştir. Nitekim Züleyha nefsinin isteklerinden kendini kurtaramayarak bu istekte bulundu. Çünkü arzu ve ihtiraslar, insanı daima kötülüğe çağırır; ancak Rabbimin rahmet edip korudukları hariç. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (Yusuf, 12/53)

Nitekim: *"Arzusunu ilah edinen kimseyi gördün mü? Onun üstüne sen mi vekil olacaksın? Yoksa sen onların çoğunun işittiklerini, düşündüklerini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidirler, hatta onlar en üstün varlık olarak yaratılmış olmalarına, ilahi hitaba muhatap olmalarına rağmen izledikleri yol bakımından (hayvanlardan) daha sapıktırlar"* (Furkan, 25/43-44) âyetlerinde de Allah'ı tanımayanların, O'nun mesajlarını, anlamayan ve benimsemeyenlerin körlüğünden, sağırlığından, cahilliğinden bahsedilmektedir.

Cahilliğin, hiçbir türünü tasvip etmeyen Kur'an-ı Kerim, O'nun her türlüşünün ilahi mesaja engel bir durum olduğunu vurgulamıştır. Sözgelimi ilâhi mesajı kabul etmemek için olmadık isteklerde bulunan, küstahça tavırlar sergileyen, akli selim tarafından kabul edilmeyecek ve vicdana sığmayan şartlar ileri süren, hakikati bilse bile hafife alan, istihza eden, putperestlik ve kâfirlikten asla vazgeçmeye niyeti olmayanları Kur'an, hep cahiller olarak tanıtmıştır.¹⁹¹

İsrâiloğullarının Kızıldeniz'i geçip Firavundan kurtulunca Hz. Musa'dan kendilerine tapınacakları bir put yapmasını istemeleri ve Hz. Musa'nın yokluğunu fırsat bilip yapmaları (A'râf:7/138), Hz. Yusuf, hayatına kasteden, kendisine zulmeden kardeşlerini uzun yıllar sonra karşısında görünce, onların hallerini cahillik diye nitelendirmesi (Yûsuf:12/89), Lût kavminin insan olmanın erdemine yakışmayan ve insan fitratına aykırı sapıklığı (Neml:27/55), Âd kavminin laftan anlamaz, kaba, katı ve hoyratça tavırları (Ahkâf:46/23), Kur'an Kerim tarafından cahillik yapan insanlar olarak tanıtılmıştır.

Selim bir aklın gereği, naklin getirdiği apaçık belgeleri ihtiva eden ilme yani vahye ve ilahi mesaja tabi olmaktır. Fakat inkârcılar, yapmış oldukları kötü tercihleri ile

¹⁹¹ Bakara: 2/67; En'am: 6/111; A'raf: 7/199; Furkan: 25/63; Kasas: 28/55; Zümer: 39/64.

Allah'ın ayetlerini düşünüp değerlendirmeden haktan yüz çevirirler.¹⁹² Bu anlamda, "delile dayalı olmayan sözlere cehalet denir."¹⁹³

Sözlük anlamı itibariyle, herhangi bir şeyi bilmemek, yanlış itikat sahibi olmak, kaba, vahşi ve uygunsuz davranışlarda bulunmak anlamlarına gelen cehalet kelimesi, Kur'an-ı Kerimde hem sözlük yani hepimizin genel olarak bildiği bilgisizlik anlamında, hem de ilmin, vahyin ve Kur'an'ın zıddı olarak kullanılmıştır. Cehalet, mü'minler hakkında ilimsizlik, hata ve gaflet manalarını ifade etmek için kullanılırken; kâfirler hakkında, İslâm zıtlığı, İslâm'ı kabul etmeme, küfür ve itaatsizlik manalarına gelmektedir. Netice olarak cehalet kul ile ilahi mesaj arasında kulun ilahi mesaja inanmasına, anlaması ve yaşamasına mani bir perde olduğunu söylemek mümkündür.

1.3.1.3. Zanna Uymak

Zan; lügatta kesin olmayan inançlar arasından, tereddütlü olmasına rağmen tercih edilen taraftır.¹⁹⁴ Ya da çeşitli alamet ve sebeplerden dolayı muhtelif durumlardan birini daha çok tercih ederek bir itikadda, kanaatte bulunmaktır.¹⁹⁵ Zan, zıt anlamları bünyesinde barındıran bir kelimedir: İlim, kesin bilgi, kesin itikad ve inanç manalarına geldiği gibi, şüphe, vehm, tevehhüm ve tahmin manalarına da gelmektedir. Zan hakkında kullanılan yakîn, ilim sonucu değil; tedebbür sonucu oluşur. Bu yüzden buna kanaat ve itikat denilmiştir.¹⁹⁶ Binaen aleyh, Kur'an-ı Kerim'de kullanıldığı anlamlardan bir tanesi de "kesin olarak bilmek" ve "kesin olarak inanmak" tır.¹⁹⁷

"O kimseler ki, bir gün mutlaka Rablerine kavuşacaklarını, eninde sonunda O'na döneceklerini«zannederler», yani bilirler"(Bakara, 2/46) buyrulmuştur. Âyet, müminlerin imanlarını konu etmektedir. İman, şüphe, vehm ve tereddüt kabul eden bir bağlılık değildir. Aksine ilim ve yakîn ifade eden bir durumdur. Binaenaleyh buradaki zan ifadesi, kesin bilgi, kesin itikad ve inanç manalarına gelmektedir.¹⁹⁸

¹⁹² el-Alusi, Ebu'l-Fadl Mahmud, *Ruhu'l-Meanî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesanî*, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1415, XII, 246.

¹⁹³ Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezaya'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, tsz, IV, 163, el-Kasımî, IX, 68.

¹⁹⁴ Kâmusu'l-Muhît, I, 1213.

¹⁹⁵ el-Cürcânî, 96.

¹⁹⁶ Bilgiz, *Kur'an'da Bilgi*, 108.

¹⁹⁷ Bakara: 2/45, 46, 249; Sad: 38/21, 26; Hakka: 69/20.

¹⁹⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, I, 134, Elmalılı, I, 342.

Zanne fiilinin Kur’ân-ı Kerimde kullanıldığı anlamlardan biri de kesin olmayan bilgi yani zannetmek, tahmin etmek, vehmetmektir.¹⁹⁹ Bu anlamlara gelen şu âyetleri misal vermek mümkündür: “*Onların kalplerini mühürlememizin sebeplerinden biri de biz ‘Allah’ın elçisi, Meryem oğlu İsa’yı öldürdük’ demeleridir. Aslında onlar Hz. İsa’yı ne öldürebildiler ne de çarmıha gerebildiler; fakat İsa diye çarmıha gerdikleri, onu Romalılara ihbar eden ikiyüzlü Yahuda İskariyot’tan başkası değildi. Bir ilahi yardım ve mucize eseri olarak, onların gözlerinde İsa’ya benzetildi. Bu yüzden askerler, İsa’yı değil, tıpatıp ona benzetilen bu adamı yakalayıp götürdüler. Sadece zanna uyuyorlar yani emin değiller. Onu öldürdüklerini kesin olarak bilmiyorlar. Öldürdüklerinin Hz. İsa olup olmadığı konusunda derin bir şüphe içerisindeler.*”²⁰⁰ Söz konusu ayette zannın, insanı hakikate ulaşmaktan alıkoyduğu vurgulanmıştır. Zira onlar bu yanlış sonuca zanna tabi olarak ulaşmışlardır.

Yeryüzünde inancı bulunmayan veya yaşantısı ilahi mesaja uymayan insanların, zanna ve tahminlere uydukları, atadan dededen kalma bilgilerle yaşadıkları bilinmektedir. Kur’ân-ı Kerim’in nazil olmaya başladığı dönemde Mekke ve çevresinde hatta dünya genelinde insanların çoğunluğunun benimsediği, atalardan dedelerden kalma Mecusiliğin, Ateşperestliğin, Putperestliğin kesinlikle doğru bir bilgiye dayanmadığı, hem bu inanç sahiplerinin hem de onlara uyanların yolunu sapıtacağı bir vakıadır.²⁰¹ Zira bu konuda onlar sadece zanna tabi olmaktadır. Bu durumu ifade eden bir ayette şöyle denmektedir: “*Eğer sen, yeryüzündekilerin çoğunluğuna itaat edersen seni Allah’ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbî olmuyorlar; onlar ancak yalan uyduruyorlar.*” (En’am 6/116). Ayette, Allah, zanna tabi olanların, uydukları zannın neticesinde sadece yalan uydurduklarını, ilahi mesajdan yüz çevirdiklerini, saptıklarını hatta kendilerine tabi olanları da saptıracaklarını vurgulamıştır.

Tabi oldukları zan sebebiyle ilahi mesajdan yüz çevirenlerden bahseden başka bir ayette, zannın, insanları hakikatten nasıl uzaklaştırdığını ve gerçekte hiç alakası olmayan, sahih bilgiden uzak sonuçlara nasıl sürüklediğini görmekteyiz. Konuyla ilgili olarak Câsiye suresinin 24.ayetinde: İşte ilahi mesaja kulaklarını tıkayan ve ondan yüz

¹⁹⁹ Aynı anlamlar için ayrıca bk. Bakara: 2/230; A’raf: 7/171; Tevbe: 9/118; Yunus: 10/22; İsrâ: 17/102; Kehf: 18/53; Sad: 38/24; Fussilet: 41/48; Hakka: 69/20; Cin: 72/12; Kıyame: 75/25,26.

²⁰⁰ Nisa: 4/157.

²⁰¹ Taberî, XII, 64.

çevirenler, *“Bu dünyada yaşadığımız hayattan başka bir hayat yoktur. Tamamen fiziksel şartlar ve biyolojik sebepler çerçevesinde doğar, yaşar ve ölürüz ve bizi öldüren, zamanın akışından başka bir şey değildir. Yoksa sizin dediğiniz gibi Tanrının öldürmesi, öbür dünya ve orada adaleti veya cezalandırması diye bir şey yoktur.”* derler. Hayır; aslında onlar, bu konuda herhangi bir delile veya güvenilir bilgiye sahip değiller. Tek dayanakları, bu konudaki zanlarıdır. Zannın ise hakikat karşısında hiçbir değeri yoktur.²⁰²

Aynı surenin 32. Ayetinde ise ilahi mesaj karşısında zanna uyanlar *“Allah’ın va’di gerçektir ve o kıyametin geleceğinde şüphe yoktur”* şeklinde uyarıldıklarında, *“ biz bu konuda sadece zannediyoruz sizin dedikleriniz hakkında kesin bir bilgimiz yoktur.”* Diyerek ilahi mesajla kendilerine bildirilen gerçekleri zan; kendi zanlarını ise gerçek kabul ederek ebedi hüsrana uğrayacak bir neticeye varmışlardır. Zira her hâlükârda Allah’ın huzurunda hesap vereceğine inanmamakta ve sadece kendi tahminlerinden ibaret olan zanna tabi olmaktadır.

1.3.1.4. Kader(cilik) Anlayışı

İlahi mesajdan yüz çevirenler, Allah’ın fitratlarına yerleştirdiği doğru inanma eğilimine ters düşmenin vicdanlarında oluşturduğu rahatsız edici durumdan kurtulmak için sürekli bir takım mazeretler veya kendilerince birtakım ölçüler ileri sürmüşlerdir. Böylece aslında kendilerinin yanlış yolda olmadıklarına inanmaya ve inandırmaya çalışmışlardır. Bazen bu durumdan kurtulmak için ileri sürdükleri mazeretleri ise saplantı boyutuna götürmüşlerdir. Bu başlık altında bu mazeretleri ve saplantıları örneklendirerek inceleyeceğiz

İlahi mesajdan yüz çevirenler kendilerine gönderilen peygamberin nübüvvetini de inkâr etmiş, bu inkârlarına kendilerince geçerli bir sebep bulmuş, bu sayede küfürlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Mevcut durumlarıyla ilgili kendilerinin bir sorumluluğu olmadığını ifade edebilmek için bir anlamda cibrî düşüncüyü kullanmışlardır. Yani *“İnsanlara ait ihtiyarî fiillerin ilâhî irade ve kudretin yani kaderin zorlayıcı tesiriyle meydana geldiğini savunan anlayış.”*Bu anlayış sahiplerine göre Hz. Peygamber’in davetinin yersiz ve boştur. Bunu şu sözleriyle ispatlamaya çalışmışlardır: *“Ey*

²⁰²Yunus: 10/36; Necm: 53/28.

Muhammed, şayet Allah iman etmemizi isteseydi, sen gelsen de gelmesen de biz iman ederdik. Fakat Allah kâfir olmamızı dilemişse, sen gelsen de gelmesen de yine küfrümüz olacaktır. Dolayısıyla her şey Allah'tandır. Öyleyse senin peygamber olarak gönderilmende hiçbir bir fayda yoktur.”²⁰³

Cebri (kaderci) düşünceyi hayatın biricik ölçüsü hâline getirerek ilahi mesajdan yüz çevirenlerin insan iradesini hiçe sayan isyankâr ve alaycı tutumlar bir ayette şöyle dile getirilmiştir: *“Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız, O’ndan başkasına kulluk ederdik. O’nun hükmüne aykırı olarak hiçbir şeyi de haram kılmazdık. Kendilerinden öncekiler de böyle yapmıştı. Peygamberlere düşen sadece apaçık bir tebliğdir.”*²⁰⁴ Ayette inkâr ehlinin insan iradesini yok saydığı ve kendi yaptıkları yanlış kadere mal edip sorumluluktan kurtulmaya çalıştıkları anlatılmıştır.

Kaderci bir anlayışla ilahi mesajdan yüz çevirenler, ayette de ifade edildiği gibi yaptıklarının engellenmemesinden hareketle mademki bunları yapıyoruz, demek ki Allah buna izin vermiştir. O hâlde, yaptıklarımız O’nun rızasına uygundur. Öyleyse, Allah bizzat kendisinin izin verdiği şeyi niçin yasaklasın ve bundan dolayı neden bizi cezalandırsın? Şeklinde mantıkî çıkarımlarla isyan ve inkârlarının meşruluğunu ifade etmeye çalışmışlardır. Gerçekten de Allah, imtihan hikmeti gereğince insana akıl ve irade vermiş ve yaptığı kötülöklere derhal müdahale etmeyerek bunları yapmasına izin vermiştir. Fakat Allah’ın bir şeye imtihan gereği izin vermesi, ondan razı olduğu anlamına gelmez. O’nun razı olduğu şeyleri öğrenmek için “nelere izin verdiğine ya da neleri engellemediğine” değil, “neleri emrettiğine” bakmak gerekir. Bir sonraki ayette ise onların bu itirazlarına ve savundukları mantığın tutarsızlığına cevap verilmiştir. Nelerden razı olunduğunu bildirmek için her ümmete peygamberler gönderildiğinden ve dalaletin veya hidayetin irade ve tercih neticesinde bir hak ediş olduğu vurgulanarak iddia edilen mecburiyetin asılsız olduğu belirtilmiş kendileri gibi geçmişte davrananların ise neticesinin ne olduğu net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Allah, herkese peygamberler ve onların vazifesini devam ettirenlerle hak yolu gösterdiği ve beyan ettiği için artık kimsenin Allah’ın dilemesini istismara hakkı kalmamıştır. Bu yüzden Allah, *“Allah beni doğru yola iletseydi, elbette O’na karşı*

²⁰³ Râzî, XX, 203.

²⁰⁴ Nahl: 16/35.

gelmekten sakınanlardan olurum” demesin (Zümer, 39/57) ayetiyle böyle bir gerekçenin haksızlığını ve geçersizliğini bildirmiştir.

1.3.1.5. Biz Allah’ın Oğulları ve Dostlarıyız İddiası

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin kendilerince ölçü kabul edip ileri sürdükleri ve Kur’an- ı Kerimde de dile getirilen diğer bir iddia ise, kendilerinin Allah’ın çocukları ve dostları olduğudur. Mekke’li müşrikler, melekler Allah’ın kızlarıdır,²⁰⁵ Yahudiler Üzeyir, Hristiyanlar ise İsa Allah’ın oğludur²⁰⁶ şeklindeki iddiaları, Kuran’ın indiği dönemdeki muhataplarının inkâr noktasında benzer mazeretler üreterek ilahi mesajdan yüz çevirdiğinin göstergesidir. Peygamberleri hakkında bu yanlış inançlarını bir adım daha ileri götürerek “biz Allah’ın çocukları ve dostlarıyız” (Maide: 5/18) diyerek kendilerini de işin içine kattıkları aşikârdır. Kur’an, onların peygamberleri hakkındaki bu yanlış inanca gerekli cevapları vererek bu konudaki inançlarının geçersiz olduğunu ortaya koymuştur.²⁰⁷ Kendileri hakkında taşıdıkları yanlış inançları ise diğer insanlardan daha üstün ve imtiyazlı oldukları inancıydı.²⁰⁸ Binaenaleyh gönderilen son elçiye ve ilahi mesaja inanmasalar bile bundan dolayı herhangi bir kınama ve azaba uğramayacaklarını savunuyorlardı.

Ayetin nüzulü ile ilgili İbni Abbas’tan nakledildiğine göre Resul-i Ekrem (s.a.v) Yahudilerden bir cemaati İslam’a davet etmiş ve Allah’ın azabıyla korkutmuştu. Bunun üzerine: “ Bizi bununla mı korkutuyorsun? Hâlbuki” biz *Allah’ın oğulları ve sevdikleriyiz*” gibi asılsız sözler söylemişlerdi.²⁰⁹ Onların bu asılsız ve şımarık saplantılarına Allah aynı ayetin devamında şöyle cevap vermektedir: “Ey Muhammed Onlara de ki: “*Öyleyse Allah, sizi günahlarınızdan dolayı niçin cezalandırıyor? Hayır, siz de Allah’ın yarattığı insanlarsınız. Allah lâîk gördüğünü bağışlar, müstahak gördüğünü de cezalandırır, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mutlak hükümranlığı Allah’a aittir ve dönüş ancak O’nadır.*”(Maide:5/18)

²⁰⁵ Zemahşeri, *Keşşaf*, V, 644, Elmalılı, VII, 4602.

²⁰⁶ Tevbe: 9/30.

²⁰⁷ Bakara: 2/116; Nisa: 4/171; Maide: 5/17; En’am: 6/101; Yunus: 5/68; İsrâ: 17/111; Kehf: 18/4; Meryem: 19/35, 88, 92; Enbiya: 21/26; Mu’minun: 23/91; Furkan: 25/2; Saffat: 37/151,152; Zümer: 39/4; Zuhuruf: 43/81; Cin: 72/3; İhlâs: 112/3.

²⁰⁸ Razi, XI, 329, Elmalılı, III, 1631.

²⁰⁹ el-Kurtubi, VI, 120, Razi, XI, 329, Elmalılı, III,1631.

İddia ettiğiniz gibi Allah sizi kayırmakta ise neden günahlarınızdan dolayı cezalandırıyor? Bu şekilde kendilerine cevap verilerek hatırlatma sanatıyla (telmi) daha önceden atalarının başlarına gelen olaylar zikrediliyor. Atalarınız nasıl kendi dönemlerindeki ilahi mesaja uymadıklarında cezalandırıldı ise sizde döneminizdeki ilahi mesaja uymadığınızda cezalandırılacaksınız. Netice itibari ile ileri sürdüğünüz bu asılsız iddialar sizi kurtarmayacaktır.

1.3.1.6. Azabın Uzun Süreli Olmayacağı İddiası

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin kendilerince bir takım mazeretleri sürmeleri karşısında son ilahi kitap, muhataplarına ileri sürdükleri mazeretlerin tutarsızlığını gayet çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur. Onlar, inanma eğilimini,²¹⁰ Allah'ın hidayet için gönderdiği ilahi mesajdan değil de gelenekten, tarihten veya kendi hayal güçlerinden besledikleri için asla Allah'ı doğru anlayamamış ve yanlış tasavvurlarda bulunmuşlardır.

Mekkeli müşrikler, Allah'ın, insanları diriltmeyekadir olduğuna inanmamışlardır.²¹¹ Yahudi ve Hristiyanlar ise tasavvur ettikleri Allah'ın kendilerine iltimas edeceği hatta cennete başkasının giremeyeceği saplantısından vazgeçememişlerdir. Bunun üzerine İbn Abbas'tan nakledildiğine göre: *“Ey müşrikler! O ne sizin kuruntularınıza ne de Ehl-i Kitab'ın kuruntularına göredir. Her kim bir kötülük yaparsa, cezasını mutlaka çekecek ve kendisine Allah'tan başka ne bir dost bulabilecektir, ne de bir yardımcı”* (Nisa: 5/123) ayeti nazil olmuştur.

Yahudiler ise yeni bir iddiayla ortaya çıkmışlardır: Bu da cehenneme gitseler bile diğer insanlar gibi orada çok uzun süre kalmayacaklarıdır. Cehennem azabının sadece buzağıya tapınma müddetleri olan 40 gün olacağı iddiasıdır. Bunun üzerine *“Bir de dediler ki: “Bize ateş, sayılı birkaç günden başka asla dokunmayacaktır.” Sen onlara de ki: “Siz bunun için Allah'tan söz mü aldınız? -Eğer böyle ise, Allah verdiği sözden dönmez- Yoksa siz Allah'a karşı bilemeyeceğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”* (Bakara, 2/80) ayeti nazil olmuştur.²¹² Bu iddiaları, kendilerini Allah'ın oğulları veya sevgili

²¹⁰ Rum: 30/30, Ayrıca bk. Elmalılı, VI, 3822.

²¹¹ En'am: 6/39; Hud: 11/7; Nahl: 16/38; İsra: 17/49,98; Hac: 22/5; Mu'minun: 23/35,38, 82,83; Rum: 30/56; Yasin: 36/52; Saffat: 37/16,17; Vakıa: 56/47,48; Teğabun: 64/7.

²¹² Kurtubi, II, 10, Beydavi, I, 90.

dostları olma saplantılarının bir uzantısıdır. Bu şekilde kendilerine aşırı güven duygusu tarihte olduğu gibi Hz. Peygamber döneminde de ilahi mesajdan yüz çevirmeye sevk etmiştir. Böylece *“Uydurdıkları bu şey, dinleri hususunda onları yanıltmıştır.”* (Ali İmran: 3/24) ayetinde de ifade edildiği üzere ortaya koydukları asılsız ölçüler, onları ilahi mesaj karşısında sadece aldanmaya sürüklemiştir.

1.3.1.7. Kur'an'ın İnsan Sözü Olduğu İddiaları

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin kendilerince ortaya koydukları diğer bir saplantı ise Kur'an'ın kaynağı hakkındadır. Onlara göre Kur'an, ilahi bir kitap değil, sadece bir beşerin sözüdür: *“Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp, bu ancak, nakledile gelen bir sihir ve sadece bir insan sözüdür, dedi.”*²¹³ Müşrikler, bu inançlarıyla Allah'ın herhangi bir şey indirmediğini iddia etmişlerdir.²¹⁴ Bunun yanı sıra Kur'an'ı Peygamber'in yazdırdığına dair iddialarda bulunmuşlardır: *“(Bu Kur'ân), Onun kendisine sabah-akşam okunması için, yazdırmış olduğu eskilere ait efsanelerdir, dediler.”*²¹⁵ Bu cahilce yaklaşımlarını daha da ileri götürerek, Kur'an'ın bir beşer kelamı olduğunu hatta onu Hz. Muhammed'e bir başkasının öğrettiğini iddia etmişlerdir. Dolayısıyla bir insan tarafından uydurulan şeylere inanmak gerekmediğini ileri sürmüşlerdir. Bu durumdan bahseden bir ayette onların durumları şöyle anlatılmıştır: *“Şüphesiz biz onların: ‘Kur'ân'ı ona ancak bir insan öğretiyor dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Hâlbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arapçadır.”*²¹⁶ Edebiyatta son derece ileri gitmiş, belâğat ve fesahatta birbiriyle yarışır duruma gelmiş olan Mekkeli müşrikler, defalarca meydan okumasına rağmen Kur'an'ın karşısında aciz kalmışlardır.²¹⁷ Buna rağmen inkârlarında direnerek kendi durumlarına uygun sebepler, mazeretler bulmaya çalışmışlardır. Önce Kur'an'ı kendi uyduruyor dediler daha sonra ise O'nu Hz. Muhammed'e başkasının öğrettiğini iddia ettiler. Aslında bu iddiaları ile birinci iddialarını yalanlamış oldular.²¹⁸ Kur'an'ın bir öğretininin olduğu doğrudur.²¹⁹ Fakat bu öğretinin kim olduğu konusunda ulaştıkları

²¹³ Müddessir: 74/23,25.

²¹⁴ En'am: 6/91; Yasin: 36/15.

²¹⁵ Furkân: 25 / 5.

²¹⁶ Nahl: 16/103.

²¹⁷ Bakara: 2/23,24; Yunus: 10/37,38; Hûd: 11/13; Tûr: 52/33,34.

²¹⁸ Elmalılı, V, 3126.

²¹⁹ Rahman: 55/1,2; Necm: 53/5 Ayrıca bk. Elmalılı, VII, 4572.

sonuçlar yanlışdır. Zira ayetin nüzul sebebinde Kur'an'ı öğrettiği ileri sürülen farklı şahıslardan bahsedilmektedir. Bu şahıslardan hangisi olursa olsun ulaştıkları netice yanlış, asılsız ve tutarsızdır. Çünkü Kur'an'ı öğrettiğini iddia ettikleri bu şahısların hiç birisi Arap değildir. Oysa Kur'an, apaçık bir Arapçadır. Üstelik iddialarına göre Kur'an'ı öğreten şahıs, bu kadar eşsiz ve Arap edebiyatı uzmanlarını dahi çaresiz bırakacak bir eseri neden kendine mal etmesin de başkasına versin? Bu aklı selimin kabul edeceği bil durum değildir.²²⁰

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin bu tür iddiaların tamamına cevap verip iddialarının asılsız ve geçersiz olduğu bir ayette şöyle bildirilmiştir: *“Bu Kur'an doğrudan doğruya Allah'ın kelimidir, asla Allah'tan başkası tarafından uydurulamaz! O ancak, kendinden önceki ilâhî kitapların orijinallerini onaylayan ve bütün vahiylerin özü ve esası olan Allah katındaki ana Kitabı açıklar. Onda şüphe edilecek hiçbir şey yoktur. Zira o, âlemlerin Rabbi ve mutlak hâkimi olan Allah tarafından gönderilmiştir.”*²²¹ Aslında Kur'an'ın bir insan tarafından uydurulduğunu iddia edenler aynı zamanda Hz. Peygamberin nübüvvetini inkâr ediyorlardı.²²² Zira onların peygamberlerin nasıl olması gerektiği konusunda da birtakım ölçüleri vardı. İlahî mesaja karşı koyanlar, önce peygamberin kendileri gibi bir beşer olmasına şaşırış²²³ ve bunun ilahî mesaj tebliğcisi açısından eksiklik olduğunu ileri sürmüşlerdir. *“Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Biz senin kuşkusuz yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz.”*²²⁴ Ayette ifade edildiği gibi kâfirler, öncelikle peygamberin bir beşer olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Zira bir beşer peygamber olaksa buna kendileri, zengin ve kavimlerinin ileri gelenleri daha layık idiler.²²⁵ Onlara böyle bir vazife verilmediğine göre bir beşer peygamber olamayacaktır. Bu durumda bir insanın getirmiş olduğu kitabında ilahî olamayacağı²²⁶ anlayışı ile ilahi mesajdan yüz çevirmişlerdir.

Bu konudaki şaşkınlıkları ve zihniyetleri, başka bir ayette şöyle dile getirilmiştir: *“(Yine onlar) dediler ki: “Bu ne biçim peygamberdir ki, (bizim gibi) yemek yiyor ve çarşıda pazarda geziyor? Ona, kendisi ile birlikte uyarma görevi yürüten bir melek*

²²⁰ Elmalılı, V, 3128.

²²¹ Yunus: 10/37.

²²² Razi, XXXI, 87.

²²³ Yunus: 10/2.

²²⁴ Şuarâ: 26 / 154; Yâsîn: 36 / 15.

²²⁵ Mustafa Asım Köksal, *Hazreti Muhammed ve İslamiyet*, (8), (3. bsk), Işık Yay. İstanbul, c. 1-2, 274.

²²⁶ Ömer Arslan, 155.

indirilseydi ya!’”(Furkan:25/7). Ayetten anlaşıldığına göre ilahi mesajdan yüz çevirenler, peygamberde bulunan insani özellikleri eksiklik olarak görüyorlar. Yani peygamberin insanlar gibi yiyip içmesini, çarşı-pazar gezmesini, hayret verici bir durum olarak görüyor ve kendisiyle beraber bir melek bulunmalı ve anlatacaklarını o anlatmalıydı şeklinde dile getiriyorlardı. Allah, onların ortaya koydukları bu iddiaların hepsine şöyle cevap vermektedir: “*Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda gezerlerdi.*” (Furkan:25/20)

Netice itibariyle gayet net bir şekilde anlaşılıyor ki insanlar kendilerince ortaya koydukları yanlış ölçü ve saplantıları peygamberlerin Allah’tan getirip tebliğ ettiği vahye tercih etmişlerdir. Böylece yanlış ölçü ve saplantılar onları haktan, hakikattan uzaklaştırmış ve batıla saptırmıştır. Bu asılsız ölçüler sebebiyle ilahi mesajdan yüz çevirip inkâra düşmüşlerdir.

1.3.1.8. Azap ve Musibete Meydan Okuma

Azap ve musibete meydan okumanın temelinde akli kullanmamak ve düşünmemek daha ağır bastığı için bu bölümde ele alınmasının uygun olacağını düşündük.

Şüphesiz Allah, bir imtihan gereği kullarına doğru ile yanlışı bildirmiştir.²²⁷ İnsanoğluna özgür iradesi ile neyi tercih etmesi gerektiğini, nelerle karşılaşacağını peygamberleri aracılığıyla tebliğ etmiştir.²²⁸ Kur’an-ı Kerim’de mücadelesi anlatılan birçok peygamber, kavimleri tarafından “şu azap ne zaman gelecek” şeklinde tepkiye maruz kalmışlardır.²²⁹ Azap ve musibete meyden okumak, ilahi mesajdan yüz çevirenlerin değişik zamanlarda verdikleri benzer tepkilerden biri olmuştur. Bu açıdan bakıldığında küfür sıfatını haiz insanların karakteristik özellikleri açısından birçok ortak noktanın olduğunu gözlemlemekteyiz.²³⁰ Nitekim peygamber efendimiz de bir hadisi şerifinde küfrün tek millet olduğuna işaret etmektedir.²³¹

²²⁷ Bakara: 2/256; Beled: 90/10.

²²⁸ Bakara: 2/286; Necm: 53/39.

²²⁹ Yunus: 10/48; Embiya: 21/38; Neml: 27/71; Yasin: 36/48; Sebe: 34/29; Mülk: 67/25.

²³⁰ Bakara: 2/118.

²³¹ Mübarekfûrî, Ebu’l-‘Alâ M. B. Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetü’l-Ahvezibi Şerhi Câmi’-t-Tirmizî*, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts., c. VI, 242. İbni Kesir, I, 403.

Kavmi içerisinde dokuz yüz elli sene²³² tebliğ vazifesini yürüten Nuh (a.s), her fırsatta onları uyardı ve sadece Allah'a kulluk etmeye davet etti.²³³ Kavminin önde gelen inkârcıları: *"Görüyoruz ki, sen de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsin. Üstelik bu ülkede ezilen, horlanan dar görüşlü ayak takımından başka hiç kimsenin sana uymadığını görüyoruz"*(Hud: 11/27) şeklinde itirazlarını sürdürerek ilahi mesajdan yüz çevirmeye devam ettiler. Nuh'un, ilahi mesajdan yüz çevirdikleri takdirde başlarına gelecek azaptan korktuğunu kavmine ifade etmesi üzerine²³⁴ *"Ey Nuh!"* dediler, *Bizimle yeterince tartıştın, hatta bıkkınlık verecek derecede tartışmayı uzattın ve çoğalttın. Eğer söylediklerin doğruysa, haydi ne duruyorsun, artık bizi tehdit ettiğin şu azabı getir de görelim"*²³⁵ korkutuldukları azaba meydan okuyarak ilahi mesajdan yüz çevirmişlerdir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de mücadelesi anlatılan diğer peygamberler de benzer şekilde tepkiyle karşılaşmıştır. Mesela Allah'ın vermiş olduğu nimetler sayesinde büyük bir medeniyetin sahibi olan Ad kavmi; kendilerine bahşedilen bu nimetlerin kıymetini bilip, Allah'a itaat etmediler. Aksine kibirlenip, böbürlenerek yaşayan bir kavim oldular. Onların bu durumları Kur'an-ı Kerim'de, *"Ad kavmi yeryüzünde haksız yere büyüktük taslamış 'Bizden daha kuvvetli kim vardır."*²³⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Hud (a.s) kavmi putlara tapan bir kavimdi. Onları düştükleri bu durumdan kurtarmak için, *"Ad kavmine) kardeşleri Hud'u gönderdik te onlara: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka ilahınız yoktur, karşı gelmekten sakınmaz mısınız?' dedi."*²³⁷ Onlara, Allah'tan başka ilahlar olduğunu da iddia ederek *"İftira da ediyorsunuz"* dedi.²³⁸ İlahi hakikatleri kabul etmemede ısrar ve şirk koşturaya devam etmeleri durumunda ise Hud (a.s) *"Cidden ben sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum"* dedi.²³⁹ Bunun üzerine ise kavmi; *"Ya, demek sen tek Allah'a kulluk edelim ve atalarımızın taptıklarını bırakalım diye mi (bize) geldin? Eğer*

²³² Ankebut: 29/14.

²³³ Hud: 11/26.

²³⁴ Hud: 11/26.

²³⁵ Hud: 11/32.

²³⁶ Fussilet: 41/15.

²³⁷ A'raf: 7/65.

²³⁸ Hud:11/50.

²³⁹ Şuara: 26/135.

doğrularından isen bizi tehdit ettiğin (o azabı) bize getir!”²⁴⁰ Diyerek korkutuldukları azaba meydan okuma cüretini göstererek ilahi mesajdan yüz çevirdiler.

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin karakterlerindeki benzerlik, tepkilerinde de görülmektedir. Şuayb peygamberin kavmi: *“Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi gökten üzerimize bir parça düşür.”²⁴¹* Demişler, Hz. Salih’in kavmi: *“Nihayet deveyi kestiler, Rab’lerinin emrine karşı geldiler ve “Ey Salih! Sen eğer (dediğin gibi) peygamberlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı getir” diyerek.”²⁴²* İlahi mesajdan yüz çevirmişlerdir.

Hz. Lut, daha önce yeryüzünde hiçbir kavmin yapmadığı²⁴³ rezilliği yapan kavmini uyardı ve dedi ki : *“Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?”Kavminin cevabı, “Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah’ın azabını getir bize” demeden ibaret oldu.”²⁴⁴* Bu şekilde azaba meydan okuyarak ilahi mesajdan yüz çevirdiler ve meydan okudukları azaba çarptırıldılar.

Son olarak da Hz. Peygamberin davetine baktığımızda, Mekkeli müşriklerin ilahi davete icabet etmemelerinde dikkati şayan bir durum görülmektedir. Onların inanmalarına, kendilerinden önceki kavimlerin başlarına gelen azap gibi bir azabı beklemeleri veya değişik azapları gözleriyle görmek istemeleri engel olmuştur.

Müşrikler, kendilerinden önceki inkârcı kavimlere toplu olarak azap edilmesinden ders almak yerine, alay edercesine benzer azapların kendi başlarına da gelmesini talep etmişlerdir. İlgili ayette: *“İnsanlara hidayet geldikten sonra onların inanmalarına ve Rablerinden mağfiret dilemelerine, ancak, öncekilerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesi, ya da kendilerine azabın göz göre göre gelmesi (yönündeki beklentileri)engel olmuştur.”²⁴⁵* Denilmektedir. Mekkeli müşrikler de karakterlerindeki ortaklık sebebiyle kendilerinden önceki inkârcı ve dalalet ehli insanlara benzer tutumu

²⁴⁰ A’raf: 7/70.

²⁴¹ Şuara: 26/187.

²⁴² A’raf: 7/77.

²⁴³ A’raf: 7/80.

²⁴⁴ Ankebut: 29/29.

²⁴⁵ Kehf: 18/55.

göstermişlerdir. Böylece ayette, başlarına azap gelmeden iman etmeme hususunda, öncekiler gibi olduklarını ifade eden bir kinaye bulunmaktadır.²⁴⁶

Peygamberler, inkâr ehlini ilahi mesaja uymadıkları takdirde alçaltıcı bir azabın kendilerini beklediği konusunda uyarmıştır. Her konuda akıl tutulması yaşayan inkâr ehli, iman edecekleri yerde peygamberlerin haber verdiği o azaba meydan okuyarak ilahi mesajdan yüz çevirmişlerdir.

1.3.2. Kötü Karakter İle İlgili Sebepler

Şüphesiz her insan farklı bir karaktere sahiptir. Olumlu veya olumsuz şahsiyet tiplerinin karakter ve mizaç yapıları, düşünce ve davranış tarzları Kur'an-ı Kerim 'in çeşitli âyetlerinde anlatılmıştır. Bu farklılık, onların akıl, duygu, heyecan, düşünce ve davranışlarında kendini gösterir.²⁴⁷ Dolayısıyla da insanların yönelimleri ve gayretleri de farklı farklıdır.²⁴⁸ Her insan kendi karakter ve mizacına uygun bir yol tutar ve ona uygun davranışlar sergiler.²⁴⁹

Bu farklılıkların yanında insanların belirli özellikler çevresinde toplandığı da inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Bu özellikler olumlu olduğu gibi olumsuz da olabilmektedir. Mesela dürüstlük özelliğini haiz binlerce insan olabileceği gibi yalancılık veya kibirlilik özelliğini de haiz binlerce insan olabilmektedir. İnkâr ehlinin ilahi mesajdan yüz çevirmelerine sebep olan karakteristik özelliklerinin ortaklık arz ettiği de bir gerçektir. Konu ile ilgili olarak; Hz. Peygamberin tebliği karşısında anlamsız isteklerde bulunun müşrikler ile önceki inkâr ehli arasındaki benzerlik şu şekilde ifade edilmiştir: *"Bilgiden nasibi olmayanlar da "Allah bizimle konuşsa ya, yahut bize de bir mucize gelse ya!" dediler. Bunlardan öncekiler de tıpkı böyle, bunların dedikleri gibi demişlerdi. Onların kalbleri birbirlerine benzedi. Gerçekten de yakîne etmek (hakikati bilmek) isteyen bir kavim için biz mucizeleri çok açık seçik gösterdik.* (Bakara: 2/118)

Hakla bâtılı gözetmeyen, bencil, ihtiras, arzu ve heveslerinin ardından giden veya kendisini inkâra şartlandırarak hakkı bile bile inatla reddedenler, Kur'an-ı Kerimle

²⁴⁶ İbnAşur, XV, 352.

²⁴⁷ Haşr: 59/14.

²⁴⁸ Leyl: 92/4.

²⁴⁹ İsra: 17/84.

hidâyete ulaşamazlar.²⁵⁰ İşte ilahi mesajdan yüz çevirenlerin etrafında birleştikleri kötü özellikleri: Kibir-gurur, heva ve hevese uyma, haset, bencillik, azgınlık ve ihtiras, inat ve isyan, vahiy karşısında şüphecilik, nankörlük ve kalplerdeki nifak hastalıklar gibi başlıklar altında ele alacağız.

1.3.2.1. Kibir, Gurur ve Enaniyete Kapılmak

Kur'an-ı Kerim'de farklı vezinler ve farklı kelimelerle²⁵¹ ifade edilen kibir: "Kişinin kendisinde olmayan bir üstünlüğü, varmış gibi göstererek kendisini başkalarından üstün tutması" anlamına gelir.²⁵² Bu anlamda bir sıfatı haiz kişilerin yaratılış hakikatinin zıddına davrandıkları muhakkaktır.²⁵³ Zira Kur'an-ı Kerim, gerçekte büyüklüğün Allah'a ait olduğunu bildirir: "*O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilah yoktur. Görülmeyeni ve görüleni (gayb ve şahadet âlemini) bilendir. O, Rahmandır, Rahimdir. O öyle Allah ki ondan başka ilah olmayandır; Melik, Kuddus, Selam, Mü'min, Müheymin, Aziz, Cebbar, Mütekebbir' dir. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır! Münezzehtir. O öyle Allah ki halık, Bari', Musavvir o, en güzel isimler (esma-i hüсна) O'nundur; bütün göklerdeki ve yerdekiler onu tesbih ederler, O Aziz, Hakimdir.*"²⁵⁴ Ayette Allah'ın mütekebbir olarak ifade edilmesi; kibir, tekebbür ve istikbarın Allah'a ait sıfatlar olduğunu ifade etmektedir. Asıl olarak yaratana ait olan bir sıfatın haksız ve hadsiz olarak mahlûkat tarafından kullanılması kibri çirkin ve tehlikeli yapmaktadır.

Nitekim bir hadiste Hz. Peygamber (sav.), insanların kibirlenmelerinin Allah(cc) ile boy ölçüşmek olacağını ifade etmiştir.²⁵⁵ İnsanın yaratıldığı asıl maddenin hakir bir su olduğu,²⁵⁶ onun, güçsüz, zayıf ve aciz bir varlık olduğu²⁵⁷ düşünülürse bunun ne kadar haksız, çirkin ve kötü bir karakter olduğu daha net anlaşılabacaktır. Bu niteliklerdeki

²⁵⁰ Musa Bilgiz, "Kur'an-ı Kerimin Bazı Özellikleri", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, c: 1, 2 (Ekim, 2017), s. 190.

²⁵¹ Bu kelimeler ve kullanımlar için bk. Kadir Polater, Kur'an Açısından Kibir Sorunu Ve Sonuçları (makale) *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt: XVII, Sayı: 1 s. 64-69.

²⁵² İsfahani, I, 696, Beydavi, Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed Şirazi, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't Te'vil*, Daru'l Kütübül İlmiye, Beyrut, 2011, c. I, 53.

²⁵³ Secde: 32/8; Mürselat: 77/20.

²⁵⁴ Haşr: 59/22,24.

²⁵⁵ Müslim, Ebü'l-Huseyn Muslim bin Haccac, *el-Camiu's-Sahih (SahihuMuslim)*, Daru İhyai't-Turasi, Beyrut, ts.,Birr ve Sıla 136; Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş' as, *Es-Sünen*, Beyrut, ts., Libas, 26; İbnMace, Zühd, 16.

²⁵⁶ Secde: 32/8; Mürselat: 77/20.

²⁵⁷ Nisa: 4/28; İsra: 17/37.

büyüklenmek ve kendini müstağni saymak, şeytanın özellikleri arasında yer almaktadır.²⁵⁸

Kur'an bizlere Allah'ın verdiği nimetlerle maddi güçlerinin zirvesine çıkmış nice toplumların bile ilahi mesajdan yüz çevirmeleri neticesinde Allah'ın güç ve iradesi karşısında yok olup gittiklerini²⁵⁹ hatırlatır. Şüphesiz bu hatırlatmalarla gerçek anlamda kibir sıfatının kime ait olduğu net bir şekilde vurgulanmaktadır. Hakikatte basit bir sudan yaratılan insanoğlunun, aslını unutup Allah'a ait olan tekebbür sıfatına bürünmeye çalışması durumunda başına nelerin geleceği can alıcı bir şekilde dile getirilmiştir.

İnsanları iman etmekten engelleyen bir takım sebeplerin bulunduğu aşikârdır. İlahi mesajdan yüz çevirme sebebi olarak Kur'ân-ı Kerim'de kötü karakter ve mizaçla ilgili anlatılan en önemli unsurlardan biri büyüklük taslamadır diyebiliriz. Zira daha Hz. Âdem'in yaratılması ile birlikte ilk önce İblis'in isyanında görülen bu olumsuz karakter, daha sonraları pek çok inkârcı kişide veya toplumda görülmüştür.²⁶⁰

Kur'an-ı Kerim'de İblis'in Hz. Âdem'e secde emrine isyanında ileri sürdüğü gerekçe, kendisinin ateşten, onun ise topraktan yaratılmış olmasıdır: "Allah: *"Ey İblis! Bizzat kudretimle yarattığıma secde etmekten seni men eden nedir? Kibirlenmek mi istedin yoksa yücelerden mi oldun?"* İblis dedi ki: *"Ben ondan üstünüm. Beni ateşten onu ise çamurdan yarattın."*²⁶¹ Bu şekilde iblis, Hz. Âdem'i Allah'ın emrine rağmen, secde etmeye layık görmemiş, kendisinin daha üstün olduğunu ifade etmiş ve böylece o ilahî emri beğenmemekle kalmamış aynı zamanda kibirlenerek ilahi mesajdan da yüz çevirmiştir.²⁶²

O'nun bu tutumu, Kur'an-ı Kerim'de: *"Ancak İblis secde etmedi. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu."* (Sad: 38/74) ayetiyle anlatılmıştır. Öyle anlaşıyor ki kibir, kendi sahibinin, aklını, ilahi iradede de üstün görmeye varılabilecek düzeyde tehlikeli ve kötü bir karakterdir. Bazı ayetlerde *"kâfirler"* kelimesi yerine onların sıfatlarını belirten *"mütekebbirler"* ifadesinin kullanılması,²⁶³ kibir sıfatının inkârda ne derece etkili olduğunu göstermesi açısından şayanı dikkat bir durumdur. İlahi mesaj karşısında

²⁵⁸ A'râf: 7 / 11,12; Tâhâ: 20 / 116; Sâd.:38 / 74; Hicr: 15 / 30,31, 33; Kamer: 54 / 24.

²⁵⁹ En' am: 6/6; Mümin: 40/82; Fussilet: 41/15; Kaf: 50/36.

²⁶⁰ Lütfullah Cebeci "Kur'an Sosyolojisi Üzerine bir Deneme" *İslami Araştırmalar Dergisi* " sayı,3,Ocak 1987,s. 24.

²⁶¹ Bakara: 2/34; A'raf: 7/11, 12; İsra: 17/61, 62; Sad: 38/ 75, 76.

²⁶² Cebeci a.g.m. 24.

²⁶³ Nahl:16/29; Zümer: 39/60, 72; Mümin: 40/76.

haksızca büyüklük taslamaya dayalı vahiyden yüz çevirme, hemen hemen bütün peygamberler döneminde ortaya çıkan ortak bir durumdur.

Peygamberlere karşı gösterilen bu kibir ve neticesinde gerçekleşen inkârdan bahseden ayetlerden bir kaçını örnek vererek konumuza açıklık getirmeye çalışalım. Mesela Hz. Nuh, daveti karşısında putperest kavminin tutumunu şöyle anlatmıştır: *"Ben onları senin bağışlaman için her davet ettiğimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ısrar ettiler, kibirlendikçe kibirlendiler."* Ayette kavminin kibirlenmesi ve ilahi mesajı küçümseyerek ilgisiz kalması anlatılmaktadır. Başka bir ayette ise kavminden ileri gelenler, *"Sana düşük seviyeli kişiler tabi olup dururken, biz sana iman eder miyiz, hiç!"*²⁶⁴ diyerek inan kimseleri küçümsemişlerdir. Böylece vahye ve peygambere karşı kibirlerini izhar etmişlerdir.

Âd kavmi ise Allah'ın onlara verdiği nimetler sebebi ile kendilerini yeryüzünde ebedi zannederek, yüksek binalar ve muhteşem köşkler yapmışlardı. Kendilerine verilen bunca nimetin bir gün ellerinden alınabileceğini asla düşünmemişlerdi. Zira yeryüzünde onlardan daha güçlü kimseyi görmüyorlardı. Bunun sonucunda ise kibirlenerek halkı küçük görüyor, onlara gaddar ve zalimce davranıyorlardı. Hz. Hûd, kavmini bu azgın ve nankör tavırlarından vazgeçip ilahi mesaja uymaya davet ediyordu: *"(Onlara) 'Siz her yüksek tepeye ihtiyaç için değil de eğlenmek için yüksek binalar mı yaparsınız? Sanki dünyada ebedi kalacakmış gibi sağlam saraylar mı edirsiniz? Yakalayıp cezalandırdığınızda, merhametsiz zorbalara gibi mi cezalandırırsınız? Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin! Bildiğiniz bunca nimetleri size ihsan eden Allah'tan korkun. O, size sürüler ve evlatlar verdi. Bahçeler ve pınarlar ihsan etti. Doğrusu sizin için büyük bir günün azabından korkarım.'*"²⁶⁵ Ad kavmi ise, hak hukuk tanımaz bir hâlde yeryüzünde küstahça kibirlenerek, *"Şu evrende, bizden daha güçlü kim varmış?"* dediler. *Hâlbuki onları yaratan Allah'ın kendilerinden çok daha güçlü olduğunu görmüyorlar mıydı? Doğrusu onlar, ayetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı.*²⁶⁶ Bu şekilde kibir sıfatı, onların hakikati görmelerine engel olarak ilahi buyruklardan yüz çevirmelerine sebep olmuştur.

²⁶⁴ Şuara: 26/111.

²⁶⁵ Şuara: 26/128, 135.

²⁶⁶ Fussilet: 41/15.

Aynı tutum ve karakteri Hz. Salih'in kavmi olan Semud'da da görmekteyiz. Nitekim Hz. Salih' in kendilerini imana daveti karşısında şöyle demişlerdi: *"İçimizden bir insana mı uyacağız? O zaman biz sapıklık ve delilik etmiş oluruz. Kitap, aramızda, ona mı verilmiş? Hayır, o pek yalancı ve şumarığın biridir."*²⁶⁷ Bu şekilde Allah'ın peygamberini yalanladılar ve küçük gördüler. Başka bir ayette ise durumları şöyle ifade edilir: *"Kibirlenenler, "Fakat biz, sizin bu inandıklarınızı kesinlikle reddediyoruz dediler."*²⁶⁸ Bu şekilde Semud kavmi de sahip oldukları kibir sebebiyle ilahi davetin memurları olan peygamberlerini küçümseyerek ilahi mesajdan yüz çevirmişlerdir.

Hz. Şuayb'ın gönderilmiş olduğu Medyen ve Eyke halkı da diğerlerinden farklı değildi. Şirke batmış, ölçü ve tartıda adaletsizlik yapan²⁶⁹ bu kavim, peygamberlerinin ikazı karşısında şu tehditleri savurdular: *"Ey Şu'ayb! Ya mutlaka seni ve seninle beraber inananları kentimizden çıkarırız, ya da dinimize dönersiniz!" Dedi ki; "İstemesek de mi (bizi yurdumuzdan çıkaracak veya dinimizden döndüreceklersiniz?)"*²⁷⁰ Ayette kibirlenenlerin ilahi mesaja inanmak şöyle dursun, inananları hatta peygamberi bile kendi inançlarına döndüreceklerini iddia etmeleri, kibrin hakikatleri örtmede ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber döneminde de kibirli insanların tavırları aynı olmuştur. Zira Mekke müşrikleri, kendilerini Allah'a davet eden peygamberimizden bir takım mucizeler istemişlerdir. En büyük mucize olarak sunulan Kur'an karşısında iman etmek yerine, kendilerince daha inandırıcı olduğunu düşündükleri bir takım isteklerde bulunarak kibirlenmişlerdir. Kur'an mucizesini beğenmeyerek bir meleğin inmesini istemişler hatta daha da ileri giderek Allah'ı görmek talebinde bulunmuşlardır. Onların kendilerine sunulan mucizeyi küçümseyip başka mucizeler isteme noktasında ki bu kibirlenmeleri şu ifadeyle dile getirilmektedir: *"Bize kavuşacaklarını ummayanlar, "Bize melekler indirilseydi yahut Rabbimizi görseydik ya!" dediler. Ant olsun, onlar kendi benliklerinde büyüklük tasladılar (istikbar) ve büyük bir taşkınlık gösterdiler."* (Furkan: 25/21). Bu ayette de kibirlenmenin, ilahi davete uymaya nasıl engel olduğu vurgulanmıştır. Büyükleme, peygamberleri ve doğruluklarını ispat için kullanılan

²⁶⁷ Kamer: 54/24.

²⁶⁸ A'raf: 7/76.

²⁶⁹ A'raf: 7/85.

²⁷⁰ A'raf: 7/88.

mucizeleri kabullenmede bile ciddi bir engeldir.²⁷¹ Diğer taraftan da Hz. Muhammed(sav)’i nübüvvete layık görmeyip kendilerini buna daha layık görmeleri, onu kendilerinin dengi saymamaları istikbarlarının diğer bir yönüdür.²⁷²

İnkâr ehlinin kibirlenerek ilahi mesajdan yüz çevirdiği şöyle ifade edilmiştir: *“Çünkü onlar, kendilerine, “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur” denildiği zaman, inanmayıp büyüklük taslıyorlardı. “Biz, mecnun bir şair için tanrılarımızı mı bırakacağız?” diyorlardı.”*(Saffat: 37/35,36) ayetten, büyüklenmelerinin onları peygamberi ve ilahi mesajı kabul etmemeye sevk ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü kibir öyle kötü bir haslettir ki aklın, vicdanın kabul ettiği bir doğruyu bile insana inkâr ettirebilir. Kibir ve istikbarın inkârdaki bu etkisine: *Ve vicdanları bunlar(ın doğruluğun)a tam bir kanaat getirdiği halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları bile bile inkâr ettiler*”²⁷³ ayetiyle dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak Allah’ın kibirlenenleri sevmediğini zira kibrin, istikbarın büyüklenmenin aklı örten hakka hakikate uymayı engelleyen çok etkili kötü bir karakter olduğunu söylemek mümkündür.

1.3.2.2. Heva ve Hevese Uymak

Hevâ kelimesi, Lügate: "Yukarıdan, hızla süzülüp inmek, fırlamak, düşmek, mahvolmak ve rüzgâr gibi esmek, helak olmak, batmak ve kabın boş olması" gibi manalara gelir. Ayrıca, nefsin, kişinin iştahını kabartan şeylere yönelmesi şeklinde de tanımlanmıştır.²⁷⁴ İslâmî ıstılahta; "nefsin şehvetlere eğilimi, keyfe ve rahata düşkünlüğü ve diline geldiği gibi konuşması" hevâya tâbi olmak diye ifade edilmiştir.

Bu anlamda nefsin, ister helal olsun, ister haram olsun elde edilme imkânı bulunan her şeyi arzu etmesi, dünya ve mal sevgisi, insanların mal ve şehvete olan düşkünlüğü ve hırsı, hem nefsin ilahi mesaja uymayan tarafını hem de heva ve hevesi ifade etmektedir. Anlaşılan o ki; nefsin, İslam’ın emirlerine uymayan arzularına heva ve heves denmektedir. Başka bir deyişle heva, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, nefsin

²⁷¹ Sinan Öge, Kur’an’da İnkârcı Mazeretleri Ve Geçersizliği, A. Ü. İ. F. D. Sayı: 40 Erzurum 2013, s.55.

²⁷² Maturidi, VIII. 18.

²⁷³ Neml: 27/14.

²⁷⁴ Lisanu’l Arab, XV, 370.

bedene yönelik arzularını temsil eden aşırı eğilimlerdir.²⁷⁵ Bu anlamdaki; heva ve hevesin ise ilahi mesajdan yüz çevirme sebebi olduğu da muhakkaktır. Yani insan, Allah'ı ve mesajlarını dikkate almaksızın sadece kendi nefsiyle, kendi düşüncesiyle, kendi hevasıyla baş başa kalırsa fenalığa sürüklenebilir.²⁷⁶ Hz. Âdem'den itibaren genel olarak insanlar; ya vahye tâbi olmuşlardır veya nefsi arzularına yani hevâ ve hevese uyarak ilahi mesajdan yüz çevirmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde insanın nefse, heva ve hevese uyarak ilahi mesajdan yüz çevirdiği vurgulanmaktadır. Nefsin olumsuz arzularına uyarak ilahi mesajdan yüz çevirme, ilk olarak Hz Âdem'in çocuklarının kıssasında görülür. Bu manada nefis, zalim ve cahildir. Her kötü iş ve söz, onun bu cehaletinden ve zalimliğinden kaynaklanır.²⁷⁷

Bundan dolayıdır ki, Kur'an-ı Kerim'de “heva”nın hiç değişmeyen anlamı, insanı günahlara veya küfre sevk eden bir etken olduğudur.²⁷⁸ Bu münasebetle Kur'an-ı Kerim'in muhtelif yerlerinde nefsin olumsuz arzularına uymanın insanı ilahi mesajdan uzaklaştırılacağı anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim, nefsi arzuların bu olumsuz etkisinden kurtulmanın ise nefis tezkiyesi ile olacağını bildirmektedir.²⁷⁹

İlahi mesajdan yüz çevirme sebebi olarak Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan kötü karaktere dair unsurlardan en önemlisi ve hatta en büyüğü heva ve hevese uymaktır diyebiliriz. “Heva ve Heves” e uyma durumu bir ayette şöyle anlatılmaktadır: “*Celâlim hakkı için Musa'ya o kitabı verdik, arkasından birtakım peygamberler de gönderdik, hele Meryem oğlu İsa'ya apaçık mucizeler verdik, onu Rûhu'l Kudüs ile de destekledik. Size nefislerinizin hoşlanmayacağı (Heva ve Hevesinize uymayan) bir emirle gelen her peygambere kafa mı tutacaksınız? Kibrinize dokunduğu için onların bir kısmına yalan diyecek, bir kısmını da öldürecek misiniz?*” Ayete bakıldığında İsrail oğullarının peygamberlerini öldürmek ya da yalanlamak suretiyle ilahi mesajdan yüz çevirmelerinin temelinde yatan muharrik gücün “heva”ya uymak olduğu çok rahat anlaşılmaktadır.

²⁷⁵ İbrahim Coşkun, “Kur' An Işığında İnkârın Psikolojik Sebepleri”, *D.Ü.İ.F.D.*, c. 1, 7.

²⁷⁶ Elmalılı, IV, 2873.

²⁷⁷ Lütfullah Cebeci, *Kur'ân'da Şer Problemi*, Akçağ Yay., Ankara 1985, 146.

²⁷⁸ İbrahim Coşkun, a.g.m.,s, 8.

²⁷⁹ Şems: 91/7-10.

Nitekim peygamber efendimiz, “Allah indinde, sema gölgesi altında tapılan ma’butlardan kendisine uyulan hevadan daha büyüğü yoktur” buyurmuştur.²⁸⁰

Kur’an-ı Kerim’de, heva ve hevesten bahsedilirken onun putlaştırıldığı, kimilerinin heva heveslerini ilah edindiği vurgulanır. Bu durum, “Kendi arzusunu ilâh edineni gördün mü? Ona sen mi vekil olacaksın?” (Furkan, 25/43) ayetiyle dile getirilmiştir. Elmalılı, bu ayeti tahlil ederken, ikinci mef’ulun öne alınması Arapça kurallar gereği “kasr” ifade ettiğini; bu durumda ise anlamın “Canının istediğinden başkasını tanrı tanımayan” şeklinde olduğunu izah etmiştir.²⁸¹

Nitekim müşriklerin de bir şeyi ilah olarak kabul etmelerindeki asıl ölçüleri onu ilah olarak tercih etmeleridir. O şeyin ilah olmaya layık olup olmadığını düşünerek, akıl süzgecinden geçirerek veya her hangi bir delile dayanarak vardıkları bir sonuç değildir.²⁸² İbni Abbas’tan gelen bazı rivayetlerde bildirildiğine göre müşrikler, buldukları bir taşta tapar, sonra ondan daha çok beğendikleri ya da daha çok hoşuna gideni bulduklarında ise eskisini bırakır yenisine taparlarmış.²⁸³ Bu da “heva”nın bir şeyi kabuldeki tek ölçüsünün, hoşuna gitmek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında, heva ve hevesin kendisine uyulduğu takdirde insanı ne denli saptıracak bir saik olduğunu açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

Nitekim Ebû Berze (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v): “Sizin hakkınızda en çok korktuğum şeylerden biri, mîdeleriniz ve iffetleriniz hususunda sizi azgınlığa sürükleyen şiddetli arzular, diğeri de hevâ ve hevesinizin sizi dalâlete düşürmesidir.”²⁸⁴ Buyurarak heva ve hevesin insanı vahiyden uzaklaştıran, saptıran ve korkulması gereken en tehlikeli hasletlerden olduğunu ifade etmiştir.

Binaen aleyh Kur’an-ı Kerim’de heva hevese uyulduğu takdirde insanı hidayetden uzaklaştıracığı, sefih ve aşağılık bir duruma düşüreceği vurgulanmıştır. Bu durumdan bahseden bir ayette şöyle denilmektedir: “Eğer dileseydik, o kimseyi, bu âyetlerle iyiler derecesine yükseltirdik. Fakat o, aşağılığa saplandı ve hevâsına uydu. İşte bunun hâli, o köpeğin haline benzer ki, üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan

²⁸⁰ Şihabuddin ebu’l Abbas Ahmed bin Muhammed bin Ali, *Ez Zevacir an İktirafı’l Kebair*, Daru’l Fikr, (yayın yeri yok), 1987, I, 165, Alusi, X, 25, Elmalılı, V, 3590.

²⁸¹ Elmalılı, V, 3590.

²⁸² İbn Aşûr, XIX, 35.

²⁸³ Maturîdî, VIII, 28.

²⁸⁴ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 33.

*da dilini sarkıtıp solur. Âyetlerimizi yalanlayanların hali işte böyledir. (Ey Rasûlüm) sen kıssayı onlara anlat. Olur ki gereği gibi düşünürler.”*²⁸⁵ Ayette heva hevese uyanın durumu, köpeğe teşbih edilerek nefsi arzuların , “heva ve heves”in peşinden gidildiği takdirde düşülecek, bayağılık ve aşağılık durum anlatılmaktadır.

Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim, nefsin kötü arzularına tabi olmanın, insanı yaratılmış olduğu en güzel suretten ve halifelik makamının verdiği faziletten en aşağılık durumlara düşürerek vahye muhalefet eden bir varlık haline getireceği bildirilmektedir: “*Ona dedik ki: ‘Ey Davud! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna (hevaya) uyma, yoksa seni Allah’ın yolundan saptırır. Allah’ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.’*”²⁸⁶ Hz Davut’a yapılan uyarının benzeri Hz Musa’ya da yapılmıştır: “*Sakın kıyamete inanmayıp, kendi heva ve hevesine uyan kimse seni, ona iman etmekten alıkoymasın; sonra helak olursun.*”²⁸⁷ Allah’ın heva ve hevese uymama konusundaki uyarıları bununla da bitmemiştir. Zira başka bir ayette ise Hz. peygambere hitaben “*Sana da (ey Muhammed) geçmiş kitapları tasdik eden ve onları kollayıp koruyan Kitab (Kur'an)ı hak ile indirdik. Onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların arzu ve heveslerine uyarak, sana gelen haktan sapma. Biz, her biriniz için bir şeriat ve yol belirledik. Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı, fakat size verdiklerinde sizi denemek istedi. Öyleyse iyiliklere koşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verir.*”²⁸⁸ Allah’ın “Heva ve Hevese” uymama konusundaki ikazları bunlarla sınırlı değildir. Peygamberimiz Hz. Muhammed’e aynı konuda başka ikazlarda vardır.²⁸⁹

“Heva”ya uymanın zararları bununla da sınırlı değildir. Bu durum bir ayette: “*Eğer Hak onların hevâlarına uyacak olsa idi elbette gökler ve yer ve onlarda olanlar fesada uğramış olurdu. Hayır... Biz onlara (şereflerine vesile olacak olan) Kur'an-ı getirdik, onlar ise (kendi vesile-i şerefleri) olan Kur'an'dan yüz çevirenlerdir*”²⁹⁰ şeklinde ifade edilmiştir. Ayette geçen “Hak” kelimesinden muradın Allah olduğu

²⁸⁵ A’raf: 7/176.

²⁸⁶ Sad: 38/26.

²⁸⁷ Taha: 20/16.

²⁸⁸ Maide: 5/ 48.

²⁸⁹ Bakara: 2/120,145; Maide: 5/49; En’am: 6/56; Ra’d: 13/ 37; Şura: 42/15; Casiye: 45/18; Muhammed: 47/16.

²⁹⁰ Mü’minun: 23/71.

aşikârdır. Yani eğer Allah, onların “heva”larına uygun olarak işleri düzenleseydi, işte o zaman yer ve gök ve içinde olan ne varsa fesada uğrardı. Çünkü onların “heva”ları farklı farklı ve bozuktur.²⁹¹

Buradan hareketle vahyin, heva ve hevesle birbirine zıt kavramlar olduğu söylenebilir. Zira birine uyulduğu takdirde hidayete ulaşılırken, diğerine uyulduğunda ise sapma tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Bu durum: “O (Peygamber), kendi arzu ve heveslerine göre konuşmaz. (Onun size ilettiği) bu söz, kendisine indirilen (ilahî) vahiyden başka bir şey değildir.”²⁹² şeklinde ifade edilerek vahiy ve heva ve hevesin arasında bir zıtlık olduğu vurgulanmıştır. Aklın ve naklin gereği, apaçık delil ve belgeleri ihtiva eden ilme yani vahye tabi olmaktır. Fakat onlar hislerine, arzularına tabi olarak haktan yüz çevirmektedirler.²⁹³

1.3.2.3. Haset Etmek

Haset, lügatte: başkasında olan sağlık, zenginlik ve benzeri nimetlerden dolayı rahatsız olarak o kişiden o nimetin gitmesini istemek şeklinde tanımlanmıştır.²⁹⁴ Kalpte bulunan ve insanı vahyin yasakladığı kötülöklere sürükleyen, kötü karakter ve mizaç ile ilgili en etkili gayri ahlaki huylardan birisi de haset ve kıskançlıktır.

Kur’an-ı Kerim’de de: *Bağy, haset, şuhh*, gibi kelimelerle ifade edilmiştir.²⁹⁵ Kıskançlık kendisi ile vasıflanan insanın, hakikati görmesine mani bir durumdur. Bununla beraber kıskançlık, Allah’ın vahiyle bildirmiş olduğu hakikati bile bile gizlemesine sebep olarak, ilahi mesaja tabi olmasına mani olan tehlikeli bir özelliktir. Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Buna rağmen onlardan bir gurup bile bile gerçeği gizler.”²⁹⁶ Ayetten anlaşıldığına göre haset ve kıskançlık, insanı ilimden alıkoymaz ama o ilmin gerektirdiği şekilde davranmaktan, vahye uymaktan alıkoyacak kadar tehlikeli bir kötü karakter örneğidir. “Kendilerine ellerindekini (Tevrat’ı) tasdik eden bir kitap (Kur’an) gelince onu inkâr ettiler. Oysa, daha önce (bu

²⁹¹ İbni Kesir, V, 484.

²⁹² Necm: 53/2,4.

²⁹³ el-Alusî, XII, 245.

²⁹⁴ İsfehani, 154, Türk dil kurumu Türkçe sözlük.

²⁹⁵ Bakara: 2/90,109,213; Ali İmran: 3/19; Nisa: 4/54,128; Fetih: 48/15, Tekvir: 81/24.

²⁹⁶ Bakara: 2/146.

kitabı getirecek peygamber ile) inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun."²⁹⁷

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak Medine Yahudileri, daha önceden Tevrat'tan edindikleri bilgilerle son peygamberin hem geleceğini hem de vasıflarını biliyorlardı. Hatta bazen savaşlarda onu vesile kılarak Allah'tan yardım istiyorlardı.²⁹⁸ Buna rağmen o peygamber gelip vahyi tebliğ ettiğinde onu inkâr ettiler ve ilahi mesajdan yüz çevirip küfür ehlinden oldular. Bu inkârın sebebi ise bir sonraki ayette anlatılmaktadır: *"Allah'ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini (Kur'an'ı) inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir! Böylece onlar, gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır."*(Bakara:2/90) Yahudiler O peygamberin kendi ırklarından olacağını umuyorlardı. Hz. Muhammed'i görünce tanıdılar fakat O'nun kendi ırklarından olmadığı için haset ve kıskançlıkları sebebiyle O'nu ve getirdiği vahyi inkâr ettiler.²⁹⁹ Bu haliyle haset ve kıskançlık, insanları vahye karşı koymaya götüren faktörler arasında yer almaktadır.³⁰⁰ *"Ehl-i kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."*³⁰¹ Bu ayet-i kerimeye göre, Yahudi ve Hristiyanlar, sırf içlerinde taşıdıkları haset ve kıskançlıkları sebebi ilahî mesajı inkâr etmişlerdir.³⁰²

Daha önce de değindiğimiz gibi Yahudiler kendileri için kurdukları, son ilahî mesaj ve son Peygamber önderliğinde güçlenip seçkin bir konuma gelme hayallerinin³⁰³ Müslümanlar tarafından gerçekleştirildiğini görünce kabullenemediler. Bu durumda Yahudi ve Hristiyanlar, kıskançlıkları ile hareket edip Müslümanların İslam'dan çıkarak yeniden eski dinlerine, şirk ve küfre dönmelerini arzu etmişlerdir.

²⁹⁷ Bakara: 2/89.

²⁹⁸ Elmalılı, I,416. Beydavî, I, 75, Zemahşeri, I, 296.

²⁹⁹ Elmalılı, I, 417, Beydavî, I, 75, Alusi, I, 322, Zemahşeri, I, 296.

³⁰⁰ Ömer Aslan a.g. e. 217.

³⁰¹ Bakara: 2/109.

³⁰² Sabunî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasîr*, Darul-Kur'an'il Kerim, Beyrut, 1402 c. I, 78, Beydavî, I, 81, Zemahşeri, I, 310.

³⁰³ Elmalılı, I, 416, Beydavî, I, 75, Zemahşeri, I, 296.

Buradan anlaşılan o ki hasetçiler, vahye tabi olanlara engel olmakla kalmamış bir şekilde iman etme şerefine ulaşanların bile tekrar irtidatını istemeye kadar varmışlardır.

Başkasında olanı çekememek, insanın gözünü kör aklını da devre dışı bırakarak nefsi arzuların oyuncağı haline dönüştürür. Nitekim Yusuf (a.s) on bir yıldız ay ve güneşi rüyasında kendisine secde eder vaziyette gördüğünü, babası Hz. Yakup'a anlatınca Yakup (a.s) ona, rüyasını kardeşlerine anlatmamasını tembih etmişti. Onların kıskançlıkla Hz. Yusuf'a bir zarar vereceklerinden korkuyordu.³⁰⁴“(Babası) *"Yavrucuğum! "dedi, "rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın açıkça düşmanıdır."*³⁰⁵ Neticede kardeşleri kıskançlık ve hasetle Hz. Yusuf'un seçilmişliğini kabullenememiş ve O'na tuzak kurmuşlardır. Kıskançlık, arada kan bağı olsa bile peygamber çocuklarını dahi birbirine düşürerek, onların muradı ilahiyi kabulüne mani olmuştur. Söz konusu durum, Hz. Âdem'in çocukları arasında da görülmektedir.³⁰⁶ Anlaşılan o ki haset ve kıskançlık kişiyi nefsi arzuların pençesine yuvarlayan kötü bir duygudur. Allah'ında hasetçinin şerrinden kendisine sığınılmasını emretmesi, kıskançlığın zarar boyutunu ortaya koymak açısından önemli bir durumdur. Zira bazı boyutlarıyla onun, insanları vahye karşı koymaya götüren en önemli faktörler arasında olduğunu örneklerden görmüş bulunuyoruz.

1.3.2.4. İnat ve İnatçılık Göstermek

İnat, lugatte kişinin bir şeyi öğrenmesi bilmesi ve ondan yüz çevirmesi ve meyletmesi, bilerek muhalefet etmesi ve reddetmesi anlamlarına gelmektedir.³⁰⁷ Aynı zamanda inat, doğru ya da yanlış kendi fikrinde, savunduğu görüşte ısrarla devam etmektir. Anîd yani inatçı, kendisinde olanı beğenen ve hakkı bilmekle beraber direnendir. Bu kökten olan Anud ise, aynı anlama gelmekle beraber, aralarında anlam farkı bulunmaktadır. Anid'in mutlak olarak inat eden ve muhalif davranan kişi olduğu halde, Anûd ise, kasıttan ötürü inat eden olarak ifade edilmektedir.³⁰⁸ Kişinin bilerek hakka muhalefet etmesi olarak tanımlanan inadın, ilahi mesajdan yüz çevirmede de etkili sebeplerden biri olduğu aşîkârdır.

³⁰⁴ Beydavî I, 476, Zemahşeri, III, 255.

³⁰⁵ Yusuf: 12/5.

³⁰⁶ Zemahşeri, II, 224, Beydavi I, 263.

³⁰⁷ Lisanu'l Arab, III, 307.

³⁰⁸ İsfhani, 590.

Bu anlamda inadı tetikleyen bir takım olumsuz öncüllerin olduğu da inkâr edilemez. Bu öncüller arasında bir önceki mevzuda ele aldığımız kıskançlık olabildiği gibi hırs, ihtiras, isyan, bencillik, şımarıklık, kibir ve gurur gibi olumsuzluklar da olabilmektedir.

Kur'an-ı Kerim, inadı olumsuz sıfatların özellikle de inkârın açıklayıcısı³⁰⁹ olarak zikretmiştir. Bu bağlamda inkârın bir kısmının küfr-i inâdi³¹⁰ olarak zikredilmesi de inkâr inat ilişkisini ortaya koymaktadır. İnkârî inadın, gerçeği bilip öğrenip sonra inat ve isyan etmek olarak tanımlanması³¹¹ ise inadın ilahi mesajdan yüz çevirmede ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır. İlk peygamberden son peygambere kadar bütün zamanlarda, inkâr ehlinin tamamında inadın izlerini bulmak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'de kıssası anlatılan her peygamberin döneminde, inadın bu olumsuz izlerini görmek mümkündür. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *“Biz hangi beldeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: Biz, size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz, demişlerdir.”*³¹²

Her peygamber, bir takım mucizelerle donatılarak gönderilmiştir.³¹³ Bu mucizeler Allah'ın kendilerine doğrudan verdiği bir takım olağanüstü haller³¹⁴ olduğu gibi bazen muhatap kitlenin peygamberlerini güçsüz ve çaresiz bırakmak için istekte bulunması şeklinde de olabilmektedir.³¹⁵ Mucize isteğinde bulunduktan sonra hiçbir kavmin bilemedik, anlamadık deme hakkı yoktur. Bundan sonraki inkârları ise bilerek ve isteyerek olacağından tamamen inat mahsulü bir direnme olacaktır. Kur'an-ı Kerimin inadı, kötülüğün simgesi olan şeytana ait bir sıfat olarak zikretmesi ise onun vahye uymada insanların önünde ne kadar büyük bir engel olduğunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.³¹⁶

³⁰⁹ Razi, XXVIII, 137.

³¹⁰ Kurtubi, VII, 174, Lisanu'l Arab, V, 144.

³¹¹ Kurtubi, I, 342.

³¹² Sebe: 34/34.

³¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 190, Müslim, *Vucûbu'l-Îmân*, 239, Nesâ'i, *Sevbu'l-Kur'an*, 7923, Beyhakî, *Mubtedeu'l-Halk*, 17712.

³¹⁴ Taha: 20/21, 22; Neml: 27/12; Kasas: 28/32; Taha: 20/65, 69; Şuara: 26/63; Neml: 27/16, 18, 19, 20, 28; Maide: 5/110, 114, 115.

³¹⁵ Enbiya: 21/58, 69.

³¹⁶ Hac: 22/3.

Hız. Nuh, kavmi içerisinde dokuz yüz elli yıl peygamberlik yapmıştır.³¹⁷ Hız. Nuh, kavmini bu zaman zarfında bıkmadan usanmadan rabbinin davetine, tevhide hidayete çağırıştır. Onlara kurtuluşun, sahte ilahları terk edip, âlemlerin rabbi olan Allah’a kullukta olduğunu bildirmiştir.³¹⁸ Israrlı ve sürekli olan bu davet, azınlıktaki bir grup muvahhit³¹⁹ dışında kabul görmemiş, aksine toplumun inkâr ve azgınlığını arttırmıştır.³²⁰ Onların bu tutumları Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde anlatılmıştır: *“Görüşürüz ki, sen de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsin. Üstelik bu ülkede ezilen, horlanan dar görüşlü ayak takımından başka hiç kimsenin sana uymadığını görüşürüz”*³²¹ Ayrıca Ey Nuh!” dediler, *Bizimle yeterince tartıştın, hatta bıkkınlık verecek derecede tartışmayı uzattın ve çoğalttın. Eğer söylediklerin doğruysa, haydi ne duruyorsun, artık bizi tehdit ettiğin şu azabı getir de görelim”* (Hud: 11/32) Görüldüğü üzere Hız. Nuh, ne kadar kavminin hidayeti için ısrar ettiyse kavmi de vahye karşı o kadar direnmiş ve hidayete gelmemek için o kadar inat etmiştir. İnatla kalmamış ilahi davet karşısında kibirlenmiş ve korkutuldukları ilahi azaba meydan okuma cüretinde bulunmuş ve sonuçta helak olmuşlardır.

Kavminin inadı karşısında zorlu bir mücadele ve mücadeleye girişen peygamberlerden biri de hiç şüphesiz Hız. Hud’dur. Hud (a.s), risâletin kendisine yüklediği tebliğ vazifesini yerine getirebilmek ve kavmini kurtuluşa erdirmek için ısrarla çağrılarına devam etmiş, kendisinin onlar için güvenilir bir uyarıcı olduğunu hatırlatmıştır.³²² Âd kavmi, sadece Allah’a ibadet etmelerini isteyen³²³ ilahi mesajdan yüz çevirip inkâra sapmıştı. Hız. Hûd, *‘Ey kavmim! Allah’a ibadet edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Hâlâ Allah’a karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?’*³²⁴ *“Siz Allah’tan başkasını ilah sayarak O’na iftira edip duruyorsunuz”* (Hud:11/50) diyerek kavmini Allah’ın emirlerine uymaya ve hidayete çağırıştır.

Hûd (a.s),bütün mücadelesini, kınama, alay ve tehditlere aldırmandan aralıksız sürdürmüştür. Buna karşı Âd kavmi, Hız. Hûd’un hidayet çağrısına inatla direnmiş ve

³¹⁷ Ankebut: 29/14.

³¹⁸ A’raf: 7/59.

³¹⁹ Ebû Câfer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, Dâru’t-Turas, Beyrut, 1967, c. 1, 183.

³²⁰ Nuh: 71/5,12.

³²¹ Hûd: 11/27.

³²² Şuara: 26/125.

³²³ Hûd: 11/50.

³²⁴ A’raf: 7/65.

“Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, ilahlarımızdan biri seni fena halde çarpmış”³²⁵ diyerek inkârda diretmiş ve hakikati anlamak istememişlerdir. Anlayanlar da zaten inat, azgınlık ve bağınazlıklarından dolayı süratle yalanlamağa kalkışmışlardır.³²⁶ “İşte Âd kavmi! Rab’lerinin âyetlerini bile bile inkâr ettiler. O’nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular”³²⁷ Bu ayette, Allah’ın nimet vermesine rağmen yine de O’nun ayetlerini tanınamakta direnen inkârcı kişi de anid sıfatıyla nitelenmekte ve kınanmaktadır.³²⁸

Her olumsuz özellikte olduğu gibi inatta da inkâr ehlinde bir ortaklık görülmektedir. Diğer peygamberlerin dönemlerindeki durum aynen Hz. Peygamber döneminde de görülmüştür: “Andolsun sen kendilerine kitap verilenlere her türlü mucizeyi getirsen de, onlar yine senin kıblene uymazlar.”³²⁹ Bu ayete göre hangi ikna metodu kullanılırsa kullanılsın, hangi kat’i delil getirilirse getirilsin, önyargılı ve inatçı olmalarından dolayı ehl-i kitabın ikna olmayacağı bildirilmiştir.³³⁰ Böylece onları imandan alıkoyan nedenlerden biri de inatları olmuştur.³³¹ Başka bir ifade ile inatları sebebiyle ilahi mesajdan yüz çevirmiş ve inkâr etmişlerdir.

1.3.2.5. İsyan Etmek ve Haddi Aşmak

İsyan, lugatte baş kaldırmak, itaat etmemek, rabbinin emrine karşı gelmek,³³² muhalefet etmek³³³ gibi anlamlara gelmektedir. Kur’an-ı Kerim’de asy³³⁴ maddesinin yanı sıra bğy,³³⁵ tğy,³³⁶ ğvy,³³⁷ köklerinden gelen kelimeler de aynı anlamı ifade ederler.

³²⁵ Hûd: 11/54.

³²⁶ ez-Zemahşerî, *Keşşaf*, II, 347-348.

³²⁷ Hûd: 11/59.

³²⁸ Kurtubi, XVII, 17; XIX, 73.

³²⁹ Bakara: 2/145.

³³⁰ Nesefî, *Medarik*. I. 140. İbn Kesir, I, 461.

³³¹ Maturidî, IX, 75.

³³² Lisanü’l Arab, XV, 67, Tac’u-l Arus, XXXIX, 58.

³³³ Tac’u-l Arus, XIII, 301.

³³⁴ Bakara: 2/61,93; Ali İmran: 3/112,152; Nisa: 4/14,42,46; Maide: 5/78; En’am: 6/15; Yunus: 10/15,91; Hûd: 11/59,63; İbrahim: 14/36; Kehf: 18/69; Meryem: 19/14,44; Taha: 93,121; Şuara: 26/216; Ahzab: 33/36; Zümer: 39/13; Hucurat: 49/7; Mucadele: 58/8,9; Mümtehine: 60/12; Tahrir: 66/6; Hakka: 69/10; Nuh: 71/21; Cin: 72/23; Müzzemmil: 73/16; Nazi’at: 79/21.

³³⁵ En’am: 6/146; A’raf: 7/33; Yunus: 10/23,90; Nahl: 16/90; Meryem: 19/20,28; Hac: 22/60; Mü’min, nûn: 23/7; Nur: 24/33; Kasas: 28/76; Sâd: 38/22,24; Şûrâ: 42/27,39,42; Hucurât: 49/9; Me’aric: 70/31.

³³⁶ Bakara: 2/15; Maide: 5/64,68; En’am: 6/110; A’raf: 7/186; Yunus: 10/11; Hûd: 11/112; İsrâ: 17/60; Kehf: 18/80; Taha: 20/24,43,45,81; Mü’minûn: 23/75; Saffât: 37/30; Sâd: 38/55; Kâf: 50/27; Zariyât: 51/53; Tûr: 52/32; Necm: 53/17,52; Rahman: 56/8; Kalem: 68/31; Nebe’: 78/22; Nazi’ât: 79/17,37; Fecr: 89/11; Şems: 91/11; Alâk: 96/6.

Bazen de haddi aşmak anlamına gelen Te'tedu fiili ve başka kalıplardan gelen türevleri³³⁸ ile de isyan manası ifade edilmiştir. Hz. Âdem'den beri, ilahi mesajın tebliğ edildiği hemen her dönemde, isyân, inkârcıların bir muhalefet hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır.³³⁹

İsyân veya azgınlık, ilahi mesaja karşı koymak ve ilahi emirlerin koyduğu sınırları aşmak olarak kişiyi inkâra götüren sebepler arasında yer almaktadır: “*Hatırlayın ki, Tur dağının altında sizden söz almış: size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın demiştik. Onlar: işittik ve isyân ettik dediler,*” (Bakara: 2/93) Bu ayette, isyanın Allah’a, resulüne ve tebliğ ettiği vahye karşı bir yüz çevirme sebebi olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu durum başka bir ayette ise “*Kim Allah’a ve Rasulüne isyân eder (karşı gelir) ve Onun koyduğu sınırları aşarsa Allah onu ebedi kalacağı cehennem ateşine sokar,*” şeklinde ifade edilmiştir.³⁴⁰ Ayette isyânın Allah’a ve Rasulu’nün getirmiş olduğu ilkelere karşı koymak, haddi aşmak, sınırları aşmak anlamında kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda isyan, kişiyi inkâra, vahye karşı direnişe, reddetmeye hatta şirke kadar sürüklemektedir. İsyân azgınlık ve haddi aşma gibi olumsuz özelliklerin insanı düşürdüğü durumu bir ayet: “*O (Firavun ise) hemen yalanladı ve isyân etti. Sonra sırtını dönerek (iman etmekten) yüz çevirdi,*”³⁴¹ şeklinde ifade etmiştir. Ayetlerin devamında Firavun, Allah’ın elçisini, yalanlayıp inkâr etmekle kalmamış onun davet ettiği şeylerden yüz çevirmiş ve iddiasını daha da ileri götürmüş, “*Ben sizin en büyük rabbinizim*” diyerek, şirkin de ötesine geçmiştir.

Yahudilerin, Allah’ın emrine karşı gelerek, verdikleri sözlerden dönmeleri, Allah’ın peygamberlerinden bir kısmını yalanlayıp bir kısmını da öldürmeleri gibi durumları anlatan bir ayet-i kerimenin son kısmında yer alan, “*Bu da onların isyân etmiş ve haddi aşmış olmalarından dolayıdır,*”³⁴² ifadesi, onların, isyân ettiklerini belirtmektedir.³⁴³

³³⁷ A’raf: 7/16,146,175,202; Hûd: 11/34; Hicr: 15/39,42; Meryem: 19/59; Taha: 20/121; Şuara: 26/91,94,224; Kasas: 28/18,63; Saffât: 37/32; Sâd: 38/82; Necm: 53/2.

³³⁸ Bakara: 2/61,65,178,190,239,234; Ali İmran: 3/112; Nisa: 4/14,154; Maide: 5/78,94,107; Talak: 65/1.

³³⁹ Ömer Arslan, a. g. e. 34.

³⁴⁰ Nisâ: 4 / 14. Ayrıca bk. Ahzâb: 33 / 36; Cin: 72 / 23.

³⁴¹ Naziât: 79 / 21,22.

³⁴² Ali İmran: 3/112.

³⁴³ Neseî, *Medarik*, I, 283, Zemahşeri, I, 402, Beydavi, II, 33.

Başka bir ayeti kerimede yine ilahi mesaja muhatap olan kitlenin, isyan ile nasıl yüz çevirdiği anlatılmaktadır: “*Yahudilerden bir kısmı, (Allah'ın kitabındaki) kelimeleri esas mânâsından kaydırıp; dillerini eğerek ve dine saldırarak, "Sözünü işittik, emirlerine isyan ettik, dinle, dinlemez olası ve râinâ (bizi gözet)" diyorlar.*”³⁴⁴ Bu ayet-i kerimede yer alan *isyân* kelimesi, karşı koymak, reddetmek, yüz çevirmek anlamında kullanılmıştır.

İsyân ve haddi aşmanın, insanı ilahi mesajdan uzaklaştıracağını apaçık hatalara sürükleyeceğini³⁴⁵ Allah ve Rasulu'nün muradından uzaklaştıracağını bir ayet şöyle ifade etmiştir: “*Allah ve Rasulü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadının tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah' ve Rasulüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.*”³⁴⁶ “*De ki: “Doğrusu ben, inkârcuların arzu ve heveslerine uyup Rabb'imın emirlerine karşı gelecek olursam, tüm insanların hesaba çekileceği o dehşetli gün başıma gelecek azaptan korkarım.*”³⁴⁷ Ayeti kerimede hitap peygamberimizdir. Buna göre, bir peygamberin bile isyan sıfatı ile muttasıf olması durumunda sonucun değişmeyeceği vurgulanmıştır.

Her ne şekilde olursa olsun isyan, insanı ilahi mesajdan uzaklaştıran bir özelliktir. Allah onu kötülemiş, sevmediğini bildirmiş ve kullarının isyandan uzak durmasını istemiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerimde: “*Hem bilin ki, içinde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fısı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır*”³⁴⁸ şeklinde ifade edilmiştir.

Netice itibariyle sözcük, terim anlamları ve Kur'ân-ı Kerim'deki kullanımlarından yola çıkarak *isyân*, haddi aşma ve azgınlık gibi olumsuz sıfatların vahiyden uzaklaştırdığı görülmektedir.

³⁴⁴ Nisa: 4/46.

³⁴⁵ Beğavi, VI, 353.

³⁴⁶ Ahzab: 33/36.

³⁴⁷ En'am: 6/15.

³⁴⁸ Hucurât: 49/7.

1.3.2.6. Vahye Şüpheci Yaklaşmak

Şüphe, sözlükte “benzemek ve benzerlikten dolayı başka şeyle karışmak”³⁴⁹ anlamındadır. Kur’ân- Kerîm’de şüphe kelimesi yer almamakla birlikte türevleri sözlük anlamlarında kullanılmıştır.³⁵⁰ Bir kavram, olay veya nesnenin varlığı, keyfiyeti, amacı gibi hususlarda içine düşülen tereddüt, kuşku ve sıkıntı halini ifade eden şüphe Kur’an-ı Kerim’de daha çok, “*rayb, şek ve miryet*” kelimeleri ve türevleri ile ifade edilmektedir.

Şüphenin lügatte giyinmek örtünmek anlamlarına gelen iltibas ³⁵¹ kelimesi ile açıklanması, bir şeyin üzeri örtülü ve kapalı olduğundan onun keyfiyetinin tam olarak anlaşılabilmesi anlamına geldiğini göstermektedir. “*Rayb*” kelimesi ise; “ruha korku ve sıkıntı veren kuşku, korkulu şüphe, dinmeyen ruh sıkıntısı, suçlamayla karışık kuşku” diye açıklanmıştır.³⁵²

Şek ise iki zıt şeyin insanın zihninde birini diğerinden ayırmayı güçleştirecek şekilde aynı ölçüde ve eşit durumda bulunmasıdır. Bu durum ya iki zıddı delâlet eden özelliklerin o kimse için eşit değerde olmasından ya da zıtlardan birini tercih edebilecek hiçbir niteliğin bulunmamasından kaynaklanır. Şek, bir şeyin varlığı, cinsi veya nitelikleriyle yahut varlık gayesiyle ilgili olup bir çeşit bilgisizliktir. Ancak cehalete göre daha özel bir durumdur; çünkü şekke düşenin aksine cahil kimse, iki zıddın varlığı hakkında bile büsbütün bilgisiz olabilir. Buna göre her şek, cehildir, fakat her cehil şek değildir.³⁵³

Şüphe ile ilgili tanımlar incelendiğinde amacına göre şüphenin iki kısım olduğunu söyleyebiliriz. Birinci kısım şüphe, herhangi bir olay nesne veya durumla ilgili kapalılıktan kaynaklanan ve ondaki kapalılığı giderip kesin bilgiye ulaştıracak araştırmalara kaynaklık eden şüphedir. Bir başka ifade ile Gazali ve Descartes’in izlemiş olduğu metodik şüphedir.³⁵⁴ Bu anlamdaki bir şüphede veya şüphecilikte hiçbir problem yoktur. İkinci kısım şüphe ise karşı tarafı suçlayan, töhmet altında bırakan ve insan ruhunun kabullenmemesinden kaynaklanan, ruhumuzda sarsıntılara neden olan

³⁴⁹ İsfahanî, 443, Lisanu’l Arab, XIII, 503, Kamusu’l Muhit, I, 1247.

³⁵⁰ Bakara: 2/25, 70, 118; Ali İmran: 3/7; Nisâ: 4/157; En’âm: 6/99, 141; Ra’d: 13/16.

³⁵¹ Lisanu’l Arab, XIII, 504, Kamusu’l Muhit, I, 1247.

³⁵² Elmalılı, I, 164, 165, Zemahşeri, I, 34.

³⁵³ İsfahanî, 461.

³⁵⁴ Ülker Öktem, “Descartes’da Bilginin Kesinliği Problemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: XV (1999), s. 1, Abdurrahman Kasapoğlu, “Şüphe inkâr ilişkisi”, *Din bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi IV* (2004)1, 7-8.

kuşkucu, inkârcı şüphedir.³⁵⁵ İşte bu ikinci kısım şüphe, insanı ilahi mesaj karşısında inkâra sürükleyen şüphedir. Böyle bir şüpheyeye sahip kimsenin, ilahi mesajı kabul etmesi elbette mümkün değildir. Zira İman, şüphe götürmez bir kesinlikle inanmayı gerektirir.³⁵⁶ Bu bağlamda iman, şüphenin zıddıdır.

Kur'an'ı Kerim'in içeriği hak olduğu gibi Allah'tan indirilişi de haktır.³⁵⁷ Kur'an, Allah tarafından indirilmiş bir hakikattir. Allah'ın kullarına iletmiş olduğu son ve en mükemmel mesaj olan Kur'an'ı Kerim'in ifade ettiği hakikatlerin hiçbiri hakkında en küçük bir şüphede bulunmak mümkün değildir. İnsanı dünyada ve ahirette kurtuluşa iletecek temel hayat ilkelerini ortaya koyan bu kitabın içinde, akl-ı selim sahiplerinin kabul etmeyeceği, birbiri ile çelişen, insanı şüpheyeye düşürebilecek her hangi bir noksanlık, yanlışlık ve tutarsızlık yoktur.³⁵⁸ Binaen aleyh Kur'an-ı Kerim muhataplarını şüpheyeye düşmemeleri konusunda işin ta başından uyarır.³⁵⁹

Şüphe, tarihin her döneminde ilahi mesajdan yüz çevirme sebebi olarak Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kötü karakter arasında yer almıştır. İnkâr ehli, şüpheyeye düştüklerini ileri sürerek peygamberlerin getirip tebliğ ettiği hakikatleri yalanlamışlardır.³⁶⁰ “Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini peygamberlerinin ağızlarına bastılar ve dediler ki: Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz.”³⁶¹ Şüphe, kesinlikten uzak, tereddüt içeren, üzerinde düşünmeyi gerektiren bir durumdur.

Başka bir ayette ise; şüphenin, kişinin ilahi mesajdan yüz çevirmede etkili olduğuna dikkat çekilmiştir: “O uyarı (Kur'an, başka kimse kalmadı da) aramızdan ona mı indirildi? Doğrusu, onlar benim zikrimden şüphe içindedirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar.”³⁶² Allah'ın, “Benim zikrimden şüphe içindedirler” ifadesi, onların şüpheyeye düşmelerine yol açan gerçek durumun, peygamberin kişiliği değil, onun tebliğ

³⁵⁵ Kasapoğlu, 58, 114.

³⁵⁶ Kasapoğlu, 65, 66.

³⁵⁷ En'am: 6/114.

³⁵⁸ Bilgiz, “Kur'an-ı Kerimin Bazı Özellikleri”, 189.

³⁵⁹ Bakara: 2/2; Secde: 32/2.

³⁶⁰ Kasapoğlu, 72.

³⁶¹ İbrahim: 14/9; Şura: 42/14; Kamer: 54/36.

³⁶² Sâd: 38/8.

ettiği mesajın kendisidir.³⁶³ Onlar, peygamberin doğruluğundan şüphe etmemekteydiler, hatta O'nu Muhammed'ül-Emin diye niteliyorlardı.³⁶⁴ Ne zaman peygamber Allah'ın gönderdiği zikir doğrultusunda kendilerine mesaj iletmeye başladı o zaman şüpheyi düştüler ve ilahi mesajı inkâr ettiler.

İnsanların iman dairesinden çıkmalarına neden olabilecek yeis ve ümitsizliğin,³⁶⁵ inkâra meyilli şüpheci bir karaktere sahip olmanın, ilahî mesajın kabulünde bir takım sorunları beraberinde getirme ihtimali söz konusudur: “*De ki: "Ey insanlar! Eğer benim dinimde bir şüpheniz varsa, şunu bilin ki, Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam. Lâkin sizin de canınızı alacak olan Allah'a taparım. Bana müminlerden olmam emredilmiştir."*³⁶⁶ Allah (cc), bu ayet-i kerimede müşriklerin, dini kabul etmelerine şüphenin engel olduğunu beyan etmektedir.³⁶⁷ Allah'ın dininden şüphe edenlerin, ilahî mesajdan yüz çevirerek başka dinler uydurabilecekleri görülmektedir. Zira inkâr ve inançsızlık, çoğunlukla bir şüphe neticesinde meydana gelmektedir.³⁶⁸

Kur'ân-ı Kerim, Müminler ve muttakiler için bir rehber ve hidayet kaynağı olduğunu, kendisinde asla hiçbir şek ve şüphenin olamayacağını beyan ederek, peygamberlerinin şahsında bu tür yaklaşımlardan uzak durmaları konusunda tüm insanları uyarmaktadır.³⁶⁹ Şu da inkâr edilemeyecek bir gerçektir ki önceki peygamberler döneminde ilahi mesajdan yüz çevirme sebebi olan şüpheci yaklaşımlar, Kur'ân vahyi için de söz konusudur ve kıyamete kadar da devam edecektir. “*İnkâr edenler, kıyamet saati ansızın gelip çatıncaya ya da uğursuz bir günün azabı başlarına gelinceye dek Kur'ân hakkında şüphelerini sürdüreceklerdir.*”³⁷⁰ Ayette, kendisinden şüphe edilen şeyin Kur'ân-ı Kerim olduğu, şüphe edenlerin de onun ilk muhatabı olan müşrikler olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile şüphe, insanların ilahi mesajdan, kıyamete kadar yüz çevirme sebebi olacaktır.

³⁶³Taberi, XXI.155.

³⁶⁴ Abdülmelik bin Hişam bin Eyyüb Ebu Muhammed Cemalüddin, *es Siretü'n Nebeviyye libni Hişam*, tahkik: Mustafa Saka, İbrahim Ebyari, Abdullah Hafiz eş-Şelebi, Mısır 1955, I, 197. Ebu Abdullah Muhammed bin Sa'd, *Tabakat'ül Kübra*, tahkik: Muhammed Abdülkadir Ata, Beyrut 1990, I, 116.

³⁶⁵ Maturidi, VIII. 601.

³⁶⁶ Yunus: 10/104.

³⁶⁷ Maturidi, VI91.

³⁶⁸ Hayati Hökelekli, *Din psikolojisi*, Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara 2003, 195.

³⁶⁹ Bakara: 2/147; Âli İmran: 3/60; En'am: 6/114; Yunus: 10/94.

³⁷⁰ Hac: 22/55.

1.3.2.7. Nankörlük Etmek

Arapçada “Bir şeyi örtmek, nimeti inkâr etmek” manasındaki k-f-r kökünden gelen “küfrân” ile “ni‘met”ten meydana gelen “küfrân-ı ni‘met” terkihi de “nankörlük” anlamında ve şükür teriminin karşıtı olarak kullanılmaktadır.³⁷¹ İnkâr ile nankörlük arasında anlam ve kök olarak bir ortaklığın olduğu görünmektedir. Birisi Allah’ın verdiği nimetleri görmezden gelmek iken; diğeri de Allah’ın varlığını birliğini vahyini ve peygamberini inkâr etmektir. Bu anlamda inkâr, nankörlüğün en büyüğüdür.³⁷² Başka bir ifade ile küfür, iki kademededen oluşmaktadır birinci kademesi ni‘metleri inkâr etmek iken ikinci kademesi de Allah’ın vahdaniyetini inkâr etmektir. Bu anlamda nankörlük inkârın basamağı konumundadır. Kur’an-ı Kerimde de k-f-r kökünden kelimelerle ifade edilen nankörlük farklı olarak bir yerde k-n-d kökünden “kenûd” kelimesi ile de ifade edilmiştir.³⁷³

Nankörlüğü, Allah’ın vermiş olduğu sayısız nimetlerin takdir edilmemesi, kıymetinin bilinmemesi ve Allah (cc)’a karşı yapılması gereken kulluk görevinin unutulması, eksik yapılması ya da O’nun emirlerine karşı gelme olarak değerlendirilebilir.³⁷⁴ Kur’an-ı Kerim’e baktığımızda, Allah’a karşı nankörlüğün olumsuz karakter özelliği olarak ele alındığını, küfre götüren bir basamak olarak kınandığını ve şeytana ait bir sıfat olarak zikredildiğini görürüz.³⁷⁵ Böyle bir sıfatı haiz kimselerin ise ilahi mesajı inkâr ettiği pek çok yerde vurgulanmıştır.

Allah’ın insanoğluna vermiş olduğu sayısız nimetlerin başında ona akıl vermesi, onu muhatap kabul edip mesaj göndermesi, mesajı iletecek ve anlatacak peygamberler göndermesi sayılabilir. Allah, gönderdiği peygamberlerle tevhid ilkesini dinamik tutmuş bununla beraber ortaya koyduğu, insanı dünyada ve ahirette kurtuluşa iletecek temel hayat ilkelerini de tekrar tekrar hatırlatmıştır. Bu hatırlatmalara rağmen nankör insan, ibret almamıştır. Bu durum “*Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışsınız; ama insanların çoğu ille nankörlük edip diretmiştir*”³⁷⁶ şeklinde ifade edilmiştir. Ayette ilahi tebliğin, Kur’an-ı Kerim’de ve diğer

³⁷¹ İsfehani, *Müfredat*, 714, Lisanü’l Arab, V,144, Kamusü’l Muhit, I, 470.

³⁷² İsfehani, *Müfredat*, 714, Lisanü’l Arab, V,144.

³⁷³ Âdiyat: 100/6.

³⁷⁴ Ömer Aslan, 216.

³⁷⁵ İsra: 17/27.

³⁷⁶ Furkan: 25/50.

peygamberlere indirilen kitaplarda birbirini destekler şekilde süregeldiği vurgulanmıştır.³⁷⁷ Ayetin sonundaki “*insanların çoğu nankörlük edip direktmiştir*” ifadesinden, her peygamber tarafından yapılan tebliğin, nankörlük sebebiyle çoğunluk tarafından kabul görmediği anlaşılmaktadır.

Kur’an-ı Kerim, insanlara sürekli sahip oldukları nimetleri ve bunların kaynağını hatırlatarak nankörlük etmemelerini hatırlatmıştır. Zira küfran-ı nimet, insanı inkâra götüren olumsuz bir vasıftır. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmiştir: “*Nimet olarak size ulaşan ne varsa, hepsi Allah’tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O’na yalvarırsınız. Ama daha sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen rablerine ortak koşarlar. Onlara verdiklerimize nankörlük ettikleri için böyle yaparlar.*”³⁷⁸ İnsanlar nimet olarak her neye sahipse, hepsi Allah tarafından verilmiştir.³⁷⁹ Verilen her nimet ise şükür gerektirir.³⁸⁰ Nimetlerden sonra insanoğluna, verilen; sağlık sıhhat afiyet gibi nimetlerden herhangi birisini yok edecek bir musibet bir bela bir zarar ulaşırsa, onu Allah’tan başka kimsenin gideremeyeceğini bilerek yüksek sesle ve yalvararak sadece Allah’a dua ederler.³⁸¹ Sonra Allah, onlardan o belayı giderdiğinde bir grup, tam bir dalalet içerisinde rablerine hemen şirk koşarlar. Bunu Allah’ın nimetlerini inkâr etmek için yaparlar.³⁸²

Allah’ın varlık âlemlerindeki bu kadar nimetinden sonra nankörlük etmek ise hayret edilecek ve şaşılacak bir durumdur.³⁸³ Nitekim Allah da insanın abartılı³⁸⁴ ve şaşılacak derecede³⁸⁵ nankörlük ettiğini vurgulamıştır. Allah’ın verdiği sayısız nimetleri³⁸⁶ inkâr manasında nankörlük eden, zaten doğrudan ilahî olana karşı gelmiş, inkâr etmiş demektir. Nimetler karşısındaki olumsuz tavırlarından hareketle nankör kimselerin ilahî mesaj karşısındaki tavırlarının da aynı olduğunu söylemek mümkündür.³⁸⁷

³⁷⁷ Nesefî, *Medarik*, II, 542; Zemahşeri, III, 285; Beydavi, IV, 127.

³⁷⁸ Nahl: 16/53,55; Rum: 30/33,34; Lokman: 31/32.

³⁷⁹ Maturîdî, VI, 515.

³⁸⁰ Razi, *Mefatihü'l Ğayb*, XX, 221.

³⁸¹ Nesefî, *Medarik*, II, 217, Razi, *Mefatihü'l Ğayb*, XX, 222, Zemahşeri, II, 611.

³⁸² Razi, *Mefatihü'l Ğayb*, XX, 222.

³⁸³ Kurtubi, X, 155.

³⁸⁴ Adiyat: 100/6.

³⁸⁵ Abese: 80/17.

³⁸⁶ Nahl: 16/18; İbrahim: 14/34.

³⁸⁷ Ömer Aslan, 216,217.

1.3.2.8. Kalplerdeki Hastalıklar

Kur'an-ı Kerim'de kalp, biyolojik bir organ olarak kullanılmaktan ziyade akletme yeteneği, ilim sahibi olma ve anlama merkezi anlamlarında kullanılmıştır.³⁸⁸ Bu yüzden bazı âlimler, kalbi akıl ve ilim anlamında değerlendirmişlerdir.³⁸⁹ Hakk'ın varlığının ve birliğinin şahidi olan kalb ve vicdan birliği, her duygu ve bilginin ana kanunudur.³⁹⁰ Bu anlamda kalp, anlama merkezidir.

Kalbin duygu yönü vicdan ile anlama yönü ise akılla icra edilmektedir. Duygularımızın ve akli faaliyetlerimizin tamamı, kalp sayesinde gerçekleşirler. Kalp, imanla aydınlanınca akla ışık saçıp onu da aydınlatır ve ona rehberlik eder.³⁹¹ Çünkü iman kalpte gerçekleşir.³⁹² Allah'ı tanımak O'na kulluk etmeyi ve itaat etmeyi bilmek kalbe has bir özellik olduğuna göre, Allah'ı bilmeye O'na kulluğa ve itaat etmeye engel olan ne varsa onlarda kalbin hastalıklarıdır.³⁹³ Başka bir ifade ile kalbin hastalıkları, ilahi mesajı anlamaya, kabul etmeye ve onu yaşamaya engel olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de kalplerle ilgili hastalık çeşitlerinin tamamı münafıklarla ilgilidir. Kur'an-ı Kerim, kalple ilgili hastalıkları farklı isimler kullanarak anlattığı için hepsine değinmek durumundayız. Bunlar: Nifak, maraz, zeyğ, gulf, kasvet ve reyn gibi kelimelerle ifade edilmiştir.

1.3.2.8.1. Nifak

N-f-k sözlükte, “ölmek, telef olmak” “alış verişin artması ve eşyaya talebin fazla olması, revaçta olması”³⁹⁴ “geçmek ve tükenmek”³⁹⁵ “yaranın kabuk bağlaması”³⁹⁶ gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak nifak: “şeriatı bir kapıdan girip öteki kapıdan çıkmak”³⁹⁷ “küfrü gizleyip imanı açıklamak”³⁹⁸ “İslam'a bir yönden girip başka bir

³⁸⁸ Bakara: 2/97; A'raf: 7/179; Tevbe: 9/87,127; Hac: 22/46; Şuara: 26/94; Kaf: 50/37.

³⁸⁹ Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Kefevî, *el-Külliyâtü Mu'cemu'l-Mustalahat ve'l-Furûk el-Luğavî*, tahkik: Adnan Derviş, Muhammet Mısıri, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, tsz.,703, Kamusü'l Muhit,I, 127. Lisanü'l Arab,I, 687.

³⁹⁰ Elmalılı, VI, 3869.

³⁹¹ Musa Bilgiz, *Kur'an Açısından Vicdan ve değeri*, s,58.

³⁹² Mâturidî, III, 416,

³⁹³ Razi, II, 304.

³⁹⁴ Lisanu'l Arab, X, 357.

³⁹⁵ İsfahani, *Müfredat*, I, 819.

³⁹⁶ Ebu Mansur, Muhammed bin Muhammed el Ezheriyyi'l Hervi, *Tehzibu'l Luğa*, tahkik: Muhammed Avd Mur'ib, Daru'lhyai't Türaş, Beyrut, 2001, IX, 157, Kamusu'l Muhit, I, 926.

³⁹⁷ İsfahani, *Müfredat*, 819.

yönden çıkmak”,³⁹⁹ “kalbinde küfrü gizlediği halde dil ile imanı izhar etmek”⁴⁰⁰ gibi anlamlara gelmektedir. Nifak, zâhiri batınına uymayan kişinin hâlidir ki böyle kimseye de münafık denir.⁴⁰¹ Aynı kökten gelmesi hasebiyle münafık nifak eylemini yapan anlamındadır.⁴⁰²

Nifak kelimesinin kökeniyle ilgili Arapça sözlüklerde yapılan açıklama onun ne kadar tehlikeli bir özellik olduğunu ortaya koyması açısından çok önemlidir. Buna göre nifak terimi Arapça “nâfikâü'l-yerbu” tabirinden alınmıştır.⁴⁰³ Arapça sözlüklerde “nâfikâ” kelimesi, yerbu’ denilen hayvanın yani köstebeğin yeraltında gizlendiği yuvalarından biri veya yeraltındaki iki delikli yuvasından yeryüzüne yakın bir şekilde incelterek kapalı tuttuğu çıkış kapısı⁴⁰⁴ olarak tanımlanmaktadır. Şu halde “nâfikâü'l-yerbu” denilince, köstebeğin yeraltındaki yuvalarından biri ya da bu yuvanın iki çıkış deliğinden gizli olanı anlaşılmaktadır. Köstebeğin yeraltında iki yuvası ya da yuvasına inen iki yolu vardır. Bu yuvanın deliklerinden biri, tamamen yeryüzüne açıktır. Hayvan bu açık kapıdan girip çıkar ki buna “el-kâsîâ” denmektedir. Diğer ise gizli ve kapalıdır, buna da ‘nâfikâ’ adı verilmiştir. Köstebek, yuvanın bu kapalı olan deliğini ihtiyaç halinde başıyla vurup dışarı çıkacak şekilde inceltir ve bu yolu gizli tutar. Avcı kâsîâ tarafından gelince hayvan başıyla nâfikâ’ya vurup dışarı kaçar.⁴⁰⁵

Nifak kelimesinin kaynağı ile ilgili açıklamadan da net bir şekilde anlaşılabacağı üzere münafığın, her sıkıştığında kaçacağı gizli bir yolu vardır. Bazı âlimlerin küfür çeşitlerini anlatırken bir tanesinin de “Küfri Nifak” olduğunu söylemesi,⁴⁰⁶ nifakın insanı imandan uzaklaştıran unsurlardan biri olduğunu göstermektedir. Allah, Bakara suresinin başında insanları, ilahi mesaj karşısındaki tutumlarına göre; Mümin, Münafık

³⁹⁸ Tac’u-l Arus, XXVI, 435.

³⁹⁹ Lisanu’l Arab, X, 359.

⁴⁰⁰ Tarifât, I, 245.

⁴⁰¹ Zemahşeri, I, 54.

⁴⁰² Razi, Muhammed b. EbiBekr, *Muhtaru’s Sihah*, tahkik: Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Mektebetü’l Asriyye, Beyrut, 1999, I, 316, Cevheri, IV, 1560.

⁴⁰³ Tacu’l Arus, XXVI, 435, Kamusu’l Muhit, I, 926.

⁴⁰⁴ Lisanu’l Arab, X, 358, 359, Kamusu’l Muhit, I, 926.

⁴⁰⁵ Lisanu’l Arab, X, 359, Cevheri, IV, 1560.

⁴⁰⁶ Lisanu’l Arab, V, 144, Tac’u-l Arus, XIV, 51, Tehzibu’l Luğa, , 110, Külliyyat, I, 765.

ve Kâfir olarak üç gruba ayırmaktadır.⁴⁰⁷ Kur'an, nifak ehlinin, kâfirlerden sayılmakla birlikte onlardan daha tehlikeli olduğunu bildirmektedir.⁴⁰⁸

Bu ayetlerden birinde nifak ehlinin durumları şöyle ifade edilmiştir: “*İnsanlardan öyleleri de vardır ki, inanmadıkları halde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık."* derler.” Ayetle, dili ile inandığını söylediği halde gerçekte inanmayan kimselerden bahsedilmektedir. Burada tanımlanan kimseler, müfessirlerin tamamına göre münafıklardır.⁴⁰⁹ Kur'an-ı Kerim, nifak ehlini kâfirlerle⁴¹⁰ ve müşriklerle bir tutar⁴¹¹ ve onları fasıklar olarak nitelendirir.⁴¹² Allah, Hz. Peygamber'i ise “*kâfirlere ve münafıklara itaat etme*” diyerek uyarmıştır.⁴¹³ Ayrıca kâfir ve münafıklara karşı cihad etmesini, bu konuda onlara sert davranmasını emretmiştir.⁴¹⁴ Kur'an, kalplerinde nifak hastalığı olanların, Allah hakkında kötü zanda bulunduklarını,⁴¹⁵ hatta Allah'ı ve iman ehlini kandırmaya çalıştıklarını⁴¹⁶ haber vermiştir.

Kur'an-ı Kerim'de kalplerinde nifak hastalığı olanlarla ilgili hiçbir olumlu ifade bulunmamaktadır: “*İnsanlardan kimi de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider ve o kalbindekine Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki O, İslâm düşmanlarının en yamanıdır.*”⁴¹⁷ Ayetten anlaşıldığına göre nifak ehli, güzel sözler sarf ederek göz boyama ve kendini gizleme konusunda mahir olmakla beraber İslam'ın, vahyin en azılı düşmanı konumundadırlar. Allah ise onların kalplerinde gizledikleri nifaka şahittir.⁴¹⁸ Ayetin, Zühre oğullarının anlaşmalısı, Sakîf oğulları kabilesinden Ahnes İbni Şerik hakkında nazil olduğu bildirilmiştir.⁴¹⁹ Süddî'nin bildirdiğine göre Ahnes, Medine'ye peygamberimizin yanına gelerek Müslüman olmak istediğini bildirmiş, diller dökmüş sevgisini göstermiş ve yeminler etmiştir.⁴²⁰ Peygamberimizin huzurunda çıkıp giderken Müslümanlardan bir kavmin tarlasına uğramış ekinlerini yakmış ve hayvanlarını da

⁴⁰⁷ Kurtubi, I, 192, Keşşaf, I, 54.

⁴⁰⁸ Abdurrahman Küçük, “Münafıklık ve Dönme Üzerinde Bir Araştırma” *AÜİFD*. Sayı, 29/1, Ankara 1987, 349.

⁴⁰⁹ Razi, II, 299.

⁴¹⁰ Nisâ: 4/140; Tevbe: 9/ 68.

⁴¹¹ Ahzâb: 33/73; Fetih: 48/ 6.

⁴¹² Tevbe: 9/67.

⁴¹³ Ahzab: 33/1,48.

⁴¹⁴ Tevbe: 9/73; Tahrir: 66/9.

⁴¹⁵ Fetih: 48/12.

⁴¹⁶ Bakara: 2/9.

⁴¹⁷ Bakara: 2/204.

⁴¹⁸ Taberi. IV, 234.

⁴¹⁹ Vahidi, I, 66, Razi, V, 344, Taberi, IV, 229, Nesfi, *Medariku*, I, 174, İbni Kesir, I, 419.

⁴²⁰ Elmalılı, I, 733, Vahidi, I, 66, Razi, V, 344.

katletmiştir.⁴²¹ Ayetin inmesine her ne kadar bu münafık sebep oldu ise de müfessirlerin çoğuna göre ayet, bu sıfatları taşıyan nifak ehlinin hepsini şamildir.⁴²² Buradan hareketle nifak ehlinin ilahi mesajdan yüz çevirmekle kalmayıp aynı zamanda İslam'ın en azılı düşmanları olduğu söylenebilir.

Kalplerinde nifak hastalığı olanlar, kendileri ilahi mesajdan yüz çevirdikleri gibi aynı zamanda şeytani bir vazife üstlenerek başka insanların vahyi inkâr etmelerini isterler. Nifak ehlinin bu durumu şöyle açıklanmıştır: *Münafıkların durumu ise tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana, "İnkâr et" der; insan inkâr edince de, "Şüphesiz ben senden uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" der. Nihayet ikisinin de sonu, içinde ebedî kalacakları ateş olacaktır. İşte bu, zalimlerin cezasıdır.*"⁴²³

Nifak ehlinin ikiyüzlülükleri yalancı ve fitneci tutumları nedeniyle haklarında müstakil bir surede nazil olmuştur. Onların yalan yere yemin ederek peygamberi iman ettiklerine inandırmaya çalıştıkları ve insanları Allah'ın uzaklaştırdıkları bildirilmiştir. *"Münafıklar sana geldiklerinde: Şahitlik ederiz ki sen Allah'ın Peygamberisin, derler. Allah da bilir ki sen elbette, O'nun Peygamberisin. Allah, münafıkların kesinlikle yalancı olduklarını bilmektedir. Yeminlerini kalkan yaptılar da insanları Allah'ın yolundan çevirdiler. Gerçekten onların yaptıkları şey ne kötüdür!"*⁴²⁴ Yani yeminlerin arkasına sığınıp nifakla, yalan dolan ve sahtekârlıkla ilahi mesajdan yüz çevirmeleri ve insanların hidayetine engel olmaları ne kötüdür.⁴²⁵

Onların ilahi mesaj karşısındaki durumları başka bir ayette ise şöyle anlatılmıştır: *"Münafıklara, 'Allah'ın indirdiğine (Kur'an'a) ve Peygambere gelin' dediği zaman, onların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün."*⁴²⁶ Ayetten nifak ehlinin ilahi mesaja davet edildiğinde kaçıp uzaklaşacağı anlaşılmaktadır. Kalbinde nifak hastalığı olanların haklarında nazil olmuş birçok ayet, onların yalancı, kalplerinde hastalık olan, Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışan, görünüşte uzlaştırıcı görünüp insanların arasını

⁴²¹ Vahidi, I, 66, Razi, V, 344, Taberi, IV, 229.

⁴²² Elmalılı, I, 733.

⁴²³ Haşr: 59/16,17.

⁴²⁴ Münafikun: 63/1-2

⁴²⁵ Elmalılı, VII, 5000, Beydavi, V, 214.

⁴²⁶ Nisa: 4/61.

bozan, iman etmeyi akılsızlık kabul eden, iman ettik diyerek Müslümanlarla dalga geçen kötü bir karaktere sahip olduklarını hatta karaktersiz oldukları⁴²⁷ anlatılmıştır.

1.3.2.8.2. Zeyğ

Z-y-ğ lügatte: Meyletmek, sapmak, dönmek, gözlerin kayması, güneşin batıya meyletmesi⁴²⁸ eğrilik,⁴²⁹ gözün kör olması, doğru yoldan sapmak, ayrılmak⁴³⁰ gibi anlamlara gelmektedir. İstılahta ise zeyğ, doğruluktan, doğru yoldan, kat'i delilden nefsin arzularına doğru yönelerek haktan sapmak anlamındadır.⁴³¹

Kur'an-ı Kerim'de zeyğ kelimesi ve türevleri üç yerde geçmektedir.⁴³² Kelimenin gerek sözlük gerek istilah anlamları ve gerekse de Kur'an-ı Kerimdeki kullanımları, onun doğrudan yüz çevirip yanlışla doğru bir meyletme olduğunu ortaya koymaktadır.⁴³³

Kalplerde zeyğ'in olması, onun selametine mani olacağından hastalıklardan birisidir. İbni Cureyc'e göre kalplerinde zeyğ olanlar, münafıklardır.⁴³⁴ Bazı müfessirlere göre ise Hz. Muhammed'in gönderildiği dine muhalefet ederek bid'at sokmaya çalışan bütün bid'atçilerdir.⁴³⁵ Bu durumda kalpleri hastalıklı olanların istek ve arzularına karşı aşırı bir meyli ve bu temayülün davranışlarına olumsuz etkisi, hased, kibir, kendini beğenme, yeryüzünde bozgunculuk yapma arzusu vardır.⁴³⁶ Binaenaleyh ilahi mesajı kabule yanaşmayacakları açıktır. Çünkü kalbin zeyği, fesatlık ve dinden dönmektir.⁴³⁷

⁴²⁷ Bakara: 2/8,14.

⁴²⁸ Lisanu'l Arab, 8, 432, Tacu'l Arus, XXII, 497.

⁴²⁹ Lisanu'l Arab, XII, 502.

⁴³⁰ Tacu'l Arus, XXII, 497, İsfehani, *Müfredat*, I, 387.

⁴³¹ Muhammed Abdü'l Azîm Zürkanî, *Menahilü'l İrfan*, Matbaatu İsa'l Babi, el Halebi ve Şurekauhu, Tsz, II, 301, Ebu'l Hasen, Mukatil bin Süleyman bin Beşiri'l Ezdi'l Belhi, *Tefsiru Mukatil bin Süleyman*, tahkik: Abdullah Mahmut Şahâtuh, Daru İhyai't-Turas, Beyrut, 1423/2002, I, 87.

⁴³² Ali İmran: 3/7,8; Saf: 61/5.

⁴³³ el-Maverdi, Ebu'l Hasen Ali bin Muhammed bin Habibi'l Basriyyi'l Bağdadi, *-en Nüket vel Uyun (Tefsiru'l Maverdi)*, tahkik: es Seyyid ibni Abdi'l Maksûd bin Abdirrahim, Darul Kütübü'l İlmiyye, Beyrut/Lübnan, tsz, V, 528.

⁴³⁴ Taberi, *Camiu'l Beyan*, V, 203, İbni Münzir, Ebu Bekir Muhammed bin İbrahim ibni'l Münziri'l Nişaburî, *Kitabu Tefsiri'l Kur'an*, tahkik: Sa'd bin Muhammedi's Sa'd, Daru'l Meâsir, Medineti'n Nebeviyye, 1423/2002, I, 123.

⁴³⁵ Taberi, *Camiu'l Beyan*, V, 205.

⁴³⁶ Osman Kara, "Kur'an'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV(25), 2012/1. 9.

⁴³⁷ Kurtubi, IV, 20.

Kalplerinde zeyğ olanlar, peygamberlerin getirdiği mesajdan hoşlanmadıkları zaman hemen yanlışa doğru meylederek haktan sapmışlardır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır: *“Bir zaman Musa kavmine: Ey kavmim! Benim, Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz? demişti. Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini saptırmıştı. Allah, fâsıklar topluluğunu doğru yola iletmez.”*⁴³⁸ Onlar Hz Musa'nın daveti karşısında yanlışı tercih edip sapınca Allah'ta onları saptırdı.

Kalplerinde zeyğ hastalığı olanların peygamberin davetinden nasıl yüz çevirdiklerini anlatan bir başka ayette ise şöyle buyrulmuştur: *“Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Hâlbuki Onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafından, derler. (Bu inceliği) ancak akliselim sahipleri düşünüp anlar.”*⁴³⁹ Ayet, dinde fitne ve fesat çıkarmak isteyen, kalplerinde zeyğ hastalığı olanların, doğruluktan hoşlanmayıp sapıklıktan zevk duyanlar⁴⁴⁰ olduğunu vurgulamıştır.

Ayetin sebebi nüzulünde anlatıldığına göre Necran Hristiyanlarından bir heyet, Hz. Peygambere gelerek onunla Hz. İsa hakkında tartışmışlardı. Peygamberimizin onlara sunduğu deliller karşısında çıkacak yol bulamayınca “Ey Muhammed! Sen Hz. İsa'nın, Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğunu söylemiyor musun? Demişlerdi. Peygamberimizde : “Evet” deyince Hristiyanlar: “İşte bu, bize yeter” diyerek bile bile yanlışa saptılar ve yanlışlarında ısrar ettiler. Peygamberin İslam'a davetini kabul etmediler. Bunun üzerine bu sureden seksen küsur ayet nazil oldu.⁴⁴¹ Sebebi nüzül ile birlikte ayeti düşündüğümüzde kalplerinde eğrilik bulunan insanların, gerçekler işlerine gelmediği zaman, haktan yüz çevirip batıl arzulara meylettiği, fitne çıkarmak, insanları inançlarında şüpheye düşürmek ve sapıtmak için heva ve arzularının keyfine göre müteşâbih âyetleri yorumladığı⁴⁴² anlaşılmaktadır.

⁴³⁸ Saf: 61/5.

⁴³⁹ Ali İmran: 3/7.

⁴⁴⁰ Elmalılı, II, 1040.

⁴⁴¹ Vahidi, I, 99-100, Elmalılı, II, 102-103, Sa'lebi, 3, 6, 7.

⁴⁴² Osman Kara, a.g.m. s. 9.

Allah, kullarına: “*Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet başısla. Lütfu en bol olan sensin*”⁴⁴³ şeklinde dua etmelerini öğretmiştir.⁴⁴⁴ Yani kalplerindeki eğrilikle sapan ve saptıranlar gibi bizi hakikatten ve hidayetten meyledenlerden eyleme, iman ve hidayet üzere olduğumuz şekli ile bizi sabit kıl⁴⁴⁵ şeklinde dua etmeleri öğretilmiştir. Çünkü kalplerinde eğrilik olanlar, gerçekleri saptıran ve iman çizgisinin dışına çıkan kimselerdir.⁴⁴⁶

1.3.2.8.3. Reyn

R-y-n sözlükte; ahlakın kirlenmesi, kötüleşmesi, kir, pis, pasak, elbisenin kirlenmesi, kılıç ve aynanın paslanması, isyanın artması ve günahların kalbe hâkim olması gibi anlamlara gelmektedir. Hz. Hasan’dan gelen bir rivayete göre ise günah üstüne günah işleyerek kalbin kararmasıdır.⁴⁴⁷ Istılahta ise, kalbin sıkıntı ve günahla dolup, hayır ve şerri tefrik edememesi demektir.⁴⁴⁸ Bu anlamlar çerçevesinde reyn, kalbin işlevini yitirmesi demek olacağından kişinin vahyi anlamasına engel olan bir durumdur.

“*Hayır hayır, öyle değil. Aksine onların kazandığı günahlar kalplerinin üzerine pas olmuştur.*”⁴⁴⁹ Ebu Hureyre (r.a) Peygamberimizden naklettiğine göre: “*Kul ilk kez günah işlediği zaman kalbine siyah bir nokta yani kara bir leke konur. Eğer o kul tevbe ve istiğfar ederse o leke oradan koparılıp atılır ve o kalp tekrar parlar. Fakat tevbe etmezde günahı tekrarlarsa o nokta orada artar. Nihayet arta arta kalbin tamamını kaplar. İşte bu Allah’ın ayette bahsettiği pastır*” buyurdular.⁴⁵⁰ Kalpteki pasın, ilahi mesajı anlamaktan mahrum bıraktığında şüphe yoktur: “*Hayır, şüphesiz onlar, kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır. Sonra onlar muhakkak cehenneme gireceklerdir.*”⁴⁵¹ Ayette geçen “mahcubun” ifadesi, mahrumiyet ifade

⁴⁴³ Ali İmran: 3/8.

⁴⁴⁴ Kurtubi, IV,20.

⁴⁴⁵ Beğavi, I, 413.

⁴⁴⁶ M.Fatih Kesler, Ali İmran suresinin 7. Ayet Mealini Yeniden Okumak, *Diyanet İlmi Dergi*, cilt.49, Sayı 4, s.143.

⁴⁴⁷ Lianu’l Arab, XII,192, Tacu’l Arus, XXXV,130.

⁴⁴⁸ İsfehani, *Müfredat*, 373.

⁴⁴⁹ Mutaaffifin: 83/ 14.

⁴⁵⁰ Elmalılı, I, 214, Ahmet bin Hambel, *müsned*, XII,333, İbni Mace, Zühed, 29, Tirmizi, Tefsir, 74.

⁴⁵¹ Mutaaffifin: 83/ 15,16.

etmektedir. Bu mahrumiyetin mahalli ahirettir.⁴⁵² Dünyada kalbindeki pas sebebiyle rabbine ibadetten mahrum kalanın, ahirette de mükâfattan mahrum kalacağını söylemek mümkündür.

1.3.3. Çevresel Sebepler ve Toplumsal Baskı

İlahi iradenin evrene koyduğu kanunlar çerçevesinde, yaratılış sürüp gitmektedir.⁴⁵³ İnsanla birlikte bütün kâinat, bu ilahi nizam ve intizamın bir parçasıdır. Bu nizamın bir parçası olan insan yavrusu, doğuştan inanma eğiliminde yaratılmıştır.⁴⁵⁴ Yapılan psikolojik araştırmalarda çocuğun, inanmaya meyilli, dini inancı kabullenmeye hazır ve istekli olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁵⁵ İnsanoğlu bu ilahi manzumenin bir parçası olarak rahimde, ailede ve çevrede olgunlaşmakta ve yeni eğilimler kazanmaktadır.⁴⁵⁶ İnsan, doğuştan getirdiği inanma eğilimlerine rağmen, çocukluk dönemlerinden itibaren inançsız bir çevrede yetişmesi onu inkâra götürebilmektedir. Aynı şekilde inançsız bir anne babanın tutumlarından etkilenen bir çocuk ta dinsiz olabilmektedir.⁴⁵⁷ Asıl olan insanın yaratılışında, bir yaratıcıya inanma ihtiyacı ve eğilimi olmasıdır. İnsandaki inkârcılık ise sonradan, çevrenin olumsuz etkisiyle meydana gelmiştir.⁴⁵⁸ Kur'an-ı Kerim'de, çevresel faktörlerin başka bir ifade ile toplumsal baskının, insanların inançları üzerinde etili olduğu bildirilmiştir: *“Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsânî istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!”*⁴⁵⁹ Ayette, Allah'ın fitratta verdiği safiyeti ve ahitlerini bozanların, ayetleri önemsiz ve geçici dünya şehvetlerine değiştirdikleri⁴⁶⁰ aynı zamanda çevrelerindeki

⁴⁵² Maturidi, X, 460.

⁴⁵³ Rahman: 55/29, Kurtubi, XVII, 166.

⁴⁵⁴ Rum: 30/30. Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, tahkik: Muhammed Züheyr bin Nasrı'n Nasir, Daru Tuku'n Necat, (Baskı yeri yok), 1422, Cenaiz., 78, Müslim, Kader, 2658.

⁴⁵⁵ Hökelekli a.g.e.124.

⁴⁵⁶ Beyza Bigin- Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1997, 36.

⁴⁵⁷ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, Samsun, 2000, 78.

⁴⁵⁸ Mehmet Bulut “Hidayet –Dalalet ve İnsanın Sorumluluğu ”D. E. Ü İ F D Sayı: IX, İzmir, 1995, ss.229-260, 241.

⁴⁵⁹ Tevbe: 9/9.

⁴⁶⁰ Elmalılı, IV, 2465, 2466.

insanların Allah'ın dinine girmelerini engelledikleri, girenleri de dinden döndürmeye çalıştıklarından⁴⁶¹ bahsedilmektedir.

Sosyal çevrenin insan kişiliği üzerindeki etkisiyle ilgili olarak bir ayette, "*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve sadıklarla beraber olun*"⁴⁶² buyrulmaktadır. Sadık, özü-sözü doğru, söz ve amelleri birbiriyle uyumlu, imanlarında tutarlı ve Allah'a verdikleri ahitleri yerine getirenlerdir.⁴⁶³ Daha genel bir ifadeyle söyleyecek olursak sadık, hem Allah'a ve hem de insanlara karşı, muamelesi dürüst olan kişi demektir.⁴⁶⁴ Bu ayette ise hidayette olabilmek için doğru bir çevre, eş, dost ve arkadaş edinmenin önemi vurgulanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu manada başka âyetler de vardır.⁴⁶⁵

Bir başka ifadeyle sosyal bir varlık olarak insan, aile, arkadaş, iş, okul, yaşadığı, yakın ve uzak çevresinden müspet veya menfi şekilde etkilenmektedir.⁴⁶⁶ Bu nedenle çalışmamızın bu kısmında, insanların ilahi mesajdan yüz çevirme sebebi olarak belirlemiş olduğumuz çevresel faktörleri; aile büyüklerine uyma, zalim lidere korku ile tabi olma, yanlış arkadaş ve dost seçimi, kavmiyet taassubu ve gelenekçilik, şeytanın amelleri süslemesi gibi başlıklar altında ele alacağız.

1.3.3.1. Aile Büyüklerine Uymak

Aile, çocuğun içinde doğduğu, hayata ilk adım attığı doğal bir grup, önemli sosyal bir çevredir. Aynı zamanda çocuğun her türlü ihtiyacının karşılandığı karakter ve şahsiyetinin teşekkülü için gerekli eğitim ve kültürü aldığı önemli sosyal bir birimdir.⁴⁶⁷ Aile, İnsanın kişiliğinin oluşmasında, çocuğu iyi veya kötüye sevk eden, onu şekillendiren ilk sosyal çevredir.⁴⁶⁸

Üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmaya göre, kişilerin inançları üzerinde yüzde elli civarında bir payla ebeveyn etkisi ilk sırada yer almıştır.⁴⁶⁹ Ailenin

⁴⁶¹ Taberi, XIV, 151.

⁴⁶² Tevbe:9/119.

⁴⁶³ en-Nehhas, Ebu Cafer, *Meani'l-Kur'an*, tahkik: M. Ali es-Sabunî, Camiatü'Ümmi'l-Kura, Mekke, 1.b, 1409 c.III, 266.

⁴⁶⁴ Bilgiz, "Kişiliğin Oluşumunda Fıtrat ve Sosyal Çevrenin Etkisi", *A. Ü. İ. F. D.*, sayı: 25, Erzurum, 2006,137.

⁴⁶⁵ Mesela bk.bk. Nahl: 16/88; Mücadele: 58/16; Ali İmran: 3/99; Enfal: 8/36; Nisa: 4/160,161.

⁴⁶⁶ Bilgiz, "Kişiliğin Oluşumunda Fıtrat ve Sosyal Çevrenin Etkisi" s.136.

⁴⁶⁷ Osman Kara, a.g.m.13.

⁴⁶⁸ Bilgiz, "Kişiliğin Oluşumunda Fıtrat ve Sosyal Çevrenin Etkisi"137.

⁴⁶⁹ Peker, s.68, Selim Eren, "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi", *C.Ü.İ.F.D.*, XI/1 - 2007, 137.

bu etkisi, inanç açısından olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Mevzuumuz gereği biz ailenin inanca olumsuz etkisini ele alacağız.

Kur'an-ı Kerimde aile büyüklerinin bu etkisine dikkat çekmiştir: “Siz de Allah’tan başka dilediğiniz şeylere ibadet edin!” De ki: “Şüphesiz hüsrana uğrayanlar, kıyamet gününde kendilerini ve ailelerini hüsrana sokanlardır. İyi bilin ki bu, apaçık hüsranın ta kendisidir.”⁴⁷⁰ Ayette, aile büyüklerinin, mesuliyetlerini⁴⁷¹ yerine getirmeyerek kendilerini, çocuklarını, eşlerini ve hizmetçilerini bir helâke sürükledikleri ve perişan ettikleri anlatılmıştır.⁴⁷²

Bir başka ayette ise aile büyüklerine uyararak hüsrana uğrayanların durumu şöyle ifade edilmiştir: “Hayır! Onlar sadece, “Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izlerinden gitmekteyiz” dediler.”⁴⁷³ Öyle anlaşılmaktadır ki onların puta tapmak ve inkârda babalarına uymaktan başka delilleri yoktur. Onlar, peygamberlerinin anlattıkları ile babalarından gördüklerini karşılaştırmadılar. Oysaki akıllı insanın şanına yakışan, karşılaştığı farklılıkları hakikat ölçüsüne tabi tutmak, hakikat mizanında tartmaktır. Bu karşılaştırma, düşünme, tedebbür ve teemmül olmadığından, büyük bir aldanma içerisinde aile büyüklerine uymayı hidayet sayarak ilahi mesajdan uzaklaştılar.⁴⁷⁴

Aile büyüklerinin bu alandaki olumsuz etkisine Peygamberimiz de şöyle dikkat çekmiştir: “Her çocuk İslam fıtratı üzere doğar. Daha sonra anne ve babası tarafından Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapılır.”⁴⁷⁵ Hadisi şerifte, insanın aslına işaret edilmekte ve aile büyüklerinin bu asıl üzerindeki tahribatına dikkat çekilerek insanların son ilahi din İslam’dan başka dinlere yönlendirildiği vurgulanmaktadır.⁴⁷⁶

Ahiret hayatında cehennem ateşi ile yüz yüze gelen inkârcılar,⁴⁷⁷ hakikati tüm çıplaklığıyla, ayne’l yakin kavradıkları için,⁴⁷⁸ dünyadaki inkârlarının sebeplerini itiraf etmektedirler: “Ve bizi hep o mücrimler şaşırtmıştı.” (Şuara, 26/99), diyerek kendilerini

⁴⁷⁰ Zümer: 39/15.

⁴⁷¹ Tahrir: 66/6, Ahmed bin Hambel, *müsned*, XIII, 83, Buhari, Cuma,10,Nikah, 89, Müslim,İman,1829,

⁴⁷² Razi, XXVI,433.

⁴⁷³ Zuhurf: 43 /22.

⁴⁷⁴ İbni Aşur, XXV, 187.

⁴⁷⁵ Ahmed bin Hambel, *müsned*. XII, 104; Buhari, Cenaiz,78; Müslim, Kader, 2658.

⁴⁷⁶ Cağfer Karadağ “İnsana Tanınan Üç İlahî İmkân: Fıtrat –İşaret – Hidayet” Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, 2009, 75-94.

⁴⁷⁷ Tekasür:102/6.

⁴⁷⁸ Tekasür:102/7, Elmalılı,IX, 6058,6059.

inkâra sevk edenlerin, uydukları müşrik babaları⁴⁷⁹ ve aile büyükleri olduğunu söyleyeceklerdir.⁴⁸⁰

Bir başka ayette ise aile büyüklerine uyararak aldandıklarına dair itirafları şu ifadelerle dile getirilir: “*Yine şöyle diyecekler: “Ey Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yoldan saptırdılar. Ey Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânete uğrat.”*”⁴⁸¹ İnkâr ehlinin de söylediği gibi liderlerine ve aile büyüklerine uyararak, dünyada hidayet yolundan ve imandan uzaklaşmışlardır. Bu şekilde bir itiraf, bütün günahkârların yaptığı gibi sadece suçu başkasına atmaktır. Bunun ise hiçbir faydası yoktur.⁴⁸² Zira Allah, onların sapkınlıktan kurtulmaları için gerekli yol gösterme ve açıklamaları peygamberleri ve mesajlarıyla sağlamıştır.⁴⁸³ Onlarında itiraf ettiği üzere sorgulamadan kabul edilen ve uyulan kimseler, akrabalar, aile büyükleri hatta anne baba bile olsalar insanların ahireti için felaket olabilmektedir.

1.3.3.2. Zalim Lidere Korku İle İttiba

Kur'an-ı Kerim'de ilahi mesajdan yüz çevirme sebebi olarak anlatılan faktörlerden birisi de şüphesiz korku ile zalim liderlere ittiba'dır. Zalim liderlerin, halkı kendi istedikleri çizgide tutabilmek için baskı kurduğu ve korku yaydığı tarihi bir hakikattir.⁴⁸⁴

Genellikle hükümdarlar, ekonomik olarak ülkenin önde gelen kimseleri(mütref) ve hükümdarların etrafında bulunan memleketin ileri gelen yöneticileri (mele'), siyasal yapıyı elinde bulunduranlar, peygamberlerin hak davetine karşı çıkmışlardır.⁴⁸⁵ Firavun, Nemrut ve Karun, bunların tipik örneklerini teşkil ederken, Mekke döneminde ise; Ebu Cehil, Velid b.Muğire, As b.Vail, Utbe b.Ebi Rebia'lar da Hz. Peygamberin davetine karşı çıkan zulüm otoriteleri idi.⁴⁸⁶

⁴⁷⁹ es-Semerkandî,Ebu'l Leys Nasır bin Muhammed bin İbrahim, *Bahr'ül Ulum-Tefsiru Semerkandî*, (Basım yeri, yılı ve tarihi yok), II, 560.

⁴⁸⁰ Beğavî, VI, 120.

⁴⁸¹ Ahzab: 33/67,68.

⁴⁸² Merâğî, XXII, 42

⁴⁸³ Sinan Öge, “Kur'an'da İnkârcı Mazeretleri ve Geçersizliği” s. 51.

⁴⁸⁴ Hasibe Öztürk, “ Kur'an Kıssaları Bağlamında Kitle Toplumu” MM-IJSAHS (2017) 1 (1): 36-51.

⁴⁸⁵ Yolcu, 194, Ulutürk, a.g.m., 223.

⁴⁸⁶ Ulutürk,a.y.

Tarihin her döneminde peygamberlerin getirdiği ilahi mesaja karşı, zalim yöneticiler halk üzerinde baskı kurmuş, onların iman etmesini engellemişlerdir.⁴⁸⁷ Kur'an-ı Kerim'de uzun soluklu mücadelesi anlatılan, Hz. Nuh'a karşı gözler kör, kulaklar sağır, kalpler taştan daha katı kesilmişti. Kavminde hak davete karşı en ufak bir ilgi ve yakınlık söz konusu olmamıştı. Bununla beraber kavmin ileri gelenleri, putlardan vazgeçmemeleri için halk üzerinde baskı kurma yolunu seçmişlerdi. Bu durum şöyle anlatılmıştır: *“Zayıf sayılanlar da büyüklük taslayanlara: Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz daima Allah'ı inkâr etmemizi, O'na ortaklar koştığımızı bize emrederdiniz, derler. Artık azabı gördüklerinde, için için yanarlar; biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahları yüzünden cezalandırılırlar.”*⁴⁸⁸ O inkârcı zorba zalimlerin durumu, Hz. Nuh tarafından da dile getirilmiştir. Böylesine azgın bir topluluğun merhamet edilerek bağışlanması söz konusu bile değildir. Hz. Nuh, durumunu, rabbine seslendiği şu sözleriyle anlatmıştır: *“Ya Rabbi! Bunlar bana isyan ettiler de mal ve evladın azdırıp mahvetmiş olduğu kimselerin peşine düştüler. Ve pek büyük tuzaklar kurdular. Bir de kendilerine tabi olanlara dediler ki: ‘Sakın ilahlarınızdan vazgeçmeyin. Vedd'i, Süva'ı, Yeğûs'u, Yeûk'u ve Nesr'i asla bırakmayın.’ Gerçekten bunlar pek çoklarını saptırdılar. (Ey Rabbim!) Sende zalimlerin şaşkınlığını artır!”*⁴⁸⁹ Hz. Nuh'un kavmi, davetini kabul etmemişti çünkü azgın liderler ve yöneticiler de halkın Hz. Nuh'a iman etmelerini engellemişlerdir.⁴⁹⁰

Hz. Hud kavmi içinde benzer bir durum söz konusudur: *“İşte Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. O'nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular!”*⁴⁹¹ Ayette, kendisine uyulan liderlerin, zorba oldukları ifade edilmektedir. Çünkü çevrelerine ve davet vazifesini yürüten peygambere karşı tutumları zorbalıktı böylece kavimleri de kendilerine uyuyorlardı.⁴⁹² Netice olarak dünya ve ahirette lanete müstahak oldular.⁴⁹³

⁴⁸⁷ Ulutürk, a.g.m. 228.

⁴⁸⁸ Sebe: 34/33.

⁴⁸⁹ Nuh: 71/21,24.

⁴⁹⁰ Beğavi, VIII, 232.

⁴⁹¹ Hüd: 11/59.

⁴⁹² Maturidi, VI, 147.

⁴⁹³ Elmalılı, IV, 2974.

Tarihin en zorba ve acımasız liderleri arasında yer alan Firavun'un, halkın Hz. Musa'nın davetine uymasını engellemek için, vicdanları sızlatan, akıllara durgunluk veren işkence çeşitleri ve korkutma yöntemleri kullandığı da görülmektedir: *"Firavun; demek, ben size izin vermeden önce ona inandınız ha!. Şimdi and olsun ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi mutlaka hurma dallarına asacağım. Hangimizin azabı daha şiddetli ve daha kalıcıymış, mutlaka göreceksiniz."*⁴⁹⁴ Hz. Musa, sihirbazların sihrini asa mucizesi ile def edince hayretle iman ettiler. Çünkü kendilerinin yaptığına benzemeyen bu mucizenin sihir olmadığını anladılar. Sihirbazların imanına şahit olan Firavun, diğer insanlarında iman etme konusunda onlara uymasından korktu. Böylece tehditler savurarak çaprazlama el ayak kesme cezası uygulayarak diğer insanların onlara uyup, iman etmesini engellemek istemiştir.⁴⁹⁵

Başka bir ayette ise; halkın, zalim Firavun'un tehditlerinden korkarak pek azı hariç imana yanaşmadıkları şöyle anlatılmaktadır: *"Firavun ve ileri gelenlerinin kötülük yapmaları korkusu ile kavminin küçük bir bölümünden başkası Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun, o yerde zorba bir kişi idi. O, gerçekten aşırı gidenlerdendi."* Ayette, Hz. Musa'nın sihirbazlar karşısında galip olduğu ancak kendisine, Firavun ve avnesinden korktukları için sadece küçük bir grubun iman ettiği vurgulanmıştır. İman etmeyenlerin çoğu da Firavun ve avnesi tarafından öldürülme ve işkence edilme korkusuyla iman etmemişlerdir.⁴⁹⁶

Bazıları da zalimlerin kendilerini yurtlarından çıkaracağı korkusuyla iman edememiş ve o zalimlere uymuşlardır: *"Onlar, "Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılız" dediler. Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler."*⁴⁹⁷ Ayetten anlaşıldığına göre zalimlerin korku malzemesi olarak kullandığı söylemlerden biri de inananları yurtlarından sürüp çıkarmak olmuştur.⁴⁹⁸ Nitekim Haris b. Osman b.Nevfel b. Abdi Menaf, Resulullah'a (s.a.v)gelmiş: "Biz biliyoruz şüphesiz sen hak üzeresin ve lakin korkuyoruz, sana tabi olup da Araplara muhalefet edersek, biz bir öğünlük başız, bizi

⁴⁹⁴ Taha: 20/71; Şu'ara: 26/49.

⁴⁹⁵ Razi, XXII, 75,76.

⁴⁹⁶ Maturidi, VI, 75.

⁴⁹⁷ Kasas: 28/57.

⁴⁹⁸ Benzer şekilde bk. A'raf: 7/88.

yerimizden çarpar kapışırırler”⁴⁹⁹ diyerek iman edememelerinin sebebini Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden korkmaları olarak açıklamıştır. Görüldüğü gibi Mekke müşrikleri de gerçeği biliyorlar, risaletin hidayet olduğunu onlar da ikrar ediyorlar; fakat yurtlarından edileceklerinden korktuklarını söylüyorlardı.⁵⁰⁰

1.3.3.3. Din Adamlarına Mutlak İtaat

Tarihin her döneminde günlük hayatı belirleyen en önemli etken, hep din olmuştur. İnsanlık, tarihin hiçbir döneminde inançsız olarak yaşayamamıştır. Din olmadan insanlık normal bir gelişim ve ilerleme sağlayamamıştır. Toplum hayatını düzenleyici normlar koyan din, öteden beri var olan toplumun içine nüfuz ederek onu yeniden düzenlemiştir.⁵⁰¹ Bu anlamda din, toplumu yönlendirme, onu kendi anlayışı çerçevesinde değiştirme ve geliştirme gücünü hep elinde bulundurmıştır.⁵⁰² Bunun doğal bir neticesi olarak dinin öğreticisi ya da bilgini konumundaki kimselerde toplumları yönlendirmede önemli bir otorite olmuştur. Bu anlamda dünyevileşen din adamları zümresi, dinin nüfuzunu kullanarak kendilerine tabi olanlar üzerinde bir otorite olmuş ve onları yanlış yönlendirerek inkârlarına sebep olmuşlardır. Öyle ki toplumların küfre sapmasında dünyevileşen veya ruhbanlaşan din adamlarının rolü azımsanamayacak kadar büyüktür.⁵⁰³

Özellikle din adına konuşmanın belli bir zümrenin tekelinde bulunduğu toplumlarda "din adamları zümresi", toplum üzerinde etkili ve önemli bir guruptur.⁵⁰⁴ Kur'an-ı Kerimde ilahi mesajdan yüz çevirmede etkili olan toplumsal baskı unsurlarından biri olarak, ahbar ve ruhban diye tabir olunan din adamları zümresini göstermiştir: “(Yahudiler) Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (Hristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa bunlar da ancak, bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır.”⁵⁰⁵ Ayetle, Yahudi ve Hristiyanların Allah'ın hükmüne değil de din

⁴⁹⁹ Elmalılı, V, 3748.

⁵⁰⁰ Ulutürk, a.g.m. 228.

⁵⁰¹ Celil Abuzar, “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi” *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 26, Temmuz–Aralık 2011, s.146’dan naklen: Wach, Joachim, *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev: Battal İnandı, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1987, 7.

⁵⁰² Celil Abuzar, a.g.m., 147.

⁵⁰³ İbrahim Coşkun, *İslam Düşüncesinde İnkâr Problemi*, Hikmet Yay., İstanbul 2014, 153.

⁵⁰⁴ Lutfullah Cebeci, a.g.m.28.

⁵⁰⁵ Tevbe: 9/31.

adamlarının hükümlerine uydukları ve böylece din adamlarına taptıkları bildirilmiştir. Kendilerini halka öyle takdim ederler ki insanlar, dine uygun olsun veya olmasın, onların arzularına göre yaptıkları kanunlara uyarak o din adamlarını adeta tanrıları edinirler.⁵⁰⁶ Allah'ın emrine Kitabın hükmüne net bir şekilde zıt olan konularda Allah'a isyan ettiler, fakat ruhban ve ahbarın emirlerine uydular. Allah'ın yapılmasını yasakladığı şeyleri yaparken yapılmasını emrettiği şeyleri ise yapmadılar.⁵⁰⁷ Çünkü din adamları, Allah'ın mesajlarını tağyir, tebdil ve tahrif etmekte hiçbir beis görmemektedirler. Böylece Allah'ın haram dediğine helal, helal dediğine ise haram dediler. Bu şekilde âlimlerin kendilerinde hüküm koyma yetkisini görmesi, Allah'ın koyduğu hükümleri değiştirmesi, şirk olduğu gibi, onlara uymakta şirktir.⁵⁰⁸

İşlevini yitirmiş din adamları zümresinin insanları ilahi mesajdan saptırdığı bir başka ayette şöyle anlatılmaktadır: “*Gerçekten Yahudi bilginlerinden ve Hristiyan rahiplerinden çoğu, insanların mallarını haksız yere yerler ve onları Allah yolundan çevirirler. Onlar bir de altını ve gümüşü biriktirerek saklayıp Allah yolunda harcamayan kimselerdir...*”⁵⁰⁹ Ayette, Yahudi ve Hristiyan din bilginlerinin hepsi değilse de kahir ekseriyeti, batıl bir surette yok yere ve haksız sebeplerle insanların mallarını yedikleri bununla beraber halkı, değiştirdikleri ahkâma uydurarak insanları İslam'dan men ettikleri vurgulanmıştır.⁵¹⁰

İmam Razi (ö.1209/606) ayette geçen, “*insanların mallarını haksız yere yerler*” ifadesi ile ilgili olarak ulemanın dört farklı görüş ileri sürdüğünü belirtir: a- İlahi hükümleri hafifletmek, gevşetmek ve müsamaha göstermek için rüşvet almak. b- Onlar halkın ve toplumun yanında Allah'ın rızasını kazanmanın; kendi rızalarını ve hoşnutluğunu kazanmaktan ve kendilerine itaat ve hizmet etmekten geçtiğini söylüyorlardı. Halk ta onların yalanlarına aldanıyordu. c- Tevrat'ta geçen Peygamberimizin geleceğini bildiren ayetleri, bir takım yanlış manalara hamlederek halkın gönlünü hoş tutuyor ve onlardan rüşvet alıyorlardı. d- Onlar halka hak dinin kendi dinleri olduğunu ve dini güçlendirmenin vacip olduğunu söylüyorlardı. Bu güçlendirmenin ise ancak din adamlarının son derece zengin olması ile mümkün

⁵⁰⁶ Cebeci, a.g.m. 28.

⁵⁰⁷ Elmalılı, IV, 2512, Kurtubi, VIII, 120, Ebu's-Suûd, IV, 60.

⁵⁰⁸ Elmalılı, IV, 2512-2515, Coşkun, a.g.e. 154.

⁵⁰⁹ Tevbe: 9/34.

⁵¹⁰ Elmalılı, IV, 2520.

olacağını söyleyip halkı ve mallarını âdete kendileri için seferber ediyorlardı.⁵¹¹

Fahrettin Razi'nin, naklettiği bu din istismarının tümü olmuştur. Zira dünyevileşmiş din adamları, bu pozisyonlarını kullanarak, cemiyet üzerinde (dini ve iktisadi) bir tahakküm kurmuşlardır.⁵¹² Razi, halkın malını yemek için bu yöntemin kendi zamanındaki din adamlarının da genellikle başvurduğu bir yol olduğunu söyler. Sonra *“yemin ederim ki bir kimse manastırdakilerle zamanımızdaki düzenbazların durumunu iyice düşünürse sanki bu ayetin sırf onların durumunu ve hallerini açıklamak için indiğini görür”*⁵¹³ şeklinde bir açıklama yapar. Günümüzde de o dönemde yakınılan aynı durumun etkisinden hiçbir şey kaybetmeden devam ettiğine tanıklık etmekteyiz. Dünyevileşen din adamları, tarihin her döneminde kendilerine tabi olan insanlar üzerinde tahakküm kurarak, toplumsal baskı unsurları arasında yer almış ve insanların Allah'ın kitabından ve peygamberinden uzaklaşmalarına sebep olmuşlardır.

1.3.3.4. Yanlış Arkadaş ve Dost Seçmek

Allah, sadıklarla dost olmamızı istemektedir (Tevbe, 9/119). Sadık, özü-sözü doğru, söz ve amelleri birbiriyle uyumlu, imanlarında tutarlı ve Allah'a verdikleri sözleri yerine getirenlerdir.⁵¹⁴ Daha genel bir ifadeyle söyleyecek olursak sadık, hem Allah'a ve hem de insanlara karşı, muamelesi dürüst olan kişidir.⁵¹⁵

İnsanın eş dost ve arkadaşlarının, onun inançları üzerindeki etkisine peygamberimiz dikkat çekmiştir. O bu konuda *“Kişi sevdiğiyle beraberdir”*⁵¹⁶ buyurmuştur. Kişiler, sevdikleri insanları takip ve taklit etmekte kendisine rol model olarak seçmektedir. Bu anlamda sevdiğimiz eş dost ve arkadaşlarımızın inkâr ehli kimseler olması durumunda bizi inkâra sürükleyebileceği de bir gerçektir.

⁵¹¹ Razi, XVI, 34.

⁵¹² Cebeci,a.g.m., 28.

⁵¹³ Razi, XVI, 34.

⁵¹⁴ en-Nehhas, III,266.

⁵¹⁵ Bilgiz, “Kişiliğin Oluşumunda Fıtrat ve Sosyal Çevrenin Etkisi”, s.137.

⁵¹⁶ A hmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX,71, Buhari, Edeb, 96, Müslim, Birr, 50, Tirmizi, Zühd, 50, Darimi, Ebu Muhammed, *Sünenü'd-Darimî*, tahkik: Hüseyin Selim Esed Darani, Daru'l Muğni li'n Neşri vet' Tevzi', Sudi Arabistan, 2000, Kitabu Rikak, 71, Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünenü Ebi Davud*, tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdü'l Hamid, el-Mektebetu'l-Asriyye-Sayda, Beyrut, tsz.c.4, 5127.

Peygamberimiz bu vahim durumu bizlere haber vermiştir: "*Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin.*"⁵¹⁷

Arkadaş veya dostun insan üzerindeki etkisinin büyüklüğüne ve mutlaka insana kendi yapısından ve yaşantısından bir şeyler katacağına dair başka bir hadisi şerifte ise şu ifadeler yer almaktadır: "*İyi arkadaşla kötü arkadaş, misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın.*"⁵¹⁸ Demek ki kötü arkadaşlar, insanlara kendi kötü yaşantılarından bir şeyler katmakta ve onları hak yoldan uzaklaştırmaktadır.

Yanlış seçilmiş arkadaşların, insanı Allah'ın kitabından, peygamberinden, mesajından saptıracağını, ebedi bir hüsrana sürükleyeceğini Kur'an-ı Kerim de ifade etmiştir: "*O gün zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırıp şöyle diyecektir: "Ne olurdu ben de peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım! Yazıklar olsun bana, keşke falanı dost edinmeseydim! And olsun, Kur'an bana geldikten sonra beni ondan o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımcısız bırakıverendir!"*"⁵¹⁹ Hesap günü müşrik; peygamberin kendisine getirip tebliğ ettiği apaçık hakikatlerden yüz çevirdiği için, pişmanlıkla rabbinin huzurunda ellerini ısıracak ve keşke şu beni hidayet yolundan saptıranı dost ve arkadaş edinmeseydim diyecektir.⁵²⁰

Abdullah ibni Abbas'tan (r.a) gelen bir rivayete göre Ukbe bin Ebi Muayt, bir yerden geldiği zaman Mekke'nin eşrafına yemek verirdi. Bu zat zaten peygamberimizin sohbetini de severdi. Yine bir gün bir ziyafet verdi ve peygamberimizi de davet etti. Peygamberimiz de ona sen kelime-i şahadet getirip Müslüman olmadıkça senin yemeğini yemem dedi. Bunun üzerin Ukbe bin Ebi Muayt şahadet getirdi, peygamberimiz de onun yemeğinden yedi. Ümeyye b. Halef de Ukbe'nin samimi dostu ve arkadaşı idi ve olanları duydu. Ukbe'ye gelerek din mi değiştirdin diye sordu. Ukbe de hayır! Ben onun yemeğini yemesi için yaptım dedi. Fakat Ümeyye tatmin olmadı ve gidip O'nun yüzüne tükürmedikçe ve boynuna basmadıkça senden asla razı olmayacağım dedi. Ukbe de arkadaşının baskısı ile bunu yaptı da bunun üzerine bu ayet

⁵¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 398, Ebu Davut, Edep; 19, Tirmizi, Zühd, 45.

⁵¹⁸ Müslim, Birr, 45; Buhari, Buyu', 38; Ebu Davut, Edeb, 19; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 430,

⁵¹⁹ Furkan: 25/27, 29.

⁵²⁰ Meraği, XIX, 8.

indi.⁵²¹ Bu ayet, yanlış arkadaşın insanı hidayete ulaşmış olsa bile nasıl inkâra sürüklediğini bariz şekilde göstermektedir. Yanlış dost ve arkadaşın ahirette birbirlerine düşman kesilecekleri haber verilmiştir.⁵²²

1.3.3.5. Gelenekçilik ve Ataları Taklit Etmek

Toplumsal baskı unsurlarından biri de hiç şüphesiz, nesilden nesile aktarılan inançlar ve geleneklerdir.⁵²³ İnsanlar, atarından kalma, binlerce yıllık bir geçmişe sahip bu geleneklerin yanlışlığını kabul etmek istememişlerdir. Binaen aleyh bunların yanlış olduğunu ifade eden vahye karşı tepki göstermiş ve onu hapsetmek hatta yok etmek istemişlerdir.⁵²⁴ Bu bakımdan peygamberlerin karşılaştıkları engellerin en önemlilerinden biri de, toplumu, yerleşmiş olan bu kötü ve yanlış geleneklerinden koparmak olmuştur.⁵²⁵

Bu aynı zamanda, toplumda yaşayan fertlerin vahyi kabul etmesinin önündeki en mühim engellerinden biridir. Çünkü insanın içinde yaşadığı cemiyetin binlerce yıllık geleneklerinin ürettiği toplumsal baskıları aşıp hidayete ermesi bir hayli zordur.⁵²⁶ *“Onlara, “Allah’ın indirdiğine uyun!” denildiğinde, “Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol)a uyarız!” derler.* ⁵²⁷ Allah’ın indirdiği diğer kitaplara ve bunların özü olan Kur’an-ı Kerim’e, ahkâmı ilahiyeye ve açık delillere uyun diye davet edildikleri zaman, inkâr ehli, kendilerinden daha hayırlı ve bilgili kabul ettikleri atalarını puta tapma konusunda ve diğer adetlerde taklit etmeyi seçtiler.⁵²⁸ Allah’ın indirdiğine değil de her ne olursa olsun sırf taassup ile atalarından kalma gelenekleri taklit edeceklerini söylediler. Bu şekilde söyleyip hareket etmek ise şeytana uyup hidayetten sapmaktır.⁵²⁹

⁵²¹ Razi, XXIV, 454, Kurtubi, XII, 25, Zemahşeri, III, 276.

⁵²² Zuhurf: 43/67.

⁵²³ Ulutürk, a.g.m, 222.

⁵²⁴ Enfal: 8/8; Tevbe: 9/32,33; Yunus: 10/82; Saf: 61/8,9.

⁵²⁵ Yunus: 10/2; Hud: 11/62. İbrahim Yıldız, “Kur’an-ı Kerimde Atalar Geleneği ve İnanca Etkisi” *K.S.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 2015, 200.

⁵²⁶ En’am:6/77.

⁵²⁷ Bakara: 2/170, Ulutürk, a.g.m, 222.

⁵²⁸ Ruhul Beyan, I, 274, Elmalılı, I,585-587.

⁵²⁹ Elmalılı, I,585,586.

Bu şekilde vahyin önlerine koyduğu hidayet adımlarını takip etmeye ve imana engel olan, körü körüne tutulan taklit yolu bütün şirk topluluklarında görülmüştür.⁵³⁰ Hz İbrahim'in ilahi mesajı tebliği esnasında karşılaştığı durum da farklı değildi: *"İbrahim, babasına ve milletine: "Bu tapınıp durduğunuz heykeller nedir?" demişti. Onlar: "Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk" dediler.*⁵³¹ Büyüklerine saygı ile beraber yaptıkları işi ve putları küçümsemek için İbrahim (a.s) bu taptığınız şekiller nedir? Diye sormuştu.⁵³² Atalarını taklitten başka ellerinde hiçbir delilleri olmayan bu kavim "Biz atalarımızı bu şekillere ibadet eder bulduk. Biz de atalarımızın dini üzereyiz onların taptığı gibi bizde bunlara tapacağız dediler."⁵³³ Taklidin, gelenekçiliğin en çirkini ise bir şeyi delilsiz kabul edip savunmaktır.⁵³⁴

Hz. Musa da aynı tepkiyle karşılaşmıştır: *"Dediler ki: "Bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan döndüresin de yeryüzünde hâkimiyet (devlet) ikinizin eline geçsin diye mi bize geldin? Biz ikinize de inanmıyoruz"*⁵³⁵ Hz. Musa'nın daveti karşısında inkâr ehli, puta tapmayı⁵³⁶ tercih etmiş yani atalarının da inancı olan dini değiştirmeyeceklerini söylemişlerdir. Töre ve geleneği taklit etmeyi seçerek apaçık deliller ve mucizelerle desteklenmiş vahyi ısrarla terk etmişlerdir.⁵³⁷

Mekkeli müşrikler, yaptıkları kötülöklere bile, aynı bahaneyi mazeret yapmak istemişler hatta yaptıkları fuhşiyatı Allah'ın emri ile yaptıklarını söyleyerek, Allah'a da iftira etmişlerdir.⁵³⁸ Allah ise: *"De ki: "Şüphesiz, Allah çirkin işleri emretmez. Siz bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?"* (A'raf:7/28) Buyurarak onların bu pervasız iftiralarının asılsız olduğunu ortaya koymuştur.

Müşrikler, Kur'an'ın getirdiği gerçekleri araştırmadan, derhal inkâr etmeye kalkıştılar. Çünkü Kur'an'ın hakikatleri, onların geleneklerine ve atalarının yaşantılarına aykırıdır. Kendi inançlarına aykırı olan şeylere muhalefette, ifrata düşmüşler ve atalarının dininden yanlış bile olsa ayrılmayı kabul etmemişlerdi. Böylece onlar gerçekleri anlasalar bile inat ve yobazlıklarından dolayı hemen yalanlamaya

⁵³⁰ Ulutürk, a.g.m, 222.

⁵³¹ Enbiya: 21/52,53, Şuara: 26/70,71.

⁵³² Zemahşeri, III, 121.

⁵³³ Taberi, XVII, 456.

⁵³⁴ Zemahşeri, III, 121.

⁵³⁵ Yunus: 10/78.

⁵³⁶ Kurtubi, VIII, 367, Zemaahşeri, II, 362.

⁵³⁷ Razi, XVII, 287.

⁵³⁸ A'raf: 7/28; Alusi, IV, 346.

kalkışmışlardır.⁵³⁹ Böylece insanlar, gelenekçilik ve ataları taklitle inkâra düşüp sapıtmışlardır. Çünkü atalarından devraldıkları gelenekler, onların doğru bilgi kaynaklarına erişmelerine ve tâbi olmalarına engel olmuş, onlar da sonuçta atalarının izinden gidip onlar gibi sapıtmışlardır.⁵⁴⁰ “Çünkü onlar, atalarını sapıklıkta buldular. Kendileri de onların izinden koşa koşa gitmektedirler. And olsun, onlardan önce, evvelkilerin çoğu da sapmıştı.”⁵⁴¹

1.3.3.6. Şeytanın Amelleri Süslü Göstermesi

Sözlükte “uzaklaşmak haktan ve hayırdan ayrılmak muhalefet etmek” anlamındaki şatn (şütûn) veya “öfkesinden yanıp tutuşmak” anlamındaki şeyt kökünden türediği ileri sürülen şeytân kelimesi “hayırdan ve rahmetten uzaklaşan yaratık, öfkesinden yanıp helâke mâruz kalan varlık” demektir.⁵⁴² Kur’ân-ı Kerîm’de on sekizi çoğul olmak üzere seksen sekiz yerde şeytan (on bir yerde iblîs) kelimesi yer almaktadır.⁵⁴³ Âdem’in yaratılışının ardından meleklerden ona secde etmelerinin istendiğine dair dokuz âyette⁵⁴⁴ iblîs, Âdem ile eşinden üreyip çoğalan insan türüne düşmanlık ederek onları çeşitli hile ve desiselerle aldattığını bildiren âyetlerde şeytan kelimesi geçmektedir.⁵⁴⁵ Kur’an-ı Kerim’de şeytanın, insanın apaçık düşmanı olduğunu ve onunla insan arasındaki mücadeleyi anlatan birçok âyet bulunmaktadır. Bir ayette insanı Allah’ın yolundan saptıracağına dair yemin ettiği haber verilmiştir. “Beni azdırdığın için, and olsun ki, Senin doğru yolun üzerinde onlara karşı duracağım; sonra önlerinden, ardlarından, sağ ve sollarından onlara sokulacağım; çoğunu Sana şükreder bulamayacaksın” dedi.⁵⁴⁶ Ayetten anlaşıldığına göre kadim düşmanın insanoğlunu ilahi mesajdan saptırmak için kullanacağı birçok yöntemi vardır. Bu yöntemlerden bir tanesi de insanın hatalarından tevbe edip rabbine yönelmemesi için ona yaptığı kötülükleri güzel göstermesidir. Üstelik bu kötülükleri yaparken tek başına da değildir. Zira onun tek bir varlık olmanın da ötesinde, kabilesi, grubu ve dostları olan düşman bir güç

⁵³⁹ Zemahşerî, II, 347,348.

⁵⁴⁰ Yıldız, a.g.m.s. 194.

⁵⁴¹ Saffat: 37/69-71.

⁵⁴² Müfredat, 454, Lisanü’l Arab, XIII, 238.

⁵⁴³ Abdülbâki, el-Mu‘cem, “iblîs”, “şeytân” md. leri.

⁵⁴⁴ Bakara: 2/34, A’raf: 7/11, Hicr: 15/31-32, İsrâ: 17/61, Kehf: 18/50, Taha: 20/116, Şu’ara: 26/95, Sebe: 34/20, Sâd: 38/74-75.

⁵⁴⁵ İlyas Çelebi, “Şeytan”md, DİA, İstanbul 2010, XXXIX, 99-101.

⁵⁴⁶ A’raf: 7/16;17.

olduğu bildirilmiştir: “Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz, şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kılmışızdır.”⁵⁴⁷ Diğer bir ayette ise: “Bir de şeytanlar kendi dostlarına sizinle mücadele etmeleri için mutlaka fısıldarlar.”⁵⁴⁸ Her iki ayette de onun kolektif bir güç olduğu vurgulanmıştır.

Onun insanla mücadelesi, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem ile başlamıştır.⁵⁴⁹ Çünkü o imtihanın diğer önemli ve menfi unsurudur.⁵⁵⁰ Bütün peygamberlerin görevi, şeytanın insan fitratını bozarak onu saptırması karşısında mücadele ederek tevhit inancını yerleştirmektir.⁵⁵¹ Çünkü şeytan apaçık ve amansız bir düşmandır.⁵⁵² Zira o insanoğluna zarar vereceğini Allah’ın şanına yemin ederek bildirmiştir.⁵⁵³

Kadim düşman şeytanın, insanoğlunu hidayetden uzaklaştırma mücadelesinde kullandığı çok farklı yöntemleri vardır: Kışkırtır,⁵⁵⁴ vesvese verir,⁵⁵⁵ yalan ve boş vaadde bulunarak aldatır,⁵⁵⁶ unutturur,⁵⁵⁷ insanların aralarını bozar,⁵⁵⁸ kin ve düşmanlık sokar,⁵⁵⁹ inkâr etmeyi ister,⁵⁶⁰ zihinlere asılsız korkular salıp kötülükleri emreder.⁵⁶¹ Allah’a karşı insanların bilmedikleri şeyleri söyler.⁵⁶² Bu yöntemlerle beraber daha ziyade çirkin amelleri güzel göstererek, insanın yanlışta devam etmesini ister.⁵⁶³ Zira insan güzel gördüğü şeyi sever, sevdiği şeyden de kolay kolay vazgeçmez.

Şeytan, Allah’ın işlenmesini yasakladığı davranışları güzel göstererek insanların vahye sırt dönmelerini amaçlar. Bu durum şöyle ifade edilmiştir: “Hiç olmazsa onlara azabımız geldiği zaman yakarıp tövbe etselerdi ya. Fakat (onu yapmadılar) kalpleri katılaştı. Şeytan da yapmakta olduklarını zaten onlara süslü göstermişti.” Ayet, inkâr

⁵⁴⁷ A’raf:7/27.

⁵⁴⁸ En’am:6/121.

⁵⁴⁹ Bakara: 2/34; A’raf: 7/11; İsrâ: 17/61; Kehf: 18/50; Taha: 20/116; Hac: 22/77; Furkan: 25/60; Fussilet: 41/37; Necm: 53/62.

⁵⁵⁰ Cebeci, a.g.m.18,

⁵⁵¹ Remzi Kaya, Kur’an-ı Kerim’de İnsan - Şeytan İlişkisi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Cilt: 12, Sayı:2, 2003* 1-30.

⁵⁵² Bakara: 2/168,208; En’am: 6/142; A’raf: 7/22; Yusuf: 12/5; İsrâ: 17/53; Kasas: 28/15;Yasin: 36/60; Zuhuruf: 43/62.

⁵⁵³ Sad:38/82.

⁵⁵⁴ A’raf: 7/200; Fussilet: 41/36.

⁵⁵⁵ A’raf: 7/20,201; Taha: 20/120; Hac: 22/53; Mü’minun: 23/97,98; Nas: 114/5,6.

⁵⁵⁶ Lokman: 31/21; İbrahim: 14/22; Nisa: 4/120; Muhammed: 47/25.

⁵⁵⁷ En’am: 6/68; Yusuf: 12/42; İsrâ:17/64; Kehf: 18/763; Mücadele: 58/19.

⁵⁵⁸ İsrâ: 17/53.

⁵⁵⁹ Maide: 5/91.

⁵⁶⁰ Haşr: 59/16.

⁵⁶¹ Bakara: 2/268; Nur: 24/21.

⁵⁶² Bakara: 2/169.

⁵⁶³ Kara, a.g.m.18.

ehlinin kalplerinin katılığı ve şeytanın onlara yaptıklarını süsleyip güzel gösterdiğinden dolayı pişmanlık duymadıklarını ve Allah'a yönelmediklerini bildirmiştir.⁵⁶⁴ Böylece şeytan, dünya ve ahiret saadetine götürecek olan vahye uyulmasını, iyi ve doğru olanların yapılmasını engellemiştir.⁵⁶⁵

Yine şeytanın müşriklere amellerini güzel göstererek çocuklarını diri diri toprağa gömdürdüğü⁵⁶⁶ ve Bedir Savaşı'na girişmeleri konusunda teşvik ettiği, yaptıkları davranışları onlara güzel gösterdiği⁵⁶⁷ bilinmektedir.

*“Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar.”*⁵⁶⁸ Ayette, Sebe Kraliçe'si Belkis ve kavminin, bütün mahlûkatı yoktan var edip ilmi ile kuşatan Allah'a değil de mahlûkattan sadece bir tanesi olan güneşe taptıkları bildirilmiştir. Şeytanın, onlara yaptıkları bu çirkin ve kötü davranışları güzel göstermesi sebebiyle, peygamberlerin getirip tebliğ buyurduğu ilahi mesajdan sapmışlardır.⁵⁶⁹ Başka bir ifade ile güneşe tapmak ve diğer inkâr çeşitlerinden yaptıkları her ne çirkinlik varsa, şeytan onları süslemiş ve güzel göstermiştir. Böylece onlar, hak ve doğru yoldan saparak hidayete erememişlerdir.⁵⁷⁰

Şeytanın amelleri süslemesi sebebiyle insanların ilahi mesajdan uzaklaştığı başka bir ayette şöyle dile getirilmiştir: *“Âd ve Semûd'u da helâk ettik. Sizin için, (onların başına nelerin geldiği) oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar.”*⁵⁷¹ Şeytan, onlara peygamberlerin Allah'tan getirip tebliğ ettiği hakikatleri inkâr etmeyi güzel gösterdi.⁵⁷² Böylece onların şirki terk edip, tevhit dinine girmelerine engel oldu.⁵⁷³

İnsanların ilahi mesajdan uzaklaşmaları için şeytanın, isyan ve inkâra dair bütün çirkinlikleri güzel göstermesi ile her peygamberin karşılaştığı anlaşılmaktadır: *“Allah'a*

⁵⁶⁴ Razi, XII, 534.

⁵⁶⁵ Kaya, a.g.m.s.17.

⁵⁶⁶ En'am: 6/137.

⁵⁶⁷ Enfal: 8/48.

⁵⁶⁸ Neml:27/24.

⁵⁶⁹ Merâğî, XIX, 132,133.

⁵⁷⁰ Ebu's-Suûd, VI, 281.

⁵⁷¹ Ankebut: 29/38.

⁵⁷² Taberi, XX, 34,35.

⁵⁷³ Semerkandî, II, 633.

yemin olsun ki, biz senden önce birçok ümmetlere peygamberler gönderdik. Ne var ki şeytan, onlara amellerini bezeyip süslü gösterdi. Bugün de o şeytan, kâfirlerin dostudur. Onlar için acı bir azab vardır.”⁵⁷⁴ Ayette, Allah’ın bütün ümmetlere, onları puta tapmaktan vazgeçirmek, kulluğu yalnızca Allah’a yapmak ve tevhit akidesini benimsetmek için davetçiler gönderdiği bildirilmiştir. Fakat peygamberlerin getirdikleri hakikatleri yalanlamaları ve putlara tapmaya devam etmeleri için şeytan onlara yaptıkları çirkinlikleri güzel göstermiştir.⁵⁷⁵ Böylece insanlar yaptıklarının hata olduğunu yanlış olduğunu anlamamış ve ilahi mesajdan uzaklaşıp küfre düşmüştür.

Burada ilahi mesajdan yüz çevirmenin sebeplerini ele alıp irdelenmiş bulunmaktayız. Bundan sonraki bölümde yukarıda belirtilen sebeplerle ilahi mesajdan yüz çevirenleri bekleyen sonuçları işleyeceğiz.

⁵⁷⁴ Nahl: 16/63.

⁵⁷⁵ Merağî, XIV,100.

İKİNCİ BÖLÜM

İLAHİ MESAJDAN YÜZ ÇEVİRMENİN SONUÇLARI

Allah, insana sorumluluklarını ve nasıl kulluk yapacağını bildirmek amacıyla elçiler ve bunlar aracılığıyla da ilahi mesajlar göndermiştir.⁵⁷⁶ Fakat insanoğlu, ilahi mesajları takip etmek yerine ona karşı çıkmış ve mücadeleye girişmiştir.⁵⁷⁷ İlahî mesajla muhatapları arasında karşılıklı mücadele şeklinde cereyan eden kabul ya da reddin doğal olarak birtakım sonuçları olacaktır.⁵⁷⁸

Allah, insanı yaratıp dünyaya gönderdiği gibi bir günde tekrar huzurunda toplayacaktır: *“Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”*⁵⁷⁹ Bu ayette, insanın başıboş yaratılmayıp, kendisi için ancak yaptığıının karşılığının olacağı ve ona göre hareket etmeleri gerektiği hatırlatılmaktadır.⁵⁸⁰

Allah, ilahi davete uymayanların sonuçta başına neler geleceğini de haber vermiştir: *“Ey inananlar! Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın. İçinizden birbirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”*⁵⁸¹ İlgili ayette, inkâr ehlinin başına gelmesi muhtemel sıkıntılardan birinin *fitne*, diğerinin ise *elem verici bir azap* olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre fitnenin dünyada, azabın ise her iki dünya olmakla birlikte daha çok ahirette olduğu kabul edilmektedir.⁵⁸²

Dünya hayatında imtihan olduğumuza göre her imtihanın kazananları ve kaybedenleri olacaktır. Biz burada kaybedenlerin karşılaşıacağı cezalarını yani ilahi mesajdan yüz çevirmenin dünyadaki ve ahiretteki sonuçlarını açıklayacağız.

⁵⁷⁶ Nahl: 16/36.

⁵⁷⁷ Ali İmran: 3/183,184.

⁵⁷⁸ Arslan,271.

⁵⁷⁹ Mü'minûn: 23/115.

⁵⁸⁰ Alusi, IX, 269.

⁵⁸¹ Nur: 24/63; Ayrıca bk. Sebe:34/12.

⁵⁸² Maturidi, VII, 602,Semerkandi, II, 527,Maverdi, IV, 129,Begavi, III,433.

2.1. DÜNYADAKİ SONUÇLARI

İlahi mesajdan yüz çevirmenin asıl ve en önemli sonuçları ahirette olmakla beraber zaman zaman dünyada da olacağı bildirilmiştir. Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.”⁵⁸³ Ayette, insanların kendi yaptıkları şirk, küfür gibi bütün kötü fiilleri sebebiyle bu dünyada tövbe edip yönelmeleri için, Allah, kıtlık, darlık yokluk gibi bir takım musibetler vereceğini bildirmiştir.⁵⁸⁴ Yaptıklarının tamamını ise ahirette tadacaklardır. Bu dünyada tattıkları cüz’i kısım, onlara tevbe fırsatı vermek içindir.⁵⁸⁵ Nitekim bunlardan da ibret almamalarının neticesinde cezalar artmış ve dünyada helake kadar varmıştır. Burada insanların inkârları sebebi ile dünyada hangi sonuçlarla karşılaşacaklarını ele alacağız.

2.1.1. Allah’ın Gazabı Artar

İnkâr ehlinin karşılaşacakları sonuçlardan biri de Allah’ın gazabının artmasıdır. G-d-b fiilinden mastar olan gadab, razı olmanın zıttıdır. Allah için kullanıldığında ise isyan edenin cezalandırılması,⁵⁸⁶ başkası adına intikam alması, yani kullar arasındaki haksızlıklardan ötürü suçluyu cezalandırması şeklinde yorumlamıştır.⁵⁸⁷ Şiddetli öfke anlamında kullanılan⁵⁸⁸ m-k-t, fiili ve türevleri de⁵⁸⁹ gazabın artmasını ifade etmektedir. Şiddetli gadab⁵⁹⁰ anlamına gelen sahat (s-h-t) ve türevleri de üç ayette, Allah’ın kullarına dünya ve ahirette azab etmesi anlamındadır.⁵⁹¹

İnsana evrende bulunan varlıklardan yararlanma yeteneği verilmiştir. Bu sayısız nimetler karşısında nankörlük eden, dünya ve ahiret saadeti için gönderilen peygamber ve mesaja rağmen rabbine teslim olmayıp hayatını oyun ve eğlence ile geçirenlere

⁵⁸³ Rum: 30/41.

⁵⁸⁴ Maturidi, VIII, 283,284.

⁵⁸⁵ Elmalılı, VI,3833.

⁵⁸⁶ Lisānu’l Arab, I, 648,649.

⁵⁸⁷ İsfahsînî, Müfredat, 608.

⁵⁸⁸ İsfahanî, Müfredat, 772.

⁵⁸⁹ Nisa: 4/22; Mü’min: 40/10,35; Saf: 61/3.

⁵⁹⁰ İsfahanî, Müfredat, 402.

⁵⁹¹ Ali İmran: 3/162; Maide: 5/80; Muhammed: 40/28.

inkârlarının karşılığı olarak Hz. Allah, adaletinin ve rahmetinin bir neticesi olarak gadab sıfatı ile tecelli eder.⁵⁹²

Hakkın yerini bulması ve adaletin gerçekleşmesi için de suçluların cezalandırılması gerekmektedir. Bunun temini de rahmân ve rahîm vasıflarına sahip Allah'ın, gadab sıfatının tezahürü ile mümkündür.⁵⁹³ Kur'an-ı Kerim bu tecelliye birçok ayette örneklendirmiştir. Mesela: Allah, kasten mümin bir kimseyi öldürene,⁵⁹⁴ münafıka, müşrike ve tağuta tapanlara,⁵⁹⁵ ayetlerini inkâr eden ve haksız yere peygamberlerini öldürüp sınırı aşanlara, putlar hakkında bilgisizce peygamberlerle tartışanlara, ölçülerde haddi aşanlara ve Hz. Musa'nın ardından buzağıya tapanlara,⁵⁹⁶ din uğrunda mücahede etmesi gerekirken yüz çevirenlere,⁵⁹⁷ inandıktan sonra küfre kucak açanlara gadab edecektir.⁵⁹⁸

Allah'ın kendisine gadab kavramını nispet etmesinin veya inanmayanları cezalandıracağını bildirmesinin, insanların takvaya yönelmelerine ve dindar olmalarına vesile olacağını bildirmektedir.⁵⁹⁹ Kur'an-ı Kerim de ilahi mesajdan yüz çevirenlere karşı Allah'ın gadabı vaki olacağına ve artacağına şöyle işaret edilmiştir: *“Karşılığında nefislerini sattıkları şeyi kıskançlıkları sebebiyle Allah'ın, kullarından dilediğine lütfuyla indirdiği vahyi inkâr etmeleri ne kötüdür! Bu yüzden gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkâr edenlere alçaltıcı bir azap vardır.”*⁶⁰⁰ Haset ve kıskançlıkları sebebi ile Allah'ın kullarından dilediğine verdiği peygamberliği ve ona indirdiği kitabı inkâr ettiler. Bu sebeple de türlü türlü azabı hak ettiler.⁶⁰¹

Ayette geçen gadab üstüne gadab ifadesini, müfessirlerin bir kısmı iki gadab olarak algılayıp her iki gazabın sebeplerini açıklamışlardır: İnkârcılar, Hz. İsa'yı inkâr ederek gazaba uğramanın ardından Hz. Muhammedi de inkâr ederek gazaba

⁵⁹² İzutsu, s.273,274, Hatice K.Arpağuş, Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazab, *M.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (2005/2), 59.

⁵⁹³ Arpağuş, 56,57.

⁵⁹⁴ Nisa: 4/93.

⁵⁹⁵ Maide: 5/60; Fetih: 48/6.

⁵⁹⁶ Bakara 2/61,90; Âl-i İmrân: 3/112; A.râf 7/71,152; Tâhâ 20/81, 86.

⁵⁹⁷ Enfal: 8/16.

⁵⁹⁸ Nahl: 16/106.

⁵⁹⁹ İzutsu, 274.

⁶⁰⁰ Bakara: 2/90.

⁶⁰¹ İsfahani, Ebü'l-Kasım Muhammed b. Hüseyin Ragıb, *Tefsiru Ragıbi'lİsfahanî*, tahkik: Muhammed Abdü'l Aziz Besyuni, Külliyyetü'l Adab, Camiatü Tanta, tsz. Mısır, I,259.

uğradılar,⁶⁰² şeklinde anlaşılmıştır. Buzağıya tapmak⁶⁰³ veya cumartesi balık avlama yasağını bozmak,⁶⁰⁴ Üzeyr (a.s) Allah'ın oğludur demek, Allah'ın eli kilitlidir demek⁶⁰⁵ ve Allah'ın kitabını bozmak⁶⁰⁶ gibi sebeplerde sıralanmıştır. İnkârcı azgınlar, isyan üzerine isyan etmekle, günah üzerine günah işlemekle laneti hak etmişlerdir.⁶⁰⁷

Başka bir ayette ise gazabı ilahinin arttığı şu şekilde bildirilmiştir: “Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur. Onun için kim inkâr ederse, inkârı kendi zararınadır. Kâfirlerin küfrü, Rableri katında kendileri için ancak gazabı arttırır. Kâfirlerin küfrü, kendilerine ziyandan başka bir şey getirmez.”⁶⁰⁸ Ayette geçen “makten” ifadesi, cezalandırmayı gerekli kılan şiddetli gadab ya da gadabın en şiddetlisidir.⁶⁰⁹

Küfür, bir inkâr ve nankörlüktür. Allah'ın nefretine ve gadabına müstahak olmaktan başka bir işe yaramaz. Kâfirlere inkârları hüsrandan başka bir şey artırmaz. Çünkü imansızlık, hem mahrumiyet hem de helak yani felaket sebebidir.⁶¹⁰

2.1.2. Dünyada Lanetlenme Olur

Lanet, sözlükte; kovmak, hayırdan uzaklaştırmak,⁶¹¹ engellemek,⁶¹² insanlar tarafından sövmek, beddua etmek⁶¹³ anlamlarına gelen *l-a-n* kökünden türemiş bir isimdir. Terim olarak ta sözlük anlamı doğrultusunda kullanıldığı söylenebilir. Şöyle ki, Allah'ın lanetinin kişinin üzerine olması demek, azaba müstahak olarak rahmetten uzaklaşıp, helak olmak demektir.⁶¹⁴

Kur'ân-ı Kerim'de lanet kelimesi türevleriyle birlikte 36 ayet içerisinde toplam 41 defa geçmektedir.⁶¹⁵ Bu ayetler incelendiğinde Allah'ın (c.c.) lanetlediği, rahmetinden kovup helak ettiği kimselerin, ilahi mesajdan yüz çevirenler oldukları görülmektedir. Allah: “*Hem burada ve hem kıyamet gününde lanete uğratılırlar. Bu ne kötü bir*

⁶⁰² Maverdî, I, 158, Maturidi, I, 509, Semerkandi, I, 73, Zemahşeri, I, 165, Razi, III, 601.

⁶⁰³ Semerkandi, I, 73, Beğavi, I, 142.

⁶⁰⁴ Semerkandi, I, 73.

⁶⁰⁵ Zemahşeri, I, 165.

⁶⁰⁶ Beğavi, I, 142.

⁶⁰⁷ Maturidi, I, 509, Semerkandi, I, 73.

⁶⁰⁸ Fatır: 35/39.

⁶⁰⁹ Semerkandi, III, 112.

⁶¹⁰ Elmalılı, VI, 3997.

⁶¹¹ Muhtaru's Sıhah, I, 283, Lisanu'l Arab, XIII, 387, Tacu'l Arus, XXXVI, 118.

⁶¹² Tacu'l Arus, XXXVI, 118, Muhtaru's Sıhah, I, 1231.

⁶¹³ Tacu'l Arus, XXXVI, 118.

⁶¹⁴ Lisanu'l Arab, XIII, 388.

⁶¹⁵ Mu'cemu'l Müfehres, l-a-n. Maddesi.

ikramdır”⁶¹⁶ buyurarak ilahi mesajdan yüz çevirenlerin dünya ve ahirette lanetlenenlerini haber vermiştir. Benzer durum “*Bu dünyada onları lânete uğrattık. Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış kimselerden olacaklardır.*” (Kasas:28/42) ayetiyle de ifade edilmiştir.

Kur’an-ı Kerimde, inkâr ehlinde çeşitli kişi ve topluluklar, farklı özellikleri sebebiyle Allah’ın lanetini hak etmişlerdir. Bu bağlamda lanet edilenler ve lanete sebep olan vasıfları şunlardır: Allah'a (cc) verdikleri sözden dönmek,⁶¹⁷ Peygamberlere (s.a.s.) eziyet edenler,⁶¹⁸ namuslu kadınlara zina iftirasında bulunanlar,⁶¹⁹ akrabalık bağını kesip yeryüzünde fitne fesat çıkartanlar,⁶²⁰ münafıklar, kalplerinde hastalık bulunan ve Müslümanlar arasında kötü haberler yayıp ortalığı karıştıranlar,⁶²¹ Allah’a cimrilik yakıştıranlar,⁶²² zalimler,⁶²³ yalancılar,⁶²⁴ kalplerinde nifak hastalığı olan erkek ve kadınlar,⁶²⁵ haddi aşanlar,⁶²⁶ puta tapanlar,⁶²⁷ inat ve inkârla Allah resulü ile tartışanlar,⁶²⁸ Allah’ın (cc) yasaklarına uymayanlar, kitabını tahrif edenler,⁶²⁹ kasten Müslüman öldürenler,⁶³⁰ hakikati kendilerine gelen kitaptan bilip öğrenmelerine rağmen müşriklerin yanında yer alanlar,⁶³¹ peygambere gelen hakikatleri görüp inandıktan sonra tekrar küfre dönenler,⁶³² kâfirler⁶³³ ve şeytan⁶³⁴ şeklinde sıralanabilir.

Kalplerini Allah’ın mesajına kapatarak anlamak istemeyenlerin dünyada iken lanete uğrayıp rahmetten kovuldukları bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “*Kalplerimiz kapalıdır*” dediler. *Öyle değil. İnkârları sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Bu yüzden pek azı iman eder*”⁶³⁵ Ayette, Allah’ın peygamberleri aracılığı ile gönderdiği haberleri,

⁶¹⁶ Hud: 11/99.

⁶¹⁷ Maide: 5/13.

⁶¹⁸ Ahzab: 33/57.

⁶¹⁹ Nur: 24/25.

⁶²⁰ Ra’d: 13/25; Muhammed: 47/23.

⁶²¹ Ahzab: 33/60,61.

⁶²² Maide: 5/64.

⁶²³ A’raf: 7/44; Hûd: 11/18.

⁶²⁴ Nur: 24/7.

⁶²⁵ Tevbe: 9/68; Fetih: 48/6.

⁶²⁶ Maide: 5/78.

⁶²⁷ Maide: 5/60.

⁶²⁸ Ali İmran: 3/61.

⁶²⁹ Nisa: 4/46,47.

⁶³⁰ Nisa: 4/93.

⁶³¹ Nisa: 4/52.

⁶³² Ali İmran: 3/87.

⁶³³ Ahzab: 33/64.

⁶³⁴ Nisa: 4/118; Hicr: 15/35; Sa’d: 38/78.

⁶³⁵ Bakara: 2/88.

apaçık ayetlerini bile bile inkâr edenlerin, inkârları sebebi ile rahmetinden kovulmuş olduğu bildirilmektedir.⁶³⁶

Bir sonraki ayette ise Allah'ın bildirdiği hakikatleri bile bile gizleme ve inkâr etmelerinin neticesinde lanetlendikleri şu şekilde ifade edilmiştir: *“Kendilerine ellerindeki (Tevrat'ı) tasdik eden bir kitap (Kur'an) gelince onu inkâr ettiler. Oysa daha önce (bu kitabı getirecek peygamber ile) inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun.”* (Bakara:2/89) Ayette geçen *“Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun”* ifadesi, inkârları sebebi ile lanetin kâfirlere adeta yapıştığını, lanetin kâfirden ayrılmayacağını ifade etmek içindir. *(fela'netullahi)* ifadesindeki *(fe)*'nin ise takip ifade ettiği ve küfürleri sonucunda lanetin, derhal aleyhlerinde terettüp ettiği belirtilmiştir. Kâfirler için lanet, cennetten, bol nimetlerden, şeref, haysiyetten mahrum kalmayı ve rahmetten kovulmayı ifade etmektedir.⁶³⁷

Başka bir ayette ise inkâr ehlinin, lanet etme konumundaki herkes tarafından lanetlendiği şöyle ifade edilmiştir: *“İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayetini kendisi olan âyetleri insanlar için biz kitapta açıkladıktan sonra gizleyenler var ya mutlaka onlara Allah lanet eder. Lanet edebilecek olanlar da lanet ederler.”*⁶³⁸ Ayet, ehli kitabın âlimlerinin kitaplarının hükümlerini gizleme, Hz. Muhammed'in geleceğini haber veren bilgileri saklamaları sebebiyle inmiştir.⁶³⁹ *“Sebebin hususiliği, hükmün umumi oluşuna mani değildir”* genel kuralı gereğince, Allah'ın (cc) indirdiği ve anlatılmasını emrettiği şeyleri gizleyen herkes bu ayetin kapsamı dâhilindedir.⁶⁴⁰ Zira Allah'ın (cc) indirmiş olduğu emirlerini, gizleyenler ile bu ayet ve bilgileri yaymayan, yayılmasına engel olan, kısmen de olsa tahrif eden veya etmeye çalışan herkes, Allah'ın (cc) ve lanet edebilecek olanların lanetini her zaman hak etmişlerdir.⁶⁴¹

Allah'ın lanetini müstehak olanlar bir ayette şöyle anlatılmıştır: *“İşte Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. O'nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her*

⁶³⁶ Taberi, II,328.

⁶³⁷ Ruhü'l Beyan, I,179.

⁶³⁸ Bakara: 2/159.

⁶³⁹ Vahidi, I,47,Şevkani, I,187.

⁶⁴⁰ Şevkani, I,187.

⁶⁴¹ Elmalılı, I,560,

zorbanın emrine uydular. Onlar, hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzaklaştı."⁶⁴² Bu ayette, Âd kavminin Allah'ın ayetlerini ve peygamberlerini pişman olmaksızın inkâra devam ettikleri, haber verilmiştir. Böylece bütün peygamberleri inkâr etmiş oldukları da vurgulanmıştır. Çünkü peygamberler tevhit konusunda aynı şeyi söylüyorlardı. Alt tabakanın inatçı ve zorba liderlerine uymaları sebebi ile bu isyan ve inkâr, Âd kavminin bütün fertlerini kapsamaktadır. Çünkü onlar kendilerini imana ve kurtuluşa davet edene değil de küfre ve yok oluşa davet edene uydular. Böylece uyanlar ve uyulanlar, ceza olarak Allah'ın lanetine uğradılar.⁶⁴³

Hiz. Allah, ilgili ayetlerde Âd kavminin lanetlenmeden önce üç tane özelliğini saymaktadır. Birincisi, Allah'ın (cc) ayetlerini inkâr etmeleridir. İkinci kötü özellikleri ise Allah'ın (cc) peygamberlerine isyan etmeleridir. Hiz. Hud'a isyan etmekle yukarıda geçen sebepten dolayı bütün peygamberlere isyan etmiş oldular. Üçüncüsü ise, İnâatçı zorbaların emrine uymalarıdır. Böylece dünya ve ahirette lanet kendilerini takip etti. Adeta onların ayrılmaz bir parçası oldu.⁶⁴⁴ Bu şekilde Allah, küfürlerinin cezası olarak onları rahmetten kovmuş yardımından da mahrum bırakmıştır.⁶⁴⁵

2.1.3. Kalpteki Hastalıklar Artar

Kalp hastalığı anlamında kullanılan maraz, sözlükte; sıhhatin zıttı, her türlü hastalık ve zayıflıktır.⁶⁴⁶ Kalp için kullanıldığında ise; şek, şüphe ve nifak anlamlarına gelmektedir.⁶⁴⁷ Sıhhat, hem beden hem de din için kullanıldığı gibi maraz da aynı hususlar için kullanılan hastalıktır. “*Hasta kalp*” ifadesi, nifaktır.⁶⁴⁸ İbni Arabî (ö:638/1240) ise marazın aslı noksanlıktır, kuvvette noksanlık beden için, dinde noksanlık ise kalp için kullanılır demiştir.⁶⁴⁹

⁶⁴² Hûd: 11/59,60.

⁶⁴³ Ruhu'l Beyan, IV,151.

⁶⁴⁴ Razi, XVIII, 366.

⁶⁴⁵ Semerkandi, I, 72.

⁶⁴⁶ Lisanu'l Arab, VII,231.

⁶⁴⁷ Lisanu'l Arab, VII,232.

⁶⁴⁸ Tacu'l Arus, XIX,54, Lisanu'l Arab, VII,232.

⁶⁴⁹ Lisanu'l Arab, VII,232, Tehzibü'l Luğa, XII, 26.

Kur'an-ı Kerim'de kalplerinde hastalık olanlar ifadesi, tam on iki yerde geçmekte ve bunların hepsi de ilahi mesaj muhaliflerinin olumsuz ruh halini ve kötü karakterlerini ortaya koymaktadır: *“İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde «Allah'a ve ahiret gününe inandık» derler. Bunlar Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir. Onların kalblerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elîm bir azap vardır.”* Ayette, yalan söyleyerek, müminleri ve hatta Allah'ı bile kandırma gayreti içerisinde olanların kalplerinde helak edici bir manevi hastalık olduğu vurgulanmıştır. Çünkü hastalık nasıl beden için ölüm ile hayat arasında ızdırap verici bir durum ise, münafıkların kalpleri de iman ile küfür arasında muzdarip bir haldedir.⁶⁵⁰ Şifa bulmadığı takdirde kalpteki hastalık artarak manevi ölüm gerçekleşecektir.

Münafıklar, müminlerle her karşılaştıklarında kalplerindeki aksini söyleyerek müminlere uyduklarını izhar etmek sureti ile yalanlarını katlamışlar ve seçimlerini yanlışta kullanmışlardır. Hz Allah'ta kalplerindeki nifak ve küfrü artırmıştır.⁶⁵¹ Her inen yeni sure sebebiyle münafıkların kalplerindeki hastalıkları artmıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *“Herhangi bir sûre indirildiğinde, içlerinden, (alaylı bir şekilde) “Bu hanginizin imanını artırdı?” diyenler olur. İman etmiş olanlara gelince, inen sûre onların imanını artırmıştır. Onlar bunu birbirlerine müjdelerler. Kalplerinde hastalık olanların ise, pisliklerine pislik katmış (küfürlerini artırmış), böylece kâfir olarak ölüp gitmişlerdir.”*⁶⁵² Çünkü her inen sure, onların sorumluluklarını artırmış onlar da inkâr etmişlerdir.⁶⁵³ Ya da inandıklarını söyleyerek yalanlarına yalan eklemişlerdir.

Kalpteki maraz, onun yaratılıştaki sıhhatini bozup şeytanın müdahalesine zemin hazırlamıştır: *“(Allah, şeytanın böyle yapmasına müsaade eder ki) kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaştıranlar için, şeytanın kattığı şeyi bir deneme (vesilesi) yapsın. Zalimler, gerçekten (haktan) oldukça uzak bir ayrılık içindedirler.”*⁶⁵⁴ Şeytanın

⁶⁵⁰ Maturidi, I, 383.

⁶⁵¹ Maturidi, I, 384.

⁶⁵² Tevbe: 9/124,125.

⁶⁵³ Razi, II, 305.

⁶⁵⁴ Hac: 22/53.

müdahalesi oldukça da kalbin hastalıkları ya da çirkinlikleri artıkça artar.⁶⁵⁵ Yani nifaklarına nifak, kötü huylarına kötü huylar ve inançsızlıklarına inançsızlık, sapıklıklarına sapıklık eklenerek ilahi mesajdan uzaklaştıkça uzaklaşır ve kâfirler olarak ölürlür.⁶⁵⁶

2.1.4. Geçim Sıkıntısı Olur

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin dünyada iken karşılaştıkları sonuçlardan birisi de hiç şüphesiz Allah'ın onlara yaşatacağı bir geçim sıkıntısı olacaktır. İlahi mesajdan yüz çevirenlerin uğrayacağı maişet sıkıntısı bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “*Her kim de zikrimden (Kur'an'dan) yüz çevirirse, mutlaka ona dar bir geçim vardır. Bir de onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz.*”⁶⁵⁷ Allah, bu ayette hidayetden yüz çeviren ve ona tabi olmayanın dünya ve ahirette uğrayacağı zorluk sıkıntı ve meşakkatleri haber vermiştir.⁶⁵⁸ Burada geçen, “her kim benim zikrimden yüz çevirirse” ifadesi, bir önceki ayette geçen her kim benim hidayetime tabi olursa ifadesinin mukabilidir. Dolayısı ile tabi olunan hidayetle burada geçen zikir aynı şeydir. Müfessirlerin çoğuna göre buradaki zikirden murat başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere cenabı Allah'ın göndermiş olduğu bütün kitaplardır.⁶⁵⁹

Kul, Allah'ın mesajına uyarsa, mülkün sahibine tevekkül edecek ve onun taksimatına razı kanaat ehli bir Müslüman olarak, Allah'ın (cc) verdiği nimetlerle bolluk içerisinde bir hayat sürecektir.⁶⁶⁰ Bu durum “*onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız.*”(Nahl:16/97) ayeti ile ifade edilmiştir. İlahi mesajdan yüz çevirene gelince, dünyalık meta'nı artırmaya olan isteği, hiç bitmeyecek şekilde bir hırs, tüm benliğini kaplar. Kendisine, Allah (cc) yolunda harcama gücünü engelleyen bir cimrilik musallat olur da böylece darlık ve zorluk içerisinde bir hayat sürer, bu durum ise onun için karanlık bir haldir.⁶⁶¹ Kendisini helak edercesine bütün azmini ve gayretini dünyalık

⁶⁵⁵ Bakara: 2/10; Tevbe: 9/125.

⁶⁵⁶ Tevbe: 9/125, Elmalılı, IV, 2651, Sa'lebi, V, 113, Kurtubi, VIII. 299, Nesfi, Medarik, I. 718.

⁶⁵⁷ Taha: 20/124.

⁶⁵⁸ Kasimi, VII, 153.

⁶⁵⁹ Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin'el Kummi en-Nisâbü'rî, *Ğarâ'ibü'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkân*, tahkik: Şeyh Zekerya Umeyrat, Daru'l Kütübü'l İlmiye, Beyrut, 1416/1995, IV, 579.

⁶⁶⁰ Zemahşeri, II, 95, Kurtubi, XI, 258.

⁶⁶¹ Zemahşeri, II, 95, Kurtubi, XI, 259.

malını artırmaya sarf eder, onun azalıp bitmesinden korkar. Çünkü o Allah'ın zikrinden, hidayetinden ve sadece O'na ibadet etmeye davet eden elçisinden yüz çevirmiştir.⁶⁶²

Her kim Allah'ın zikrinden yüz çevirirse o kimseler için dünyada ferahlama, olmayacak ve kalbi sıkışacaktır. Zahirin her ne kadar nimetlerin bolluğu ile dolu olsa da kalbi kesin bilgiye ve Mevla'nın hidayetine ulaşmadığı müddetçe üzüntülü ve tedirgin bir halde, kafası karışık ve şüphe içerisinde olacaktır. İşte bu hal, onun için darlık ve ızdırap dolu bir yaşamdan ibarettir.⁶⁶³

Allah rahmetinin genişliği sebebi ile vahiyden yüz çeviren kullarını, ilahi rahmetten mahrum kalmamaları, Allah'a ve peygamberine yönelmeleri, Allah'ın ayetlerini kabul etmeleri için bir musibet bin nasihatten evladır kabilinden bir takım ekonomik sıkıntılarla ihtar ve ikaz etmiştir.⁶⁶⁴ Allah'a yönelsinler diye; peygamber gönderilen hiçbir kavim yoktur ki baş kaldırdıkları, isyan edip vahye uymadıkları için, yoksulluk ve geçim sıkıntısıyla imtihan edilmiş olmasınlar.⁶⁶⁵ Çünkü sıkıntılı ve şiddetli haller, kulların kalbine incelik veren ve onları Allah'a yönlendiren ve boyun eğmelerine sebeptir.⁶⁶⁶

İnsan hayatında ekonomik şartların önemi çok büyüktür. Bir toplum için ekonominin sarsılması ve kaybolması toplumsal çöküş ve helakin işaretidir.⁶⁶⁷ Allah, Firavun ve yandaşlarının inat, inkâr ve azgınlıktan vazgeçip kulluğa yönelmeleri için senelerce süren bir takım ekonomik sıkıntılar yaşatmıştır. Bu durum bir ayette: *“And olsun biz, Firavun ailesini, öğüt alsınlar diye yıllarca süren kıtlık ve ürün eksikliği ile cezalandırdık”*⁶⁶⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Cenabı Allah köylülerini kuraklık ve kıtlık ile şehirlilerini ise yaşam sıkıntısına uğratmıştır.⁶⁶⁹

Başka bir ayette ise Allah'ın zikrinden yüz çevirenlerin geçim sıkıntısına maruz kalacakları haber verilmiştir: *“Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku*

⁶⁶² Beydavi, IV, 41, Ruhü'l Beyan, V, 441, Meraği, XVI, 16.

⁶⁶³ İbni Kesir, V, 323.

⁶⁶⁴ Elmalılı, IV, 2263.

⁶⁶⁵ A'raf: 7/94; En'am: 6/42.

⁶⁶⁶ Fussilet: 41/51, Kasimi, V, 170, Razi, XIV, 344.

⁶⁶⁷ Elmalılı, IV, 2263.

⁶⁶⁸ A'raf: 7/130.

⁶⁶⁹ Razi, XIV, 344.

ızdırabını tattırdı."⁶⁷⁰ Cenabı Allah, bolluk ve bereket içerisinde bir yaşam sürdükleri halde inkâr etmeleri sebebiyle ahirette şiddetli bir azapla tehdit ettikten sonra, dünyada da şiddetli korku fakirlik ve açlık gibi dünyevi afetlerle cezalandıracağını bildirmiştir.⁶⁷¹ İşte bu ayette haber verilen, Mekke ehlinin durumudur. Onlar, korkunun hayali bile kendilerine uğramayan, hiçbir üzüntünün, kalplerini acıtmadığı, her türlü bolluk ve bereket içerisinde güvenli bir beldede yaşıyorlardı. Böyle iken kendilerine içlerinden, uyaran ve sakındıran, aslını neslini bildikleri bir peygamber geldi de Allah'ın nimetlerini inkâr edip yalanladılar. Bu sebeple Aziz ve Muktedir olan Allah(cc), onlara korku ve açlık elbisesini giydirdi. Açlık, kıtlık onları öyle etkilemişti ki birisi semaya baktığı zaman açlıktan onu duman gibi görececek duruma gelmişti.⁶⁷² Allah (cc), peygamber gönderip de o peygamberi yalanlayan her ümmeti vahyi kabul etmeleri için, böyle şiddet ve zaruretlerle kuşatmıştır.⁶⁷³

2.1.5. Dünyada Rezillik ve Zillet Zuhur Eder

Zillet, sözlükte zayıf, âciz, sefil ve itibarsız olmak, şeref, haysiyet ve yücelikten yoksun olmak, aşağılık olmak, rezil olmak, yenik düşüp boyun eğmek anlamındadır. Bu kelime, bir kimsenin başkaları karşısında bedensel, psikolojik, ekonomik, sosyal statü gibi yönlerden zayıflığını ve etkisizliğini ifade eder.⁶⁷⁴ *Züll* ve *mezellet* kelimeleri de zillet ile aynı anlamda kullanılmaktadır.⁶⁷⁵

Kur'an-ı Kerim'de Allah, yegâne üstünlüğün kendisine ait olduğunu,⁶⁷⁶ mülkün mutlak sahibi olduğunu, onu dilediğine vererek aziz kılacağını, dilediğinden de alarak zelil kılacağını bildirmiştir: "*De ki: "Mülkün sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin; dilediğinden çekip alırsın; dilediğini aziz kılar, dilediğini alçaltırsın; iyilik elindedir. Doğrusu Sen, her şeye Kadir'sin.*"⁶⁷⁷ Allah, mülk verdiğini aziz, mülkü elinden aldıklarını da zelil kılmaktadır.⁶⁷⁸ Bu anlamda Allah, hadisi şerifte de

⁶⁷⁰ Nahl: 16/112.

⁶⁷¹ Merağî, XIV, 150.

⁶⁷² Merağî, XIV,150-151.

⁶⁷³ En'am: 6/42,43.

⁶⁷⁴ Mustafa Çağırıcı, "Zillet"md, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 416,417.

⁶⁷⁵ Müfredat: XI,356-358, Lisanu'l Arab, XI, 256-259.

⁶⁷⁶ Nisa: 4/139; Yunus: 10/65; Fatır: 35/10.

⁶⁷⁷ A'li İmran: 3/26.

⁶⁷⁸ Ruhü'l Beyan, II,18.

bildirildiği gibi Mu'iz ve Müzil isimlerinin sahibidir.⁶⁷⁹ Allah verdiği her nimet ve üstünlükle kullarından istediğini izzet sahibi kılacağında şüphe yoktur. Yalnız buradaki izzetin, ilahi mesaj ve ona ittiba' ile zilletin ise karşısında olmak ve ondan yüz çevirmekle olacağı bildirilmiştir. Bu durumu peygamberimiz bir hadisi şerifinde şöyle dile getirmiştir: *“Allah bu dini, gece ve gündüzün ulaştığı her yere hatta yeryüzünde topraktan yapılmış bir ev, deve tüyünden ve kıldan mamul bir çadıra bile ulaştıracak ve Allah bu dava sebebiyle, o evlere ve ya o çadırlara ya izzeti yahut zilleti sokacak. Çünkü onlar ya İslam'la izzet bulacak ya da küfürle zillete maruz kalacaklardır.”*⁶⁸⁰

Kur'an-ı Kerim'de ilahi emirleri dinlemeyenlerin zillet ve meskenet ile cezalandırılacağı ise bir ayette şöyle anlatılmıştır: *“Hani, “Ey Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız. O hâlde, bizim için Rabbine yalvar da, o bize yerden biten sebze, kabak, sarımsak, mercimek, soğan versin” demiştiniz. O da size, “İyi olanı düşük olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var” demişti. Böylece zillet ve yoksulluk onları kapladı. Onlar, Allah'ın gazabına uğradılar. Bunun sebebi, onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor, peygamberleri de haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmek ve aşırı gitmekte oluşlarıydı.”*⁶⁸¹ Ayette, Hz. Musa'nın kavmini Mısır'dan kendilerine vâ'd edilen topraklara⁶⁸² götürme süreci anlatılmıştır. Allah'ın (cc) ve Peygamberlerinin emir ve tavsiyelerine uymayarak⁶⁸³ kullandıkları sevisiz üslup ve yaptıkları küstahlıklar⁶⁸⁴ neticesinde düştükleri zelil durum bildirilmiştir. Musa (a.s) kavminin isyanı ve nankör tutumu karşısında Allah'a (cc) kavmi ile kendilerinin arasını tefrik etmesi için dua etmiştir.⁶⁸⁵ Bunun üzerine Allah'ta Onlara kırk yıl boyunca vaat edilmiş topraklara girmeyi haram kılarak onları tih çölünde vatansız, zorluk ve meşakkat içerisinde zillete uğratarak cezalandırmıştır.⁶⁸⁶

O kavim oradan çıkmadan biz oraya asla girmeyiz diyenlerin hepsi bu kırk yıllık süreçte tih çölünde perişan bir vaziyette zilletle yok olup gittiler.⁶⁸⁷ Bu kırk yıllık zaman

⁶⁷⁹ İbni Mace, Dua,10.

⁶⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 155.

⁶⁸¹ Bakara: 2/61.

⁶⁸² Maide: 5/21.

⁶⁸³ Maide: 5/22.

⁶⁸⁴ Maide: 5/24.

⁶⁸⁵ Maide: 5/25, Ayrıca bk. Elmalılı, III, 1649.

⁶⁸⁶ Maide: 5/26.

⁶⁸⁷ Zemahşeri, I, 622, Elmalılı, III, 1649.

zarfında yersiz yurtsuz olduklarından yiyecek konusunda da sıkıntıya düşmüş ve Allah'ın lütfü ve ikramı olan kudret helvası ve bildircin etinden başka bir yiyecekleri olmadığından, Hz. Musa'ya “*Ey Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız.*” Şeklinde tekdüze bir beslenmenin tabiatlarında oluşturduğu sıkıcılığı söylemişlerdir. Böylece Allah'ın bahsettiği nimetler karşısında nankörlük ederek Mısır'daki hallerini andırır bir zillete talip oldular.⁶⁸⁸ Onların sırtına vatandan, yerden yurttan ve yiyecek çeşitlerinden yoksun bırakılmak suretiyle zillet, yokluk, fakirlik yükü vuruldu.

Tarihlerinden ders almayan Medine Yahudilerinin ise Hz. Peygambere karşı isyan etmeleri başka bir ayette şöyle anlatılmıştır: “*Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ve (mü'min) insanların güvencesine sığınmadıkça kendilerini zillet kaplamıştır. Onlar Allah'ın gazabına uğradılar ve yoksulluk onları kapladı. Bunun sebebi onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor ve peygamberleri haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmekte ve (Allah'ın koyduğu) sınırları çiğnemekte oluşları idi.*”⁶⁸⁹ Ayette, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, peygamberlerini haksız yere öldürmeleri sebebiyle zillete, gazabı ilahiye ve meskenete maruz kaldıkları bildirilmiştir.⁶⁹⁰ Buradaki zilletten kastedilen ise onlarla savaşılması, öldürülmeleri, mallarının ganimet olarak alınması, çoluk çocuklarının esir edilmesi ve topraklarına el konulmasıdır.⁶⁹¹ Böylece tih çölünde olduğu gibi yersiz ve yurtsuz kalmalarıdır. Allah'ın ve müminlerin himayesinde olma halleri dışındaki bütün hallerde zillet ile damgalanmışlardır. Yani müminlere cizye verme halleri dışında kurtuluşları yoktur.⁶⁹² Yahudilere zillet damgasının vurulması bunlarla da sınırlı değildir. “*Buzağıyı ilâh edinenlere mutlaka (ahirette) Rablerinden bir gazab, dünya hayatında ise bir zillet erişecektir. İşte biz iftiracıları böyle cezalandırırız.*”⁶⁹³ Ayette anlatılan zillet, yurtlarından çıkarılıp sürülmedir. Burada kastedilen bunların soylarının (Beni Nadir ve Kureyza'nın) ölüm ve sürgün şeklinde cezalandırılmaları ve cizye vermek suretinde zelil olmalarıdır.⁶⁹⁴

⁶⁸⁸ Elmalılı, I,368,369.

⁶⁸⁹ A'li İmran: 3/112.

⁶⁹⁰ Razi, XIII, 330.

⁶⁹¹ Razi, XIII, 328.

⁶⁹² Zemahşeri, I, 402.

⁶⁹³ A'raf: 7/152.

⁶⁹⁴ Zemahşeri, II, 162, Beğavi, II, 236, Beydavi, III, 36.

2.1.6. Dünyada Helak Olurlar

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin dünyada iken karşılaşacakları sonuçlardan biriside helak olmaktır. Helak, sözlükte, yok olmak, ölmek, dönmek, dönüşmek, bozulmak, anlamlarına gelmektedir.⁶⁹⁵ Kur'an-ı Kerim'de helâk kavramı, toplumsal ve siyasi esareti, toplumların kültür ve medeniyetlerinin yok oluşunu ifade etmektedir.⁶⁹⁶

Allah, hiçbir toplumu hak etmeden helak etmez. Bu “*sünnetullah*”ın gereğidir.“*Sünnetullah*”a göre, cezayı hak eden toplumlara müsamaha edilmemekte ve Kur'ân-ı Kerim'de haber verildiği üzere sırası gelince cezalandırılmaktadır. Allah,(cc) hiçbir toplumu uyarmadan, onlara peygamber göndermeden helak etmediğini veya etmeyeceğini Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde dile getirmiştir: “*Rabbin, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe oraları helâk edici değildir. Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helâk etmeyiz.*”⁶⁹⁷

Kur'an-ı Kerim'de helak edilen kavimlerin başında Hz. Nuh'un kavmi gelmektedir. Hz. Nuh, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde diğer peygamberlere oranla geniş bir şekilde tanıtılan ve “*ülü'l-azm*” olarak nitelendirilen beş büyük peygamberden biridir.⁶⁹⁸ Hz. Nuh, uzun yıllar süren mücadelesinde kavminin Allah'a (cc) yönelmesi için denemedik bir yol bırakmadığını⁶⁹⁹ buna rağmen toplumun ileri gelenleri, kibirlenerek, “*Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz*” ve “*Sana hep aşâğılık kimseler uymuş iken, biz hiç sana inanır mıyız?*”⁷⁰⁰ demişlerdir. Hz. Nuh'u yalancılık,⁷⁰¹ sapıklık⁷⁰² ve delilikle⁷⁰³ itham etmişler ve risalet görevini engellemek için ona eziyet etmişlerdi.⁷⁰⁴ Tuzaklar kurmuşlardı.⁷⁰⁵ Azgınlık ve isyanda sınırları zorlayan kavmi ayrıca: “*Ey Nuh! (Bu davadan) vaz geçmezsen, iyi bil ki,*

⁶⁹⁵ İsfehani, *Müfredat*, 843,844, Lisanu'l Arab, X,503,504.

⁶⁹⁶ Ejder Okumuş, Kuran'da Toplumsal Çöküş, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 46 Sayı: 4 93.

⁶⁹⁷ Kasas: 28/59. Ayrıca bk. Nisa: 4/165; İsra:17/15; Şuara: 26/208,209.

⁶⁹⁸ Ömer Faruk Harman,“Nuh” md, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 224,227.

⁶⁹⁹ Nuh: 71/5-10.

⁷⁰⁰ Şu'ara: 26/111;Hud: 11/27.

⁷⁰¹ A'raf: 7/64;Yunus:10/73; Hûd:11/27;Kamer: 54/9.

⁷⁰² A'raf: 7/60.

⁷⁰³ Müminun: 23/25;Kamer: 54/9.

⁷⁰⁴ Elmalılı, VII, 4640-4641.

⁷⁰⁵ Nuh: 71/22.

taşlanmışlardan olacaksın!”⁷⁰⁶ diyerek recm ve idam ile tehdit etmişlerdir.⁷⁰⁷ “Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir!”(Hud:11/32) demek suretiyle helakı hak etmişlerdir. Böylece Nuh kavmi, şiddetli yağmur ve bunun sonucunda meydana gelen büyük tufanla helak edilmiştir.⁷⁰⁸

Kentlerin helak olmasının tek sorumlusu ve suçlusu bizzat o helak olan beldelerde yaşayan toplumların kendileridir. Toplumlar, olumsuz davranışlarıyla sonlarını hazırlamak suretiyle kendi kendilerine haksızlık etmektedirler.⁷⁰⁹ Helak cezasını hak ederek dünya sahnesinden yok olan kavimlerden biri de hiç şüphesiz Ashabu’r Ress’dir.

Ashabu’r Ress’in kimler oldukları ve nerede yaşadıkları konusunda tefsir kitaplarında birbirinden farklı açıklamalar mevcuttur.⁷¹⁰ Bu açıklamalar arasından herhangi birini destekleyecek bir nas da mevcut değildir. Zaten konumuz açısından onların kimler olduğunu ve nerede yaşadıklarını ısbat etmenin de pek bir önemi yoktur. Çünkü bizim mevzuumuzu ilgilendiren tarafı; Kur’an-ı Kerim tarafından bize bildirilen «Ashab-ı Ress» denen bir insan topluluğunun yaşadığı ve küfürleri yüzünden helâk edildiğidir. Zira puta tapan bu kavim peygamberlerini yalanlamışlar⁷¹¹ ona zulmetmişler ve hatta daha da ileri giderek onu kuyuya atarak öldürmüşlerdir. Yapmış oldukları inkâr isyan ve zulümleri sebebiyle çevresine yerleşmiş oldukları kuyu ile birlikte yerin dibine batırılarak yok edilmiş ve helak olmuşlardır.⁷¹²

Bu durum Kur’an-ı Kerim’de “*Âd’ı, Semûd’u, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de (inkârcılıklarından ötürü helâk ettik).Onların her birine (uymaları için) misaller getirdik; (ama öğüt almadıkları için) hepsini kırdık geçirdik.*”⁷¹³ Şeklinde ifade edilmiştir

Kur’an-ı Kerim’de helak olduğu bildirilen kavimlerden bir tanesi de Hz. Hûd’ün kendilerine peygamber olarak gönderildiği Ad Kavmi’dir. Kur’an-ı Kerim’in bildirdiğine göre Nuh Kavmi’nden sonra onların yerine getirilen ve onlardan daha üstün

⁷⁰⁶ Şu’ara: 26/116.

⁷⁰⁷ Elmalılı, VII, 4641.

⁷⁰⁸ A’raf: 7/ 64; Şuara: 26/120; Kamer: 54/12; Nuh: 71/25.

⁷⁰⁹ Nurettin Turgay, Kur’an Açısından Kentlerin Yıkılışı, *Mukaddime*, S.1, 2010,111-112.

⁷¹⁰ Abdullah Emin Çimen, *Niçin Helâk Oldular*, İstanbul, Işık Akademi Yay. 2008, s231-234.

⁷¹¹ Kaf: 50/12.

⁷¹² Zemahşeri, III, 280,Beydavi, IV, 124-125.

⁷¹³ Furkan: 25/38,39.

kılınan⁷¹⁴ Ad Kavmi Hz. Hûd'un peygamber olarak gönderildiği Ahkâf bölgesinde yaşamıştır.⁷¹⁵

Ad kavmi, haset ve kıskançlıkla⁷¹⁶ toplumda öne çıkan zalim zorba kimselere kayıtsız bir şekilde uyarak⁷¹⁷ nefsin dünyevi arzularına aşırı bağlılık (heva) ile peygamberleri ve getirdiklerini yalanlayarak ⁷¹⁸ inkâr etmişlerdir. Kendilerine verilen onca nimete rağmen Ad Kavmi, *“bizden daha kuvvetli kim var”*⁷¹⁹ diyerek kibirlenmiş kendilerinden başka hiçbir güç ve otorite tanımamışlardır.

Hz. Hûd'un Allah'ın azabının kendilerini yok edeceği uyarısına O'nu beyinsizlik ve yalancılıkla suçlayarak karşılık vermişlerdir.⁷²⁰ Şirkte zirve noktalara ulaşan Ad Kavmi korkutuldukları azaba da meydan okudular.⁷²¹ *“Hûd (AS), “Artık size Rabbinizden bir azap ve öfke inmiştir. Allah'ın, haklarında hiçbir delil indirmedeği, yalnızca sizin ve babalarınızın uydurduğu birtakım isimler (düzmece tanrılar) hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse (başınıza geleceği) bekleyin! Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!”*⁷²² dedi. Yaptıklarının karşılığında başlarına gelecek azabı haber verdi. Ad Kavmi helak olmadan önce kendilerinden daha üstün bir kudretin varlığını anlayıp yaptıklarından vazgeçmeleri için bazı cezalarla ikaz edilmiştir. Şöyle ki kadınları kısırlaştı, kuraklık ve kıtlık baş gösterdi hatta üç yıl boyunca bir yağmur tanesine bile muhtaç oldular.⁷²³ Bu kıtlık ve kuraklıkla büyük sıkıntılar içerisinde kıvranan Ad Kavmi nihayet ufukta beliren siyah bir bulut ile sevinip birbirlerini müjdelemişlerdir.

Kuran-ı Kerim onların bu beyhude beklentisini şöyle bildirmektedir. *“Nihayet onu, vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce: Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur, dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azap*

⁷¹⁴ A'raf: 7/69.

⁷¹⁵ Ahkâf: 46/21.

⁷¹⁶ A'raf: 7/69.

⁷¹⁷ Hud: 11/59.

⁷¹⁸ Razi, XXX, 635.

⁷¹⁹ Fussilet: 41/15.

⁷²⁰ A'raf: 7/66.

⁷²¹ Ahkaf: 46/22; A'raf: 7/70.

⁷²² A'raf: 7/71.

⁷²³ Beydavi, III, 138, Beğavi, II, 453, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdi'l Cebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsiru'l Kur'an*, Tahkik: Yasir bin İbrahim, Daru'l Vatan, Riyad, Es Suudiyye; 1418/1997, c. II, 435.

bulunan bir rüzgârdır."⁷²⁴ İçerisinde alevler ve acı bir azap barındıran bu bulut, onları perişan edecek ve içi boş hurma kütükleri gibi yerle bir olmalarına sebep olacaktır.

Ad kavmine gelen azap önce ufukta bulut şeklinde gözükmüş, onlar, sıkıntıya düştükleri kuraklık ve kıtlığı bitirecek yağmur getiren bulut diye sevinerek bekledikleri⁷²⁵ bulutun şiddetli bir rüzgâr haline dönüşerek, yedi gün sekiz gece boyunca aralıksız esmiş arkalarında hiçbir şey bırakmayacak şekilde kendilerini helâk etmiştir.⁷²⁶ Yedi gün sekiz gece boyunca aralıksız esen Helak rüzgârı, Hz. Hûd'a ve inanlara rahatlatan bir meltem gibi gelirken putperest Ad kavmini yerle gök arasında savurmuş ve onları tepesi üzerine yere çarparak beyinlerini parçalayıp kafalarını gövdelerinden ayırmıştır.⁷²⁷

Böylece Allah, Ad kavmini, içerisinde ateş olan ve yerden göğe doğru şiddetli ve gürültülü bir şekilde esen⁷²⁸ içerisinde barındırdığı kavurucu ateşle beraber dondurucu soğuk⁷²⁹ özelliğine de sahip, azap, ceza ve musibet dolu bir rüzgârla, helak etmiştir. Atalarından kalma kötü, kokuşmuş geleneklerine sıkı sıkıya bağlanmış adeta gelenekleri üzerinde ağaçlar gibi kök salmış, inanç ve ahlaken bozulmuş iri yapılı olan bu kavmi, kökünden sökülmiş hurma kütükleri gibi yerle bir etmiştir.⁷³⁰ Bu durum bir ayette "*Âd kavminde de ibretler vardır. Hani onların üzerine köklerini kesen rüzgârı göndermiştik. Üzerine uğradığı hiçbir şeyi bırakmıyor, onu kül edip savuruyordu.*" (Zâriyât: 51/41-42). Şeklinde ifade edilmiştir. Bu şekilde kendilerinden sonraya kimsenin bırakılmadığı⁷³¹ bir halde helak edilerek tarih sahnesinden silinerek yok edilmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'in helakını haber verdiği kavimlerden birisi de Salih'in (a.s) kendilerine peygamber olarak gönderildiği Semûd kavmidir. Ad kavminin helakının ardından Allah'ın onların yerine Semûd kavmini getirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum bir ayette : "*Düşünün ki, (Allah) Âd kavminden sonra yerlerine sizi getirdi.*"⁷³² Şeklinde ifade edilmiştir. Semûd kavmi Vâdi'l Kurâ'ya doğru Hicaz ile Şam arasında Hicr denen

⁷²⁴ Ahkaf: 46/24.

⁷²⁵ Ahkaf: 46/22-25.

⁷²⁶ Hâkka: 69/6-8.

⁷²⁷ İbni Kesir, *el Bidaye ve'n Nihaye*, Tahkik: Ali Şeyrî, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1408/1988, I, 146.

⁷²⁸ Buhari, *Bed'u'l Halk*, 5.

⁷²⁹ Zemahşeri, IV, 599.

⁷³⁰ Ahkaf: 46/25.

⁷³¹ Hâkka: 69/8.

⁷³² A'raf: 7/74; Mümin: 40/30, 31.

bölgede yaşamışlardır.⁷³³ Nitekim Hz. Peygamber'in de Tebük Seferi sırasında konakladığı Hicr bölgesini Semûd toprakları diye tanımlamıştır.⁷³⁴ Çeşit çeşit meyvelerin yetiştiği bağlar ve bahçelere, suları bol pınarlara, ekinlik ve hurmalıklara sahip bir yerleşim yerinde, helak edilen diğer kavimler gibi zenginlik, zevk ve sefa içerisinde bir hayat sürmekte idiler.⁷³⁵ Bu zenginlikler içerisinde şımaran Semûd kavmi dağlarda kayaları yontarak oralara rahat edebilecekleri evler yapmış, düzlüklere ise saraylar inşa etmişlerdi.⁷³⁶

Semûd kavmi verilen nimetler içerisinde Allah'ı unutup başka ilahlara tapmaya ve yaşadıkları yerde bozgunculuk yapmaya ve fesat çıkarmaya başlamış bunun üzerine içlerinden Hz. Salih onlara peygamber olarak gönderilmiştir.⁷³⁷ Semûd kavmi kendilerini tek bir Allah'a kulluk etmeye çağırarak, puta tapmamalarını ve bozgunculuk yapmamalarını isteyen Hz. Salih'i ve getirdiklerini yalanlamışlardı.⁷³⁸ Onu ve getirdiği mesajı da inkâr etmişlerdi.⁷³⁹

Kendi istekleri üzerine⁷⁴⁰ bir mucize ve imtihan olmak üzere kayadan çıkarılan dişi deveyi bütün uyanlara rağmen büyüklük taslayarak öldürmüşler bu da yetmezmiş gibi tehdit edildikleri azaba da meydan okumuşlardı. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de: *"Büyüklük taslayanlar, "Sizin inandığınızı biz inkâr ediyoruz" dediler ve dişi deveyi kesip devirdiler; Rablerinin buyruğuna baş kaldırdılar, "Ey Salih, eğer sen peygambersen bizi tehdit ettiğin azaba uğrat bakalım" dediler."*⁷⁴¹ Şeklinde ifade edilmiştir.

Bunun üzerine Hz. Salih, onlara dişi devenin yavrusunu yakalayın belki onunla üzerinizden azabı kaldırırsınız demişti. Semûd kavmi çaba gösterse de yavruyu yakalayamadılar.⁷⁴² Hz. Salih, Bu yaptıklarına karşın onlara üç gün daha mühlet verdi.⁷⁴³ Onlara birinci gün uyandıklarında yüzlerinin sapsarı kesileceğini ikinci gün uyanınca kıpkırmızı üçüncü gün ise siyah kesileceğini böylece işaret edilen azabın

⁷³³ Zemahşeri, II, 120, Beğavi, II, 206.

⁷³⁴ Buhari, Ehadisü Enbiya, 18; Müslim, Zühd, 39,40.

⁷³⁵ Şuara: 26/147,148.

⁷³⁶ A'raf: 7/74; Hicr: 15/82; Şuara: 26/ 149; Fecr: 89/9.

⁷³⁷ Hûd: 11/61,62.

⁷³⁸ Şuara: 26/141; Şems: 91/11.

⁷³⁹ A'raf: 7/76.

⁷⁴⁰ Zemahşeri, II, 120.

⁷⁴¹ A'raf: 7/76,77.

⁷⁴² Ebu's Suud, *İrşadü Akli's Selim*, IV, 222, Zemahşeri, II, 121, Elmalılı, VII, 4648.

⁷⁴³ Hûd: 11/65.

geleceğini haber vermişti.⁷⁴⁴ Semûd Kavmi haber verilen azabın geleceğini alametlerden anlayınca Hz. Salih'i de öldürmeyi planladılar. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle bildirilmiştir: *"Aralarında Allah adına and içerek şöyle dediler: 'Mutlaka onu ve ailesini geceleyin öldüreceğiz, sonra da velisine; 'Biz onun ailesinin öldürülüşüne şahit olmadık. Biz kesinlikle doğru söyleyenleriz', diyeceğiz.'"*(Neml: 27/49)

İnkâr, azgınlık, İsyanda sınır tanımayan kendi istedikleri deveyi hunharca katleden gözü dönmüş bu kavim artık kendi kurtuluşları için çalışan peygamberlerini dahi öldürmenin planlarını yapmışlardı. Allah bu densiz kavmin planlarını boşa çıkartmış⁷⁴⁵ ve peygamberlerini de öldürmeye kastetmeleri yüzünden helak etmiştir.

Semûd kavminin cezalandırıldıkları ve üç günün sonunda helak oldukları belirtilmektedir. Helak ediliş biçimiyle ilgili olarak şiddetli sarsıntı (recfe)⁷⁴⁶ çok kuvvetli bir sarsıntı⁷⁴⁷ korkunç bir ses, gök gürlemesi (sayha)⁷⁴⁸ ve yıldırım (saika)⁷⁴⁹ gibi ifadeler kullanılmıştır. Korkunç bir sesle helâk edildikleri gün ortaya çıkan manzara "hizyi yevmi iz" (o günün zilleti)⁷⁵⁰ şeklinde tasvir edilmiştir.

Semûd kavminin helakı için birbirinden farklı dört kelimenin kullanılması ilk anda tezatmış gibi gözükse de bunların bir kısmının tefsirlerde birbirini açıklarken kullanıldığını da görmekteyiz.⁷⁵¹ Bu farklı ifadelerin her birinin bir helakın aşamalarını teşkil etme durumu da söz konusudur.⁷⁵² Bu şekilde kibirle inkârlarına karşılık Semûd'a dizlerinin bağına çözerek onlara diz çöktüren azap, bekleyip dururken göz göre göre gelivermiş ve onları helak ederek tarih sahnesinden silmiştir.⁷⁵³

İlahi mesajdan yüz çevirmenin dünyadaki cezası olarak helak edilen kavimlerden birisi de Hz. Lût'un kavmidir. Kur'an-ı Kerim Hz. Lût'un Mü'tefikât'a peygamber

⁷⁴⁴ Elmalılı, VII, 4649, Ebu's Suud, *İrşadü Akli's Selim*, IV, 222, Zemahşeri, II, 121.

⁷⁴⁵ Neml: 27/50.

⁷⁴⁶ A'raf: 7/78.

⁷⁴⁷ Hakka: 69/5.

⁷⁴⁸ Hûd: 11/67; Hicr: 15/83; Kamer: 54/31.

⁷⁴⁹ Fussilet: 41/17; Zariyat: 51/44.

⁷⁵⁰ Hûd:11/66.

⁷⁵¹ Beğavi, III, 248.

⁷⁵² Çimen, 253.

⁷⁵³ Resul Ertuğrul, "Kur'anda Helak Olan Kavimlerde Suç ve Ceza Uyumu I", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, cilt. 3, Sayı: 5, s.183, Elmalılı, VI, 4540.

olarak gönderildiğini haber vermiştir.⁷⁵⁴ Mü'tefikât, alt üst olmuş ters yüz olmuş anlamlarına gelen bir kelimedir. Ayette “Mü'tefikâtı ehva” şeklinde kullanılmıştır. “Ehva” bir şeyi yukarıya kaldırıp yere vurmak suretiyle alt üst etmek anlamına gelmektedir.⁷⁵⁵

Lût Kavminin, dünyada daha önce hiç kimsenin işlemediği, hayâsızlığı ve rezilliği işleyerek ahlaksız bir toplumun en belirgin temsilcisi olduğu bildirilmiştir. Onların durumları bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “*Lût'u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: “Sizden önce âlemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz? Siz kadınları bırakıp erkeklere yaklaşıyorsunuz, doğrusu çok aşırı giden bir milletsiniz” dedi.*”⁷⁵⁶ Ayette anlatılan çirkin fiil ilk dönem müfessirleri tarafından erkek ve kadınlara arkadan yaklaşmak (cinsi münasebette bulunmak) olarak değerlendirilmiştir.⁷⁵⁷

Kur'an-ı Kerim'de, Lût Kavmi, ahlaki çöküntü içerisine girmiş bir toplumun en belirgin örneklerinden biri olarak anlatılmaktadır. Çünkü onların erkeklerinin kendi aralarında yaptığı fuhşuyâtı kadınlarda kendi aralarında yapıyorlardı. Yani erkekleri lûtî (eşcinsel homoseksüel) kadınları ise lezbiyendi. Üstelik onlar bu işi kendi aralarında meclislerde, toplantılarda vs. ala melei'n nas yaptıkları yetmiyormuş gibi bir de yol keserek zorla yakaladıkları insanlar üzerinde de kötü emellerini gerçekleştirmişlerdir.⁷⁵⁸ Yolculara ve misafirlere tecavüz etmiş, Hz. Lût'un misafirleri olan meleklerle bile tecavüze yeltenmiş⁷⁵⁹ arsızlık ve ahlaksızlıkta çiğnenmedik sınır bırakmamışlardır. Ar, hayâ, namus gibi duygulardan uzak en mahrem ve en menfur fiillerini ulu orta gerçekleştirmişlerdi.⁷⁶⁰

Hız. Lût'un onları vazgeçirmek için yaptığı çağrılara ise onu yalanlayarak ve inkâr ederek karşılık vermişlerdi.⁷⁶¹ Yaptığı davet ve çağrıdan vazgeçmemesi halinde ise; onu şehirlerinden çıkarıp sürecekları tehdidini savurmuşlardı.⁷⁶² Böylece Hız. Lût'un onların

⁷⁵⁴ Çimen, 265.

⁷⁵⁵ Zemahşeri, IV, 429, Elmalılı, VII, 4614.

⁷⁵⁶ A'raf: 7/80,81; Neml: 27/55; Ankebût: 29/28,29; Şuara: 26/166.

⁷⁵⁷ Mücahid b. Cebr, *Tefsiru Mücahid, tahkik*: Muhammed Abdu's Selam Ebu'n Nil, Daru'l Fikri'l İslamiyyi'l Hadise, Mısır,1989, I,513.

⁷⁵⁸ Ankebût: 29/29 Kurtubi, XIII, 342.

⁷⁵⁹ Hûd: 11/78.

⁷⁶⁰ Çimen, 267.

⁷⁶¹ Şuara: 26/160; Kamer: 54/33-36.

⁷⁶² Şuara: 26/167.

arınması için sergilediği çabayı engellemeye çalışmış çirkin fiillerini işlemekte ısrar etmiş ve şehvet batağına battıkça batmışlardır.⁷⁶³ Bu da yetmezmiş gibi hadi o bahsettiğin azabı getir diyerek meydan okumuşlardır.⁷⁶⁴

Nihayet meydan okudukları azabı icra edecek melekler Hz. Lût'a gayet genç ve yakışıklı erkekler halinde misafir olarak gelmişlerdi. Hz. Lût kavminin ahlaksızlığını bildiği için fenalaştı ve eli ayağına dolaştı ve o günün kendisi için zor bir gün olacağını söyledi.⁷⁶⁵ Meleklerin evine geldiğini kimse bilmiyordu. Ne var ki Hz. Lût'un hanımı koşarak; evlerinde daha önce yüzlerinde ki güzellik hiç görülmemiş yakışıklı kimselerin misafir olduğunu haber vermişti. Bunun üzerine Ashabı Mü'tefikât Hz. Lût'un evine üşüşmüştü.⁷⁶⁶ Hz. Lût kavmine yalvardı ve misafirlerinin önünde kendini rezil etmemelerini istedi hatta evlenmek isterlerse kızlarıyla nikâhlanabileceklerini söyledi.⁷⁶⁷ Bu şekilde misafirlerini korumayı amaçlamıştı⁷⁶⁸ ama heyhat karşısında laf anlayacak aklı başında kimseler yoktu.⁷⁶⁹ Utanma duygusundan yoksun kavmi ise; bizim ne istediğimizi biliyorsun bizim senin kızların üzerinde bir hakkımız yoktur⁷⁷⁰ diyerek Hz. Lût'un gayretlerini boşa çıkarmışlardı. Kavminin karşısında güçsüz olmaktan hayıflandı.⁷⁷¹ Melekler, Lût aleyhi's selamın kavminin baskıları karşısında şiddetli bir sıkıntıya, acı ve ızdıraba maruz kaldığını görünce: Üzülme ya! Lût senin sığınağın gerçekten sağlamdır biz senin rabbinin elçileriyiz kapıyı aç ve bizi onlarla baş başa bırak dediler. Cebail (a.s) kanadıyla yüzlerine vurarak hepsinin gözlerinin ferini gidermiş göz çukurlarını dümdüz etmiş böylece önlerini göremez yollarını bulamaz hale gelmişlerdi. Bu halde Hz. Lût'un evinden çıkmış sağa sola kaçışırken imdat imdat, Lût'un evinde sihirbaz bir kavim var diye bağırışmaya başlamışlardı.⁷⁷²

Sonra “(Melekler) : *Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vâd olunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın*

⁷⁶³ Resul Ertuğrul, “Kur’anda Helak Olan Kavimlerde Suç ve Ceza Uyumu II”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, cilt.4. Sayı: 7, s.148.

⁷⁶⁴ Ankebût: 29/29.

⁷⁶⁵ Hud: 11/77.

⁷⁶⁶ Beğavi, IV, 191, Elmalılı, IV, 2801.

⁷⁶⁷ Hud:11/79, Beğavi, IV, 191, Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 413, Elmalılı, IV,2801, Nesefi, *Medarik*, II, 75.

⁷⁶⁸ Zemahşeri,*Keşşaf*, II, 413, Nesefi, *Medarik*, II, 75.

⁷⁶⁹ Hud: 11/78.

⁷⁷⁰ Hud: 11/79.

⁷⁷¹ Hud: 11/80.

⁷⁷² Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 415.

değil mi? dediler.”(Hûd:11/81) Nihayet sabaha karşı Sedûm halkı için helak vakti gelmişti. “Melekler şöyle dediler: “Biz suçlu bir kavme (Lût’un kavmine), üzerlerine çamurdan, pişirilmiş ve Rabbinin katında haddi aşanlar için belirlenmiş taşlar yağdırmak için gönderildik.”⁷⁷³ Pis emelleri kursaklarında bırakılan hayâsız kavmin hazin sonu ise şöyle ifade ediliyordu: “(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık. Bunlar zalimlerden uzak değildir.”⁷⁷⁴ Başka bir ayette ise helaklarının korkunç bir sesle meydana geldiği ifade edilmiştir. “Derken güneşin doğuşu sırasında, o korkunç uğultulu ses onları yakalayiverdi. Hemen onların altını üstüne getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.”⁷⁷⁵ Lût kavmi, homoseksüellik gibi daha önce kimsenin işlemediği kötü bir günahı işledikleri için Allah Teâlâ da daha önce hiçbir kavme yapmadığı şekilde onları helak etmiştir. Onlara önce korkunç bir ses duyurmuş, sonra memleketlerinin altını üstüne getirmiş, daha sonra da üzerlerine taşlar yağdırmıştır. (Mataru'l-münzerin, Mataru's su') ki, bir milletin yok olup tarih sahnesinden silinmesinde bundan daha şiddetli bir felâket olmamıştı. Daha önce hiçbir canlı türünün yapmadığı bir kötülüğü işleyerek Allah'ın yarattığı dengeyi bozanların cezası da o derece kötü olmuştur.⁷⁷⁶

Çeşitli ayetlerde Lût toplumunun başına gelen afet için uyarılıp korkutulanların yağmuru (mataru'l-münzerin)⁷⁷⁷ sayha,⁷⁷⁸ taş fırtınası (hasıb)⁷⁷⁹ üzerlerinde karar kılmış azab (müstakır),⁷⁸⁰ felaket yağmuru (mataru's su')⁷⁸¹ gibi ifadeler kullanılmaktadır. Neticede Lût kavminin helakında Allah'ın gökten yağmur gibi yağdırdığı taşlar da etkili olmuştur.⁷⁸² Lût kavminin üzerine atılan taşlar adeta kum ile çamurdan yapılmış dondurulmuş, cehennemde pişirilerek taşlaşdırılmış, Allah katında damgalanarak belli bir biçime sokulmuştur.⁷⁸³

⁷⁷³ Zariyat: 51/32-34.

⁷⁷⁴ Hûd: 11/82.

⁷⁷⁵ Hicr: 15/73,74.

⁷⁷⁶ Resul Ertuğrul, Kur’anda Helak Olan Kavimlerde Suç ve Ceza Uyumu II, 150.

⁷⁷⁷ Şuara: 26/173; Neml: 27/58.

⁷⁷⁸ Hicr: 15/73.

⁷⁷⁹ Kamer: 54/34.

⁷⁸⁰ Kamer: 54/38.

⁷⁸¹ Furkan: 25/40.

⁷⁸² Hud: 11/82,83; A'raf: 7/84.

⁷⁸³ Elmalılı, IV, 28001.

Buradan her bir taşın kime ve nereye isabet edeceğinin takdir edilmiş olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.⁷⁸⁴ Bu günkü ifade ile güdümlü taş konumuna getirilen helak malzemesi ile Lût kavmi toptan çöktürülerek tarih sahnesinden silinmiştir.⁷⁸⁵

İnkârlarının ve inkârda ısrarlarının dünyada ki karşılığı olarak helak edilen kavimlerden birisi de Medyen ve Eyke halkıdır. Medyen toprakları geniş bir alanı içine alan Yemen, Mekke ve Suriye ticaret yolu üzerinde stratejik bir noktada bulunuyordu.⁷⁸⁶ Allah Medyen ve Eyke halkına Şuayb'ı (a.s) peygamber olarak gönderdi.⁷⁸⁷

Hız. Şuayb kavminin inanç ve i'tikat noktasındaki yanlışlıklarını ıslah etmek ve onların mal mülk gibi dünyalıklar peşindeki sınırsız ve doyumsuz iştahlarını Allah'ın (cc) belirlediği sınırlar içerisinde tutmak için büyük mücadeleler vermiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *“Medyen halkına da kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Rabbinizden size açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmeyin. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk etmeyin. İnananlar iseniz bunlar sizin için hayırlıdır.”(A'raf:7/85)* Her peygamber gibi Hız. Şuayb da önce inancın doğru tesis edilmesine çalışmış ve Allah'tan başka kulluk edilecek hiçbir tanrının olmadığını vurgulamıştır.⁷⁸⁸

Alış-verişte yaptıkları bu haksızlık ve yolsuzluk nedeniyle de başlarına gelebilecek kuşatıcı bir azaptan da haberdar etmiş ve onlar adına korktuğunu da ifade etmiştir. *“Ben sizin adınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.”(Hud: 11/84).* Yani mevcut hal üzere gider ölçü ve tartıda noksanlık ve haksızlık yapmaya devam ederseniz, elinizdeki nimetleri kaybedeceğiniz gibi geldiği zaman hepinizi kuşatacak ve hiç birinizin kurtulamayacağı o günün azabından korktuğum için; *“ölçüyü, tartıyı adalet ile yapın insanların mallarını eksiltmeyin haksızlık etmeyin ve yeryüzünde fesat çıkartmayın”*⁷⁸⁹ sizi uyarıyorum demişti.⁷⁹⁰ Ancak onlar hak yemek ve fesat çıkarmakta

⁷⁸⁴ Elmalılı, IV, 2801,2802.

⁷⁸⁵ Elmalılı, IV, 2800,2801.

⁷⁸⁶ Çimen,276.

⁷⁸⁷ Hud: 11/84; A'raf: 7/85.

⁷⁸⁸ Elmalılı, IV,2806,Meraği, XII, 69.

⁷⁸⁹ Hud:11/85.

⁷⁹⁰ Elmalılı, IV,2806.

o kadar ilerlemişlerdi ki memleketlerine gelen herhangi bir yabancının elinden bütün paralarını bunlar sahte değersiz diye ellerinden alıp daha sonra da onlara sahtelerini vererek insanların mallarını paralarını gasp etmişlerdir.⁷⁹¹ Ticaret yolu üzerinde bulunmaları hasebiyle bulundukları bölgeden geçenlerin yollarını kesmiş ve onlardan haraç almışlardır.⁷⁹²

Hız. Şuayb kavmini inzara devam etmiş ve iman edip ilahi mesaja imtisal etmezlerse başlarına gelecekleri olara anlatmıştır. İnkârcı kavmin ileri gelenleri ise iman edip Hız. Şuayb'a uyacakları da tehdit etmiştir. Zarar ve ziyana uğramakla işlerinin kesata uğraması ve büyük musibetlere düşer olmakla, helak olmakla korkutmuşlardır.⁷⁹³ İnanacakları da saptırma yoluna gitmişlerdir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *“Bir de, tehdit ederek Allah'ın yolundan O'na iman edenleri çevirmek, Allah'ın yolunu eğri ve çelişkili göstermek üzere her yol üstüne oturmayın. Hatırlayın ki, siz az (ve güçsüz) idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın, bozguncuların sonu nasıl oldu?”*⁷⁹⁴ Ayette Allah'ın (cc) yolundan alıkoymayın insanları çevirmeyin uyarılarına rağmen Medyen ve Eyyke halkının ileri gelenleri her yolun başına oturup insanları korkutmuş ve tehdit etmiştir. Hız. Şuayb'a iman etmelerini ve Allah'ın gönderdiği mesajı uymalarını engelledikleri⁷⁹⁵ için uyarılmış ve geçmiş ümmetlerin başına gelen helak hatırlatılmıştır.

Hız. Şuayb kavmine nasihate devam etmiş onlara haram ve haksız yoldan yapılacak kazanca nispetle helal yoldan elde kalanın daha hayırlı olduğunu ve gelebilecek azab karşısında onları koruyamayacağını söylemişti.⁷⁹⁶ Fakat meyden halkı beklide kapitalist toplum olmakla tarihe mal olmuş ilk kavim olmasıyla Hız. Şuayb'ın bu yöndeki nasihatlerine ve gayretlerine şiddetle karşı çıkmışlardır.⁷⁹⁷ Eksik ölçü ve tartılarıyla, silik ve kesik, ayarı bozuk paralarıyla insanları aldatan⁷⁹⁸ bu ahlaksız kavim peygamberleriyle dalga geçmişlerdir. *“Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın*

⁷⁹¹ Zemahşeri, *Keşşaf*, II,127.

⁷⁹² İbni Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Kasasu'l Enbiya'* tahkik: Mustafa Abdu'l Vahid, Matbaatu Daru't Te'lif, Kahire,1388/1968,,I,277, Zemahşeri, *Keşşaf*, II,128.

⁷⁹³ Meraği, IX,8,Kurtubi, VII, 251.

⁷⁹⁴ A'raf: 7/86.

⁷⁹⁵ Maturidi, IV,497.

⁷⁹⁶ Hud: 11/86,Elmahlı, IV,2807.

⁷⁹⁷ Çimen,279.

⁷⁹⁸ Taberi, XV,450.

mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!” Ayette haber verilen “*bunu sana namazın mı emrediyor*” kısmı aslında kavminin, onun namazla meşgul olduğu için maldan ticaretten anlamaz cahil birisi olduğunu söyleyerek onunla alay ettiklerini⁷⁹⁹ ifade etmektedir.

Güzellikle mücadele ettikten sonra sebepler gözlerini kör etmiş, çözüm bulamaz hale gelmişlerdi karşılıklı diyaloglardan da istenilen sonucu alamamışlardı. Artık işi çirkefliğe ihanete ve tehdide dökmüşlerdi. Hz. Şuayb’ın konuşmalarını abuk subuk anlamsız bulmuşlardı.⁸⁰⁰ “*Dediler ki: “Ey Şu’ayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni taşla tutardık. Zaten sen bizce itibarlı biri değilsin.”* (Hud:11/91) Yani sana herhangi bir şiddet uygulasak kendini koruyabilecek güçte bile değilsin, zaten yakın akrabaların olmasa idi seni toprağa gömer ve taşıyarak öldürürdük demişlerdi.⁸⁰¹ adım adım sertleşen üslup onları helake doğru sürüklemiştir.

Putperestlik, soygun vurgun gasp, dayanılmaz noktalara varınca, peygamberlerinin kendileri ile kurmaya çalıştığı iletişim de neticesiz kalınca⁸⁰² peygamberlerini ve ona inananları ya kendi dinlerine dönmek ya da sürgün edilmekle tehdit edince, artık sünnetullah gereği diğer milletlerin başına gelen hazin son Medyen halkının da başına gelmek üzereydi. Şuayb (as) onlara: “*Ey Kavmim! Elinizden geleni yapın. Şüphesiz ben de (elimden geleni) yapacağım. Rezil edici azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu yakında bileceksiniz. Gözleyin. Şüphesiz ben de sizinle beraber gözlüyorum*”⁸⁰³ dedi. Sonra Şuayb (a.s) rabbine sığındı ve kavmine beddua etti. Çünkü onların Allah’a itaat edip kendi peygamberliğini kabul ederek felaha kavuşacaklarına dair ümidi kalmamıştı. Ayrıca kendine ve kavminden iman edenlere kavminin fasıklarından bir zarar veya helak bulaşmasından korktu⁸⁰⁴ da ardından rabbine : “*Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçeikle hükmet. Çünkü sen*

⁷⁹⁹ Merağî, XII,73, İbni Kesir, *el Bidaye ve’n Nihaye*, I, 215.

⁸⁰⁰ Merağî, XII,76.

⁸⁰¹ Merağî, XII,76.

⁸⁰² Hud: 11/91.

⁸⁰³ Hud: 11/93.

⁸⁰⁴ Taberi, XII,563.

hükmedenlerin en hayırlısısın”⁸⁰⁵ diyerek iltica etti. Böylece kimin doğru yolda kiminde batıl yolda olduğunu gösteren bir azabın üzerlerine gönderilmesini talep etmişti.⁸⁰⁶

Bunun üzerine azapla ilgili “*Emrimiz gelince, Şuayb’ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar*” sanki orada hiç barınmamışlardı. *Biliniz ki, Semûd kavmi (Allah’ın rahmetinden) uzak olduğu gibi Medyen kavmi de uzak oldu.*⁸⁰⁷ O ‘sayha’ zûlm edenleri yakaladı. Oldukları yerde çöke kaldılar da sanki orada hiç yaşamamışlardı. Medyen halkının recfe ile helak olduğu da bildirilmiştir.⁸⁰⁸ Demek ki çok büyük bir gürültü ile beraber sarsıntıya yakalandılar.⁸⁰⁹

Şuayb’ın (a.s.) kavmi de Semûd kavmi gibi nasihat dinlemedikleri, laf anlamadıkları, kulaklarının ve beyinlerinin işlevlerini engelledikleri için korkunç bir ses ve gürültü ile kulakları ve beyinleri patlatılarak helâk olmuşlardır. Çünkü cezalandırma işlenen fiilin cinsinden olmaktadır.⁸¹⁰ Bu iki kavmin cezalarının aynı olması kötü ahlâk bakımından birbirlerine benzediklerine işarettir. Dolayısı ile Allah’ın rahmetinden uzak olmaları için her iki kavme de aynı beddua edilmiş ve Medyen kavmi bu hususta Semûd kavmine benzetilmiştir.

Hız. Şuayb Medyen’den sonra Eyke halkına da peygamber olarak gönderilmiştir. Eyke birbirine karışmış ağaç demektir. Bulundukları bölge ağaçlık olduğu için bu isimle anılmıştır.⁸¹¹ Ayrıca bu isimde bir ağaca taptıkları da söylenmiştir.⁸¹² İnkâr ve ticari ahlaksızlık konusunda aralarında çok büyük bir ortaklık bulunan bu kavmin belki de farklı olduğu tek nokta helak şeklidir. Eyke halkı da peygamberlerini yalanladı.⁸¹³ Eyke halkı da Medyenliler gibi toplumsal düzeni bozan ticaret ahlakı olmayan yolsuzluk yapan bir kavimdi.⁸¹⁴ Allah onların bu ahlaksızlıkta ve zulümde ki hallerini şöyle ifade etmiştir: “*Eyke halkı da gerçekten zalim idiler*”(Hicr: 15/78)

⁸⁰⁵ A’raf: 7/89.

⁸⁰⁶ Zemahşeri, *Keşşaf*, II,130.

⁸⁰⁷ Hud: 11/94,95.

⁸⁰⁸ A’raf: 7/91; Ankebut: 29/37.

⁸⁰⁹ Elmalılı, IV,2813.

⁸¹⁰ İbni Kesir, III, 494.

⁸¹¹ Elmalılı, V, 3071, Razi, XIX,157.

⁸¹² İbni Kesir, *el Bidaye ve’n Nihaye*, I, 214.

⁸¹³ Şuara: 26/176.

⁸¹⁴ Şuara: 26/181-183.

Hız. Şuayb'ın ikaz ve nasihatlerinden hoşlanmayan bu zalim kavim O'nu yalanladılar.⁸¹⁵ Bununla beraber eğer peygamberlik iddianda doğru isen rabbine dua et o zaman bize semadan parçalar⁸¹⁶ halinde azap indirsın⁸¹⁷ dediler. Hız. Şuayb, “*Rabbim, yaptıklarınızı en iyi bilendir*” dedi. (Şuara: 26/187) yani rabbim yaptıklarınıza mukabil size ne ile azap edeceğini çok iyi bilir. Yani size semadan aşağı parçalar halinde azap indirmek isterse öyle yapar ya da başka bir azap dilerse onu yapar dilemek ve hikmet ona aittir demek istemiştir.⁸¹⁸ “*Velhasıl onu yalancı saydılar da, kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi. Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi!*”⁸¹⁹

Helakları tamda istedikleri şekilde⁸²⁰ gölge gününün azabı diye meşhur bir günde gerçekleşti. Allah onlara yedi gün boyunca rüzgâr estirmede. Hiçbir gölgenin ve kuytu yerin kendilerini koruyamadığı şiddetli bir sıcağı onlara musallat etti. Evlerinden dışarıya çıkmak zorunda kaldılar. Semada gördükleri bir bulutun gölgesine sığındılar orada biraz serinlik bulunca hepsi oraya toplandılar. Böylece Allah onların üzerine onları yakan bir ateş yağdırdı.⁸²¹ Böylece Medyen ahalisi gibi Eyke halkı da helak olarak tarih sahnesinden silinmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de bunların dışında da helak olan kavim ve kimselerden bahsedilmektedir. Bunlar Karye Ashabı, Ashabı Tübbâ' Fil Ashabı, Firavun ve askerleri, şeklinde sıralanabilir. Ancak daha önce de söylediğimiz gibi amacımız inkârın dünyadaki sonuçlarından birinin de dünyada helak olduğunu ortaya koymaktır.. Amaca hizmet edecek kadar mevzuyu örneklendirdiğimizi düşündüğümüzden diğer helak olan kavim ve gruplara burada yer vermiyoruz.

2.2. AHİRETTEKİ SONUÇLAR

Allah imtihan için yarattığı kullarına kurtuluş reçetesi olarak gönderdiği mesajı ile genel olarak dünya ve ahiret hayatını düzenleyecek ilkeler ortaya koyarken, geçici olan dünya hayatından sonra ebedi bir yaşamı kapsayan ahiret hayatına iman etmeyi de temel

⁸¹⁵ Şuara: 26/186.

⁸¹⁶ Zemahşeri, *Keşşaf*, III,333.

⁸¹⁷ Kurtubi, XII,136.

⁸¹⁸ Zemahşeri, *Keşşaf*, III, 333.

⁸¹⁹ Şuara: 26/189,

⁸²⁰ Elmalılı, V,3641.

⁸²¹ Zemahşeri, *Keşşaf*, III,334.

inanç esaslarından biri olarak takdim etmiştir.⁸²² İnsanların dünya hayatındaki iyi ya da kötü davranışlarının, karşılığını da Ahiret hayatında görecekleri belirtilmiştir.⁸²³ Bunun için Hz Allah, dünya ve ahiret saadetini sağlayacak birtakım kurallar koymuş ve kuralları insanlara vahiy yoluyla bildirmiş, insanların bunlara uymalarını kesin bir şekilde emretmiştir.⁸²⁴ Allah emirlerine uyanların ebedi bir kurtuluşa kavuşacakları bildirilirken, uymayanların ise büyük bir hüsrana uğrayacağı ve hazin bir sonla karşılaşacakları bildirilmiştir.⁸²⁵

Bu anlamda ilahi mesajdan yüz çevirenlerin ahretteki cezasının cehennem olduğunda şüphe yoktur. Fakat işledikleri cürüm mukabili görecekleri muameleler ya da girecekleri cehennem katmanı veya kapısı farklılık arz etmektedir. İnkâr ehlinin bu durumu bir ayette şöyle ifade edilmiştir: “*Şüphesiz cehennem, onların hepsinin buluşacağı yerdir. Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.*”⁸²⁶ Cehennemin yedi kapısından maksadın yedi alt dereceler ve ya tabakalardır. «Cüz’ün maksûm» da o kapılardan girerek yerlerini alacak tamamı inkâr ehli olan guruplardır.⁸²⁷

Bazı tefsirlerde bu tabakalar ve oraya girecekler ile ilgili: ilki olan Hâviye, günahkâr müminler için, ikincisi Sakar, Yahudiler için, üçüncüsü Sa’îr, Hristiyanlar için, dördüncüsü Cahîm, Sâbie için, beşincisi Lezâ, Ateşperestler için, altıncısı Hutame Putperestler için ve pek çok adlarla anılan yedincisi münafıklar içindir, şeklinde açıklamalar da mevcuttur.⁸²⁸ Farklı tefsirlerde yapılan bu sıralamalarda bazı farklılıklar olmakla beraber münafıkların yeri hepsinse yerini korumuştur. Onlarla ilgili bölümde değindiğimiz üzere yaptıkları tahribatın büyüklüğü onları inkâr guruplarının en tehlikelisi durumu düşürmüştür. Binaen aleyh cehennemdeki yerleri de bizzat Allah tarafından kendi derekelerine uygun olarak belirlenmiştir. Onların derekesi bir ayette : “*Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı da bulamazsın.*”⁸²⁹ Şeklinde ifade edilmiştir.

⁸²² Bakara: 2/4,126,177,228,232; Nisa: 4/162; Maide: 5/69; Tevbe: 9/18,29,44; Talak: 65/2.

⁸²³ Zilzal: 99/6-8.

⁸²⁴ Bakara: 2/63; Haşr: 59/7.

⁸²⁵ Beyyine: 98/6-8.

⁸²⁶ Hicr: 16/43,44.

⁸²⁷ Maturidi, VI,443, Semerkandi, II, 256.

⁸²⁸ Sa’lebi, V,342.

⁸²⁹ Nisa: 4/145.

2.2.1. Ahirette A'ma olarak haşrolmaya neden olur

Dünya hayatında iken vahiyle bildirilen hakikatleri göremeyen anlayamayan, tedebbür edip ibret nazarı ile bakamayanların ahirette karşılaşacakları durumlardan biri de ama olarak haşrolmaktır. Kıyametteki ahvali anlatan bazı âyetlerde kâfirlerin ve Kur'an'dan yüz çevirenlerin kör, sağır ve dilsiz olarak haşredileceği bildirilmektedir. Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmiştir: *“Her kim bu dünyada (manen) kör ise ahirette de kördür üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.”*⁸³⁰ Ayette ifade edilen körlük gözlerin bir cismi görmemesi manasındaki körlük değildir. Kalbin bilginin merkezi olma konumunu⁸³¹ yitirmesi manasındaki körlüktür. Gözlerin değil kalplerin körlüğüdür. Bu durum bir ayette şöyle dile getirilmiştir: *“Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar, ama ibret almadılar). Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur.”*⁸³² Yani dünyada iken doğru yolu görmeyen, hidayeti bulmayan, insanlık için numune-i imtisal olan Hz. Muhammed'e uymayan, ikram ve ihsan edilen onca nimete karşı nankörlük eden körlerdir. Bunlar Ahiret konusunda da yolca daha sapkındır. Onun için ahirette de kör sağır ve dilsizler olarak haşrolunacaklardır.⁸³³

Dünya hayatında verdiği görme nimetini O'nun muradı⁸³⁴ doğrultusunda kullanmayan ve kâinat ayetlerine ibret nazarıyla bakmayanları ahirette ama olarak diriltecektir. İnkâr ehlinin ahirette ama olarak haşrolunduğu zaman aslında dünyada iken görebildiğini ve niçin a'ma olarak haşrolunduğunu merak edecektir. Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmektedir: *“O da şöyle der: “Rabbim! Dünyada gören bir kimse olduğum hâlde, niçin beni kör olarak haşrettin?”*⁸³⁵ Ayet ilahi mesajdan yüz çevirenlerin ilahi rahmetten mahrum kaldığını ve ahirette de lanetlendiğini göstermektedir. Allah'ın (cc) dininden, peygamberinden ve peygamberinin getirdiklerinden yüz çevirenlerin bozguncu ve fesatlar olduğu, bu sebeple lanetlendiği bildirilmektedir.⁸³⁶ Allah'ın (cc) lanetlediklerini ise kör sağır ve dilsizler kılacağı

⁸³⁰ İsra: 17/72.

⁸³¹ Muhammet Atasoy, “Kur'an'a Göre İlâhi Mesajdan Yüz Çevirmenin Sebep ve Sonuçları”, Basılmamış Yüksek lisans tezi, s.60.

⁸³² Hac: 22/46.

⁸³³ Elmalılı, V, 3192.

⁸³⁴ Haşr: 59/2.

⁸³⁵ Taha: 20/125.

⁸³⁶ Muhammed: 47/22, Semerkandî, III,303.

bildirilmektedir.⁸³⁷ Binaen aleyh ama olarak haşrolma vahyi inkâr edenlerin ahretteki azabın bir habercisi konumundadır.

2.2.2. Ahirette unutulmaya neden olur

Dünya hayatında iken Allah'ın (cc) mesajına değil de kendi heva ve heveslerine uyarak dinlerini oyun ve eğlence haline getirenlerin ahirette karşılaşacakları sonuçlardan biri de hiç şüphesiz unutulmak olacaktır. Kur'an-ı Kerim de bu durma işaret etmiştir. İlgili ayette şöyle denilmektedir: *“Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinmişler ve dünya hayatı da kendilerini aldatmıştı. İşte onlar bu günlerine kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl inkâr edip durdularsa, biz de onları bugün öyle unutturuz.”*⁸³⁸ Ayette iki unutmadan bahsedilmekte birinci unutmada kulların Allah'ın ayetlerini inkâr ederek ahreti ve orada hesaba çekilip ödül veya ceza ile karşılaşacağını unutmalarıdır. İkinci unutmada ise Allah'a (cc) nisbet edilmekte ve ahirette Allah'ın (cc) inkâr ehlini unutmalarını! ifade etmektedir.

Burada hemen belirtelim ki bütün noksan sıfatlardan münezzeh olan Hz. Allah' a unutmamanın izafe edilmesi caiz değildir. Çünkü *“Rabbini unutkan değildir.”*⁸³⁹ Buyrulmaktadır. Ayrıca burada dalgınlık ve gerçek anlamda bir unutmadan söz edilemeyeceği de açıktır. Zira öyle bir unutmada olsaydı o zaman inkâr ehli azab ve musibete de uğramazdı.⁸⁴⁰ Hâlbuki azaba uğradıkları da kesindir. O halde Ayette unutmamanın Allah'a izafe edilmesi Allah'ın onları dünyadaki kazandıkları azaba terk etmesi anlamındadır.⁸⁴¹

Dünya ve Ahiret saadeti için gönderilen ilahi mesajdan yüz çevirenler dünya ve ahirette kör sağır ve dilsiz olarak zulmet karanlıkları içerisinde terk edileceklerdir. İlâhi mesajı terk etmeleri karşılığında çaresizliğe terk edileceklerdir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere suçlarına uygun ve benzer şekilde cezalandırılacaklardır.⁸⁴² Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmiştir: *“Allah buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz*

⁸³⁷ Muhammed: 47/23.

⁸³⁸ A'raf: 7/51.

⁸³⁹ Meryem: 19/64.

⁸⁴⁰ İbni Kesir, III, 38.

⁸⁴¹ Maturidî, IV, 436, Semerkandî, I, 519.

⁸⁴² Şura: 42/40.

*geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!*⁸⁴³ Ayette, inkâr ehlinin Allah'ın ayetlerinden yüz çevirdikleri, onları terk ettikleri için ahirette cehenneme terk edilecekleri bildirilmektedir. Hayırdan unutulup azaptan unutulmayacakları ifade edilmektedir.⁸⁴⁴ Adeta onlara, nasıl ki Allah'ın varlığına birliğine kudretine işaret eden ayetleri geldiğinde onları terk edip onlara ibret nazarı ile bakmadıysanız onlardan yüz çevirdiyseniz, bu günde sizler cehennem azabına terk edileceksiniz denilmektedir.⁸⁴⁵

Başka bir ayette ise ilahi mesajdan yüz çevirenlerin ahirette kendi hallerine terk edileceğine şöyle değinilmiştir: *“Onlara şöyle denir: “Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi, bu gün biz de sizi unutuyoruz. Barınağınız ateştir. Yardımcılarınız da yoktur.”*⁸⁴⁶ Ayette, inkâr ehlinin ahirete inanmadıkları ve ahiret için salih amel etmeyi terk ettikleri için ahirette cehenneme terk edilecekleri bildirilmektedir.⁸⁴⁷

2.2.3. Yüzüstü Haşra ve Derilerin Yanmasına neden olur

İlahi mesajdan yüz çevirenlerin ahiretteki cezasının cehennem olduğunda şüphe yoktur. İnkâr ehlinin cehennemde karşılaşacağı durumlardan biri de şüphesiz yüzüstü haşrolmak ve derilerinin yanmasıdır. Bu durum bir ayette şöyle bildirilmiştir: Allah, *kimi doğru yola iletirse işte o, doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, böyleleri için O'nun dışında dostlar bulamazsın. Onları kıyamet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzüstü haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir. Cehennemin ateşi dindikçe, onlara çılgın ateşi artırırız.*⁸⁴⁸ Onlar körler sağırlar ve de dilsizler olarak haşredilecekler çünkü hidayeti görememiş hayrı söyleyememiş ve hakkı duyamamışlardır.⁸⁴⁹ Cehennemin harareti, alevleri, onların derilerini yediği ve etlerini bitirdiği zaman sakinleşir de Allah (cc) onların derilerini yenileri ile değiştirir böylece cehennem ateşli ve harareтли haline döner. Adeta onlar ölüp yok olduktan sonra dirilmeyi inkâr ettikleri için Allah onların hücrelerine, hücrelerini yiyip yok eden ateşi musallat etti de Cehennem onları yok ettikçe Allah onları yeniden iade ediyor. İlahi mesajdan yüz

⁸⁴³ Taha: 20/126.

⁸⁴⁴ Sa'lebi, VI, 266, Beğavî, V, 301.

⁸⁴⁵ Kurtubî, XI, 259.

⁸⁴⁶ Casiye: 45/34.

⁸⁴⁷ Kurtubî, XVI, 177.

⁸⁴⁸ İsrâ: 17/97.

⁸⁴⁹ Sa'lebi, VI, 136, Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 695, Nesefi, *Medarik*, II, 279.

çevirenlerin bu durumu başka bir ayette ise şu şekilde yer almıştır. “*Onlardan ona inananlar ve yüz çevirenler vardı. Çılgın bir alev olarak cehennem yeter. Doğrusu, ayetlerimizi inkâr edenleri ateşe sokacağız; derilerinin her yanıında, azabı tatmaları için onları başka derilerle değiştireceğiz. Allah güçlüdür, Hakim’dir.*”⁸⁵⁰ Bu şekilde öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettikleri için onların helakını artırma adına yok olup dirilme devam edip gidecektir.⁸⁵¹ Onların başına gelen bu feci sonun cevabını yine Kur’an-ı Kerimden öğrenelim “*Bu, onların cezasıdır. Çünkü onlar âyetlerimizi inkâr ettiler ve “Biz bir yığın kemik, bir yığın ufantı olduktan sonra mı yeniden bir yaratılışla diriltilecekmiz, biz mi?” dediler.*”⁸⁵² Böylece Hz. Allah dünyadaki inkârlarının sonucunu onlara ahirette yaşatarak göstermiştir.

2.2.4. Ateşten Elbiseler Giyerler

İlahi mesaj muhaliflerinin Cehennemdeki durumları ise başka bir ayette şöyle anlatılmıştır: “*İşte Rableri hakkında tartışmaya giren iki taraf: O’nu inkâr edenlere, ateşten elbiseler kesilmiştir, başlarına da kaynar su dökülür de bununla karınlarındakiler ve deriler eritilir. Demir topuzlar da onlar içindir.*”⁸⁵³ Nakledildiğine göre Bedir günü Hz. Hamza, Hz. Ali ve Hz. Ubeyde müşriklerle mübareze ederlerken nazil olan bu ayetler genel olarak bütün mü’minler ve kâfirler hakkındaki uyarı ve müjdeyi içermektedir.⁸⁵⁴ Ayette bildirildiğine göre inkâr ehlinin kendi vücut ölçülerine göre ateşten elbiseler biçilmiştir. Bununla beraber başlarından aşağı, bir damlası bile dünyadaki dağların üzerine düşse onları eritip yok edecek kadar etkili olan kaynar sular dökülecektir. Başlarından aşağı dökülen bu kaynar su nasıl derilerini eritip döküyorsa aynı şekilde iç organlarını eritilip dökülür.⁸⁵⁵ Bu işlem böylem devam ettirilir.⁸⁵⁶ Tabî ki birde onların cezalanmaları için hazırlanmış kırbaçlar vardır. Bu kırbaçlardan birisi yeryüzüne konsa idi insanlar ve cinler bir araya gelseler dahi onu kaldıramayacakları

⁸⁵⁰ Nisa: 4/56.

⁸⁵¹ Zemahşeri, *Keşşaf*, II,695.

⁸⁵² İsrâ: 17/98; Vakı’a: 57/46,47.

⁸⁵³ Hac: 22/19,20,21.

⁸⁵⁴ Vahidi, I,309, Elmalılı, V,3392,3393.

⁸⁵⁵ Ruh’l Beyan, VI, 18, Zemahşeri, *Keşşaf*, III,150.

⁸⁵⁶ Ruh’l Beyan, VI, 18, Tirmizi, *Cehennem*, 4.

bildirilmiştir.⁸⁵⁷ İnkâr ehlinin cehennemdeki bu elim durumu başka bir ayette ise şöyle ifade edilmiştir: “Gömlükleri katrandandır. Yüzlerini de ateş büriyecektir.”⁸⁵⁸

Dünyada iken kibirlenip büyülenerek ilahi mesajı reddedenlerin ahretteki durumu başka bir ayette ise şöyle anlatılmıştır: “Tutun onu! Cehennemın ortasına sürükleyin! Sonra başına azap olarak kaynar su dökün! (ve deyin ki:) Tat bakalım. Hani sen kendince üstündün, şerefliydin! İşte bu, şüphelenip durduğunuz şeydir.”⁸⁵⁹ Ayetten cehennem hizmetçisi olan zebanilere hitaben tutun bunları zorla Cehennemın ta ortasına atın ki onun azabından paylarına düşeni alsınlar denileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca başlarından aşağı daha önce de özelliklerinden bahsettiğimiz döküldüğünde derilerini ve iç organlarını eriten suyun dökülmesi emredilmiştir. Bu halde kendisine tat bakalım bu alçaklığı ve zilleti sen kendini çok asil ve şerefli sayıyordun işte bu durum senin iddia ettiğin gibi bir şerefın olmadığını aksine hor hakir ve zelil olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁸⁶⁰ Denilecektir.

2.2.5. Boyunlarına Halkalar Geçirilir

İlahi mesajın davetçisi, açıklayıcısı, tebliğcisi, konumundaki peygamberin söylediklerini anlamamış gibi yapmaları ve öldükten sonra dirilmeyi inkâra devam etmeleri sebebiyle başlarına gelecek felaket yakında bileceksiniz şeklinde ifadelerle hatırlatılmıştır. Bu durum bir ayette: “Kitap’ı ve peygamberlerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlar elbette bileceklerdir. O zaman onlar, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde kaynar suda sürüklenecekler, sonra da ateşte yakılacaklardır.”⁸⁶¹

Boyunlarındaki ‘eğlal’ denilen esir ve ya suçluların taşındığı deriden ya da demirden yapılmış bir demir zincire bağlı halkaları gördükleri zaman anlayacakları ilk şey öldükten sonra dirilme olacaktır.⁸⁶² Allah’ın kitabından tevhit inancından yüz çevirenler buna mukabil cehennemde sağ elleri boyunlarına bağlanmış boyunlarındaki zincirlerle harareti son raddeye ulaşmış kaynar sular içerisinde sürüklenecek ve

⁸⁵⁷ Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur’an’ı Tefsiri*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul, 2010, 2. Cilt. 139, Zemahşeri, *Keşşaf*, III, 150, Ruhü’l Beyan, VI, 18

⁸⁵⁸ İbrahim: 14/50.

⁸⁵⁹ Duhan: 44/47-50.

⁸⁶⁰ Merağî, XXV, 135, Ruhü’l Beyan, VIII, 427, 428.

⁸⁶¹ Mü’min: 40/70-72 Ayrıca bk. Sebe: 34/33; Yasin: 36/8.

⁸⁶² İbni Aşur, XXIV, 202.

cehenneme yakıt olarak⁸⁶³ atılacaklardır. Öyle ki Cehennem, içerisine atılan inkârcıları ve isyankârları, su dolu kazanın, içerisindeki az taneleri kaynatması gibi kaynatacaktır.⁸⁶⁴ Cehennemin, kendisine atılan Allah (cc) düşmanlarından dolayı adeta infilak edip paramparça olacakmış gibi galeyana gelip öfkelenmektedir.⁸⁶⁵

2.2.6. İçeceklerinin Parçalayıcı Olması

Kur'an-ı Kerim'de cehennem ehlinin içeceği ile ilgili her biri bir diğerinden beter olmak üzere "Hamîm"⁸⁶⁶ "Sadîd"⁸⁶⁷ "Şevben"⁸⁶⁸ "Gıslîn"⁸⁶⁹ "Gassak"⁸⁷⁰ "A'ynin Aniyeh"⁸⁷¹ gibi farklı ifadeler kullanılmıştır. Kullanılan her ifade cehennemliklere yanmanın yanında içtikleri su ile de çekecekleri işkencenin bir başka boyutunu ortaya koymaktadır.

Cehennem ehlinin içtikleri suyun özellikleri bir ayette şöyle anlatılmıştır: *"İşte onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılğınca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır."*⁸⁷² Ayette cehennem ehlinin içtiği su "Hamim" olarak nitelendirilmiştir. O şiddetli bir hararete sahip su yani kaynar sudur.⁸⁷³ Çünkü suyun sıcak olması susuzluğu gidermez. Binaen aleyh cehennemlikler susadığı zaman onlara hararetlerini giderecek su verilmez fakat mevcut susuzluklarını artıracak⁸⁷⁴ ve karınlarında fokurdayıp iç organlarını, bağırsaklarını paramparça edecek⁸⁷⁵ sular verilecek ve bedenlerini yakacak şiddetli bir azaba maruz kalacaklardır. Zira onlar, şayet uysalardı, kendilerini hidayete erdirecek davetten yüz çevirmiş ve ömürlerinin sonuna kadar bu inkârlarında ısrar etmişlerdir.⁸⁷⁶

⁸⁶³ Semerkandi, III, 214, Beğavi, IV, 122.

⁸⁶⁴ Beğavi, VIII, 177.

⁸⁶⁵ Kurtubi, XVIII, 212.

⁸⁶⁶ En'am: 6/70; Yunus: 10/4; Saffat: 37/67; Sad: 38/57; Muhammed: 47/15; Vakı'a: 56/54,55; Nebe: 78/24,25.

⁸⁶⁷ İbrahim 14/17.

⁸⁶⁸ Saffat: 37/67.

⁸⁶⁹ Hakka: 69/36.

⁸⁷⁰ Sad: 38/57; Nebe: 78/24,25.

⁸⁷¹ Gâşiye: 88/5.

⁸⁷² En'am: 6/70.

⁸⁷³ İbni Aşur, VII, 299, Elmalılı, VIII, 5542.

⁸⁷⁴ Taberi, XI, 449.

⁸⁷⁵ Muhammed: 47/15.

⁸⁷⁶ Meraği, VII, 163.

Cehennem ahalisine sunulacak suların bir diğer kısmını, *sadîd*, *gassâk* ve *gıslîn* sıvıları oluşturmaktadır. Aralarında küçük anlam farkları olmakla beraber belki de aynı suyu farklı yönlerden ifade etmektedirler. Bu anlamda “gıslîn” dilcilere göre yaralardan akan cerahatin akıntısıdır. İbni Abbas’tan gelen bir rivayete göre Cehennem ehlinin yaralarından akan kan irin karışımı bir sıvıdır.⁸⁷⁷ Aynı şekilde “gassâk” Cehennem ehlinin cesetlerinden dökülen kan irin ve akan akıntılar anlamında kullanılmaktadır.⁸⁷⁸ *Sadîd* de cehennem ehlinin derilerinden⁸⁷⁹ veya vücutlarının iç ve dış organlarından akan kan, irin gibi koyu, yapışkan yara akıntısıdır.⁸⁸⁰ İğrençliğinden ve pis kokusundan dolayı ona *yaklaşmamak* ve ondan *yüz çevirmek* anlamındaki *sadde* fiilinden alınmıştır.⁸⁸¹ Rasûlullah (s.a.v.), cehennem halkına *sadîd* sunulduğunda ondan ikrah edeceklerini, biraz yaklaştırıldığında başlarının derisini kavurarak önlerine dökeceğini, içirildiklerinde iç organlarını parçalayacağını ve eriyen iç organlarının arkalarından akıp gideceğini haber vermiştir.⁸⁸² Benzer şekilde peygamberimiz (s.a.v.), *gassâk* denen cehennem ehline sunulacak olan sudan bir kovanın dünyaya dökülmesi halinde bütün dünyayı kokutacağını da haber vermiştir.⁸⁸³

Cehennem ehlinin içeceği olan “*Şevben*” ise “*Hamîm*” ile birlikte kullanılmıştır. “*Şevb*” karıştırmak ve karışım anlamlarına gelmektedir.⁸⁸⁴ Bu durumda “*Şevben min Hamîm*” iç organlarını, bağırsaklarını paramparça edecek olan kaynar su ile karıştırılmış, vücutlarından akan kan irin ve gözyaşlarının ve ya yaralarının pis kokulu akıntısının hatta buna zakkumun acılığının da karışmış olduğu bir karışım olarak ifade edilebilir. İşte bu cehennem ehlinin azabı daha kaba olması içindir.⁸⁸⁵

2.2.7. Yiyeceklerinin Zakkum Olması

Kur’an-ı Kerim’de cehennem ehlinin yiyeceği ile ilgili genelde zakkum ağacından bahsedilmektedir.⁸⁸⁶ Bir yerde ise yiyecekleri kuru dikenden bahsedilmektedir.⁸⁸⁷ İnkâr

⁸⁷⁷ Elmalılı, VIII, 5335,5336.

⁸⁷⁸ Elmalılı, VIII, 5542,5543.

⁸⁷⁹ Zemahşeri, II, 546.

⁸⁸⁰ Kurtubi, IX, 351, Ruhû’l Beyan, IV, 406.

⁸⁸¹ Kurtubi, IX, 351.

⁸⁸² Tirmizî, Ebvabu Sıfatı Cehennem, 4, Kurtubi, IX, 351, Ruhû’l Beyan, IV, 407.

⁸⁸³ Tirmizî, Ebvabu Sıfatı Cehennem, 4,

⁸⁸⁴ Lisanu’l Arab, I, 510.

⁸⁸⁵ Kurtubi, XV, 187.

⁸⁸⁶ Vakı’a: 56/51-53.

ehlinin cehennemdeki yiyeceklerinden bir ayette şöyle bahsedilmektedir. “*Şimdi, ziyafet olarak, cennet ehli için anılan bu nimetler mi daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu (zakkumu) zalimler için bir fitne (imtihan) kıldık. O, cehennemin dibinde biten bir ağaçtır. Onun meyveleri sanki şeytanların kafalarıdır. Cehennemlikler ondan yiyecekler ve onunla karınlarını dolduracaklardır.*”⁸⁸⁸ Zakkum ağacı tihamede biten küçük yapraklı acı ve fena kokan bir ağaçtır. Tihame: Etin yağın kokması “kötü koku, aşırı sıcaklık, durgun rüzgâr” anlamına gelen tihâme kelimesi, kıyı şeridi için “yüksek bölge” mânasındaki Necid’in karşıtı olarak “alçak pis kokulu bölge” anlamında kullanılmıştır.⁸⁸⁹

Tihame yer olarak Yemen sınırları içerisinde kalan bir çöldür.⁸⁹⁰ Çöl olan Tihame’ye kelime anlamı kokmuş et ve yağ olması hasebiyle cehennemin tabanına, yanmış ve erimiş kokmuş insan yağ ve etlerinin birikmesinden dolayı benzetilerek tihame denildiği söylenebilir. Nasıl ki çöl olan tihame de yararsız zakkum ağacı çıkıyorsa işte o cehennemin dibinden de zakkum ağacı çıkar da dalları cehennemin derekelerine yayılır. Meyvelerinin çıktığı noktalar tomurcuklar şeytanların başlarına benzemektedir. Ayrıca o cehennemliklerin bir de hamimden haşlamaları vardır.⁸⁹¹

Başka bir ayette ise cehennemliklere sunulacak yiyeceğin zakkum olduğundan şöyle bahsedilmektedir: “*Şüphesiz zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir.*”⁸⁹² Ayrıca “*Ancak günahkârların yediği kanlı irinden başka yiyeceği de yoktur.*”⁸⁹³ Ayetlerde ifade edilen zakkum ağacının, cehennemin en dibinde biten ve dünyada iken Rablerine nankörlük yapan günahkârlara, meyvelerinin yiyecek olarak sunulacağı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca söz konusu bu yiyecek, kâfirin karnında tıpkı eritilmiş haldeki bakır ve gümüşün fokurdadığı gibi fokurdayacaktır. Onun rengi hem kapkara hem de harareti en üst seviyede olacaktır.⁸⁹⁴

Yine o gün Cehennem ehlinin içler acısı durumu yiyecekleri açısından şöyle anlatılır: “*O gün bir takım yüzler zelildir, durmadan çalışır, (fakat boşuna) yorulur,*

⁸⁸⁷ Ğaşiye: 88/2-7.

⁸⁸⁸ Saffat: 37/62-66.

⁸⁸⁹ Lisanü’l Arab, XII, 72.

⁸⁹⁰ Elnure Azizova, Tihame, *DİA*, 2012, c.41, 153-154.

⁸⁹¹ Elmalılı, VI,4055,Muhammed: 47/15.

⁸⁹² Duhan: 44/43,44.

⁸⁹³ Hakka: 69/ 36,37.

⁸⁹⁴ Taberi, XXII, 43.

kızgın ateşe girer. Onlara kaynar su pınarından içirilir. Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur, o ise ne besler ne de açlığı giderir."⁸⁹⁵ Ayette ifade edildiğine göre o gün Cehennem ehlinin "*Dari*"den başka yiyeceği yoktur. "*Dari*"nin ne olduğu ile ilgili uzun uzadıya açıklamalar yapılmıştır. Özetle şunu söylemek kabildir. "*Dari*" değil insan, hayvanın bile yemesine uygun bir özelliği olmayan, dikenli, sert veya yumuşak olsa bile gayet pis kokulu zehir, zemberek tabir edilebilecek özelliğe sahip birkaç türlü ot ve ya dikene isim olarak verilmiştir.⁸⁹⁶ Binaen aleyh burada yenilip yutulma imkân ve ihtimali olmayan şiddetli acı verici bir nesne olması özelliği amaçlanmıştır. Bu manada şiddetli zillet ve sızlandırma anlamını ima etmesi açısından "*Dari*"lafzı ile ifade edilmiştir.⁸⁹⁷ Üstelik cehennem ehlini ne doyuracak ne de besleyecek özelliktedir.⁸⁹⁸

2.2.8. Allah Onlardan Yüz Çevirir ve Konuşmaz

Cehennem ehlinin içinde bulundukları haller çekekleri cezalar işledikleri günahlara uygun⁸⁹⁹ ve onlar kadar da çeşitlidir. Üstelik çekekleri bu cezalar tamamen de kendi kazanımları olacaktır.⁹⁰⁰

İnkâr ehli, İlâhi mesajdan yüz çevirmenin Ahiretteki sonuçları açısından ele aldığımız cehennemde azabın vaki olması başlığı altında işlenen bütün azab çeşitlerini daha etkin ve acı kılan bir azaba daha düşer olurlar. Cehennem ehli ahirette her şeyi görmüş anlamış farkına varmış⁹⁰¹ cehennemi görmüş⁹⁰² ve büyük bir pişmanlık içerisinde⁹⁰³ rablerine yöneleceklerdir. Fakat onlara en şiddetli ızdırabı verecek olan Allah'ın onların suratına rahmet kapılarını kapatması onlarla konuşmaması muhatap almaması olacaktır. Bu durum bir ayette şöyle bildirilmiştir: "*Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için*

⁸⁹⁵ Ğaşiye: 88/2-7.

⁸⁹⁶ Kurtubi, XX,29, 30, Elmalılı, VIII, 5575,5576, Tabriri, XXIV,384,385.

⁸⁹⁷ Elmalılı, VIII,5776.

⁸⁹⁸ Taberi, XXIV,385, Kurtubi, XX,32,Meraği, XXX,132.

⁸⁹⁹ İbni Kesir, I, 271, IV, 165, Ebü'l-Hasen Burhânüddin İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevi el-Bikâî, *Nazmu'd Dürer fi Tenasübi'l Âyâti ve's Süver*, Daru'l Kitabi'l İslamî, Kahire, tsz, V, 501.

⁹⁰⁰ Saffat: 37/39.

⁹⁰¹ Secde: 33/12.

⁹⁰² Zilzal: 102/6.

⁹⁰³ En'am: 6/27; Kehf: 18/42; Furkan: 25/27-29; Ahzab: 33/66; Zümer: 39/58; Hakka: 69/25-29; Nebe: 78/40; Fecr: 89/24.

*elem dolu bir azap vardır.”*⁹⁰⁴ Ayrıca, Allah, “*Buyurur ki: Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!*” (Mü’minun: 23/107,108.) Ayette Allah’ın onları muhatap almadığı onlarla konuşmadığı bildirilmiştir.

İbni Abbas’tan (ra) nakledildiğine göre, Cehennem ehlinin altı yakarışı vardır. Birincisi cehenneme girdikleri zaman “Ey! Rabbimiz bizi gözet bize kulak ver” diye bin yıl yalvarırlar. Onlara “Bu benim hükmümdür” diye cevap verilir. Sonra bin yıl daha “Bizi ikinci kez öldürdün” diye yalvarırlar. Onlara “Bu bir olan Allah’a davet edildiğiniz ve inkâr ettiğiniz içindir” diye cevap verilir. Sonra onlar bin yıl daha Cehennem bekçisi olan meleğe “Ya Malik rabbın bizi öldürsün” diye yalvarırlar. “Siz orada kalıcısınız” diye cevap verilir. Cehennem ehli bin yıl daha “Rabbimiz bizi erteleseydin ya!” diye yalvarırlar. Onlara “Sizin için ölüm olmadığına yemin etmemiş miydiniz?” diye cevap verilir. Cehennemlikler bin yıl daha “Rabbimiz bizi çıkar da rızana uygun işler yapalım.” diye yalvarırlar. Onlara “Biz size ömür vermemiş miydik?” diye cevap verilir. Sonra bin yıl daha “Rablerine bizi dünyaya döndür.” diye yalvarırlar. Onlara “Defolun! Oraya” diye cevap verilir.⁹⁰⁵ Böylece onların suratına bütün ümit kapıları kapatılmış olur. Ağızlarından bir kelime daha çıkamaz hale gelirler. Böylece onların cehennem ateşinde yanmak, cayırdamak ve feryat etmekten başka çareleri yoktur.⁹⁰⁶

⁹⁰⁴ Âli İmran: 3/77.

⁹⁰⁵ Zemahşeri, III, 205.

⁹⁰⁶ Kurtubi, XII,153.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Allah insanı yaratmış ve ona sayısız nimetler vermiştir. Bu sayısız nimetlerin en önemlilerinden biri de yeryüzünün halifesi olması ve ilahi mesaja muhatap kabul edilmesidir. Allah bizi boşu boşuna yaratmadığına göre bizim O'na karşı sorumluluklarımız vardır. Allah bu sorumluluklarımızı bildirmek için kullarına mesajlarını göndermiştir. İnsanı kendi haline bırakmamış onunla olan ilişkisini sürekli canlı tutmuştur. Bununla beraber insana özgür irade vermiş ve onu seçimlerinde de serbest bırakmıştır. Doğruyu, yanlış, günahı, sevabı, razı olduğu ve olmadığı şeyleri bildirmiş fakat bunları kabule zorlamamıştır: *“Ölümü ve hayatı imtihan için yarattım”* ve *“Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”* İkazlarıyla dünya hayatında imtihan olduğumuzu hatırlatmıştır. Buna rağmen insanların çoğu özgür iradelerini ilahi mesajları kabul etmek yönünde kullanmamıştır.

Yaptığımız çalışmada insanların ilahi mesajdan yüz çevirmesinde etkili olan sebepleri üç ana başlık altında derledik. Akli kullanmama ve araştırmamaya dayalı sebepler. Kötü karakter ile ilgili sebepler. Toplumsal etkileşim ve çevresel sebepler olarak ele aldık.

Hemen hemen her peygamber döneminde ilahi mesajdan yüz çevirenlerin inkâr sebeplerinde büyük benzerlikler görülmüştür. Bu onların yaşam tarzlarının genelde benzer olmasından kaynaklanmaktadır. Hiç şüphesiz insanoğlunun ilahi mesajdan yüz çevirmesinin sebeplerinden birisi de doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yeteneği olarak kendisine verilen aklını gereği gibi kullanmamak olmuştur.

Kişinin akılsızlıkları, fıtratının ifsadına, bu da ahlakının ve mizacının bozulmasına sebep olmuştur. Bozuk bir karakterin unsurları olarak karşımıza çıkan, kibir, gurur, hevaya uyma, haset, inatçılık, isyan, azgınlık ve haddi aşma, hemen hemen her peygamber döneminde inkâr edenlerin ortak özelliği olmuştur.

İnat ehlinin, hangi ikna metodu kullanılırsa kullanılsın, hangi kat'i delil getirilirse getirilsin ikna olmayacakları anlaşılmıştır. İsyân, haddi aşma ve azgınlık gibi olumsuz sıfatlar, insanları vahiyden uzaklaştırmaktadır.

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır. Bir toplum içinde var olmuş, toplum içinde yaşamış, kültürler, medeniyetler kurmuş ve yönetmiştir. İnsan, içerisinde bulunduğu toplumda

etkileyen veya etkilenen konumundadır. Her toplum içerisinde yöneticiler, bürokratlar, zenginler, din adamları gibi farklı grupların olduğu da inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Toplumların ileri gelenleri diyebileceğimiz bu kimseler, inançsız ve zalim oldukları zaman, sahip oldukları gücü de kullanarak Kur'an'ın, “güçsüzler” diye tanımladığı kesim üzerinde etkili olmuştur. Din adamları da vahyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak, tahrif ve tağyir etmek suretiyle bu günaha ortak olmuşlardır. Bu anlamda inkâr hastalığına sebep olan sosyal faktörler belirlenmiştir.

Bu sosyal faktörlerden ilk sırayı kişilerin içerisinde doğduğu ve büyüdüğü aile ve bu ailenin büyükleri almıştır. Ardından da içerisinde yaşanılan toplum ve bu toplumun zorba liderleri bu faktörler arasında yer aldığı tesbit edilmiştir. Her dönemde insanlar üzerinde etkili olan din adamlarının bozulması, dünyevileşmesi de insanların inkâr sebepleri arasında yer aldığı belirlenmiştir. Bunlarla beraber insanların, sahip oldukları dost ve arkadaşlarından etkilenecek ilahi mesajdan yüz çevirdiği de gözlemlenmiştir. Toplumların hâkim kültürü kavmiyet taassubu (ırkçılık) ve geleneklerin de insanların inkara saplanmalarına sebep olduğu tesbit edilmiştir. Bunlarla beraber insan ve cin şeytanlarının aldatması da bu faktörler arasında yer almaktadır.

İlahi mesajdan yüz çevirmenin sonuçları hem dünyada hem de ahirette görülecektir. Dünyada ilahi mesajdan yüz çevirenlere cenab-ı Allah'ın gadab edeceği ve bu gadabın artacağını belirledik. Bunun neticesi Allah'ın lanetinin geldiğini ve kalplerdeki hastalıkların arttığını ortaya koyduk. Bunlarla beraber dünyada geçim sıkıntısının olacağını, zillete düşüleceğini ve son olarak da helakın gerçekleşeceğini belirledik.

Ahirette inkârcıların, dünyadayken hakikatleri görmemeleri sebebiyle ama olarak diriltileceğini dünyada iken ilahi mesajdan yüz çevirip terk ettikleri için ahirette cehenneme terk edilip unutulacaklarını belirledik. Cehennemde ateşten elbiselerin olacağını boyunlarına halkalar geçirilip sürükleneceklerini yiyeceklerinin zakkum alacağını ve içeceklerinin iç organları parçalayacak bir özellikte olacağını tesbit ettik. Bunlarla beraber Allah'ın onlardan yüz çevireceğini, onlarla konuşmayacağını, onları muhatap kabul etmeyeceğini ortaya koyduk.

Bu durumdan kurtulmanın yolu, Kur'an-ı Kerim'i gönderiliş amacına uygun kullanmaktır. Kur'an'ın aydınlattığı inanç ve amel bütünlüğünü gerçekleştirmektir.

Kur'an-ı Kerimi iyice düşünüp anlayıp hayatta tatbik etmektir. Hiç şüphe yok ki tüm vahiy tarihinin özeti, en güzel ve en mükemmel kitabı Kur'an-ı Kerim'dir. Önceki bütün kitapları tamamlayan ve tahriften önceki orijinal hallerini tasdik eden Kur'an, kıyamete kadar her çağda ve hayatın her alanında rehberlik etmesi için gönderilmiş en kıymetli mesajdır. Her dönem ve her çağda taptaze ve dinamik tek rehber olan Kur'an bütünüyle hayatı tanzim edecek şekilde okunmalı anlaşılmalı ve yaşanmalıdır.

Kur'an Kerim, Allah'a hakkıyla kulluk edebilmenin anayasasıdır. Gerçek kulluk, bu yasanın okunan, anlaşılan ve hayatta uygulanan bir kitap olarak gündemde tutulmasıyla ancak gerçekleşebilir.

KAYNAKLAR

- Abuzer, Celil, “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi,” *Harran Üniv. İFD.*, sayı: 26, Temmuz–Aralık, 2011
- el-Alusi, Ebu’l-FadlMahmud, *Ruhu’l-Meanî fî Tefsiri’l-Kur’ani’l-Azim ve’s-Seb’i’l-Mesanî*, Daru’lKütüvü’lİlmiyye, Beyrut 1415.
- Arpaguş, Hatice, K., “Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet Ve Gazab”, *M.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (2005/2), 41-62
- Arslan, Ömer, *Kur’an’a Göre İlahi Mesaja Muhalefet*, Sivas 2012.
- el-Beydavi, Kadı Nasıruddin, *Envarü’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil*, Daru’l-kutubi’l-İlmiye, Beyrut 2011.
- el-Bikâî, Ebü’l-HasenBurhânüddîn, *Nazmu’d-Dürer fî Tenasübi’l-Âyâtive’sSüver*, Daru’lKitabi’l-İslamî, Kahire Tsz.
- el-Begavi, Ebu Muhammed, *Mealimu’t-Tenzîl*, Daru’t-Tayyibe, Beyrut 1417/1997.
- Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 1997.
- Bilgiz, Musa, “Kişiliğin Oluşumunda Fıtrat ve Sosyal Çevrenin Etkisi”, *Atatürk Üniv., İlahiyat Fak., Dergisi*, sayı: 25, Erzurum, 2006
- , “Kur’an-ı Kerim’in Bazı Özellikleri”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, c: 1, sayı: 2 (Ekim, 2017), s. 185-213.
- , *Hayat Rehberi Kur’an*, Gece Akademi Yay. Ankara 2019
- , *Kur’ân’da Bilgi Kavramsal Çerçeve Bilgi Türleri*, İnsan Yay., İst., 2013.
- Buharî, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l-Buharî*, DaruTuruki’n-Necat, (Baskı Yeri Yok), 1422
- Bulut, Mehmet, “Hidayet–Dalalet ve İnsanın Sorumluluğu,” *DEÜİFD*, sayı IX, İzmir 1995, 229-260.
- Cebeci, Lütfullah, “Kur’an Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme,” *İslami Araştırmalar Dergisi*, sayı: 3, Ocak, 1987, 5-38.
- , *Kur’ân’da Şer Problemi*, Akçağ Yay., Ankara 1985.

- el-Cevheri, Ebu Nasır İsmail b. Hammad, *es-Sihah Tacu'l Luğa ve Sihahu'l Arabiyye*, Daru'l-İlmi li'l-Melayin, Beyrut 1987.
- Coşkun, İbrahim, *İslam Düşüncesinde İnkâr Problemi*, Hikmet Yay. İst., 2014.
- , "Kur'an Işığında İnkârın Psikolojik Sebepleri", *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, c. 1, 119-149
- el-Cürcani, eş-Şerif, *et-Ta'rifat*, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1983.
- Çağrııcı, Mustafa, "Nankörlük", *DİA*, c: 32, s, 382-383.
- ed-Darimî, Ebu Muhammed, *Sunenu'd-Darimî*, Suudi Arabistan, 2000
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdu'l-Akli's-Selîmilâ Mezaya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Darulhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut Tsz.
- Elmalılı, Muhammet Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Fazilet Neşriyat, 2015.
- Eren, Selim, "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi", *CÜİFD*, XI/1 - 2007, 129-152
- Eroğlu, Ali, *Kur'an Tarihi ve Kur'an İlimleri*, Eser Ofset, Erzurum 2012.
- Ertuğrul, Resul, "Kur'an'da Helak Olan Kavimlerde Suç ve Ceza Uyumu", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt.4.148.
- el-Ezdî, EbûBekr Muhammed, *Cemheretü'l-Luğa*, Daru'l-İlmili'l-Melayin, Beyrut 1987
- Firuzabadi, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1426/2005
- el-Gazalî, Ebu Hamid, *İhyâu Ulumi'd Din*, Daru'l Marife, Beyrut Tsz.
- Harman, Ömer Faruk, "Nuh", *DİA*, İstanbul 2007,
- el-Herevi, Ebu Mansur, *Tehzibu'l-Luğa*, Darulhyai't-Turas, Beyrut, 2001
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 2003.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah-İnsan*, Çev: Süleyman Ateş, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2009.
- İbn Aşur, Tahir B. Muhammed, *et-Tahrir ve't-Tenvîr*, ed-Daru'tTunusiyye, Tunus 1984.

- İbn Faris, Ebu'l-Hasan Ahmed, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa*, Tahkik: Abdu's Selam Muhammed Harun, Daru'l-Fikr, Beyrut 1399/1979.
- İbn Hanbel, Ahmed, *Müsnedu Ahmed bin Hanbel*, Müessesü Risale, Beyrut, 1421/2001.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru Tayyibe (Tibe), 1420
- İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Es-Sünen*, Daru İhyai't-Turasi, Beyrut Tsz.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut 1414/1993.
- el-İsfahânî, er-Râğîb, el-Müfredâtü'l-Ğaribi'l-Kur'an, Daru'l-Kalem-ed-Daru's Şamiyye, Dimeşk, Beyrut 1412/1992.
- Kara, Osman, "Kur'an'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, (25), 2012/1, 4-13.
- Karadağ, Cağfer, "İnsana Tanınan Üç İlahî İmkân: Fıtrat – İşaret – Hidayet" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, 2009, 75-94
- Kasapoğlu, Abdurrahman, "Şüphe İnkâr İlişkisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IV (2004)1, 57-116
- el-Kasimî, Muhammed Cemalüddin, *Mehasinu't-Te'vîl*, Daru Kutubi'l İlmiyye, Beyrut 1997.
- Kaya, Remzi, "Kur'an-I Kerim'de İnsan - Şeytan İlişkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* Cilt: 12, sayı: 2, 2003 1-30
- el-Kefevî, Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut Tsz.
- Kesler, M. Fatih, "Ali İmran Suresinin 7. Ayet Mealini Yeniden Okumak", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt. 49, Sayı 4, 143.
- el-Kurtubi, Ebu Abdillâh, *el-Cami'uli Ahkami'l-Kur'an*, Kahire 1964.
- Kuzgun, Şaban, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ankara 1996.
- Küçük, Abdurrahman, "Münafıklık ve Dönmelek Üzerinde Bir Araştırma" *AÜİFD.*, Sayı, 29/1, Ankara 1987, 347-359.
- el-Maturidi, İmam *Te'vilatü'l-Kur'an*, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut 2005.

- el-Maverdî, Ebu'l Hasen, *Tefsiru'l-Maverdî*, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, Tsz.
- el-Merağî, Ahmed bin Mustafa *Tefsiru'l-Merağî*, ŞirketüMektebeti Ve Matbaati Mustafa ve Evladih, Mısır, 1940, 30, XVII, 20-21.
- Meşe, Ramazan, “Kur'an'da Lanet Kelimesinin Semantik Analizi”, *İÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi* Bahar 2015/6(1), 215-238
- Mukatil b. Süleyman, *TefsiruMukatil*, Daru'İhyai't-Turas, Beyrut 1423/2002.
- Mübarekfûrî, Ebu'l-'Alâ, *Tuhfetü'l-Ahvezîbi Şerhi Câmiî't-Tirmizî*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Tsz.
- Mücahidb. Cebr, *TefsiruMücahid*, Daru'l-Fikri'l-İslamiyyi'l-Hadise, Mısır 1989.
- el-Müslim, Ebu'l-HuseynMuslimb. Haccac, *el-Camiu's-Sahih*, Daru'İhyai't-Turas, Beyrut Tsz,
- en-Nehhas, Ebu Cafer, *Meani'l-Kur'an*, Tah. M. Ali Es-Sabunî, CamiatuÜmmi'l-Kura, Mekke, 1.B, 1409.
- en-Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah, *Medariku't-Tenzi'lveHakaiku't-Te'vil (Tefsiru'n-Nesefî)*, Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut 1998.
- en-Nîsâbü'rî, İbnMünzir, *KitabuTefsiri'l-Kur'an*, Daru'lMeâsir, Medine 1423/2002.
- en-Nîsâbü'rî, Nizâmüddîn el-Kummi,*Ğarâ'ibü'l-Ğur'an Ve Reğâ'ibu'l-Furqân*, Dar'ul Kütübî'l-İlmiye, Beyrut 1416/1995
- Okumuş, Ejder, “Kuran'da Toplumsal Çöküş”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2012, s. 749-780
- Öge, Sinan, “Kur'an'da İnkârcı Mazeretleri ve Geçersizliği”, *Atatürk Ü.,İFD.*, Sayı: 40, Erzurum 2013.
- Öktem, Ülker, “Descartes'da Bilginin Kesinliği Problemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XV (1999), 1
- Öztürk, Hasibe, “Kur'an Kıssaları Bağlamında Kitle Toplumu,” *MM-IJSAHS (2017) 1 (1): 36-51*
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000.
- Polater, Kadir, “Kur'an Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, XVII,(I), 64-69.

- er-Razi, Fahrurddin, *Mefatihü'l-Ğayb*, Darü'lhyai't Turas, Beyrut 1420.
- er-Razi, Muhammed b. EbiBekr, *Muhtaru's-Sihah*, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut 1999.
- es-Sabunî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasîr*, Daru'l-Kur'an'il-Kerim, Beyrut 1402.
- es-Sem'anî, Ebü'l-Muzaffer Mansûrel-Mervezî, *Tefsiru'l-Kur'an*, Daru'l-Vatan, Riyad, 1418/1997.
- es-Semerkandî, Ebu'l Leys, *Bahru'l-Ulum*, Yayın yeri yok, Tsz.
- es-Sicistani, Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, *Sünenu Ebi Davud*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda, Beyrut Tsz.
- Şihabud'dinEbul Abbas, *ez-Zevacir an İktirafî'l-Kebair*, Daru'l-Fikr, (Yayın Yeri Yok), 1987
- et-Taberî, EbûCâfer Muhammed b.Cerîr *Cami'u'l-Beyan fî Te'vili'l-Kur'an*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1420/2000.
- Turgay, Nurettin, "Kur'an Açısından Kentlerin Yıkılışı", *Mukaddime Dergisi*, sayı:1, 2010
- Ulutürk, Veli, "Kuran'a Göre İnkâr ve Amilleri" *Atatürk Üniv.,İFD*.1986, sayı: 7, s. 217-233
- Yıldız, İbrahim, "Kur'an-I Kerimde Atalar Geleneği Ve İnanca Etkisi" *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 2015, 200,
- Yolcu, Mehmet, *Kur'an'da İnkâr Psikolojisi*, Çıra Yayınları, İstanbul 2004.
- ez-Zebîdî, Ebü'l-Feyz el-Hüseynî *Tâcü'l- 'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Daru'l Hidaye, Basım Yeri Yok, Tsz.
- ez-Zemahşerî, Mahmud bin Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavâmidi't Tenzîl Ve 'Uyuni'l Ekavîl fî Vucuhi't-Te'vîl*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1407.
- , *Esasu'l-Belağa*, Daru Kütübi'i İlmiyye, Beyrut 1998.
- ez-Zeylaî Abdullah bin Yusuf, *Tahrîcü'l-Eĥâdîs ve'l-Âşâri'l-Vâkı'a fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*, Riyad, 1414.
- ez-Zurkanî, Muhammet Abdü'l-Azîm, *Menahilu'l-İrfan*, Matbaatu İsa el-Babi, el-Halebi, Tsz

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhammet ATASOY
Doğum Yeri ve Tarihi	SAMSUN 20.08.1975
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, Almanca
Bilimsel Faaliyetleri	Y. Lisans Seminer Çalışması
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	MEB.Erzurum Umudum İÖÖ. Kazım Yurdalan İÖÖ. Zübeyde Hanım İÖÖ. Samsun /Çarş. Hacı Yılmaz Yılmaz OO.
İletişim	
E-Posta Adresi	muhammetatasoy5525@gmail.com
Tarih	EKİM 2019